

Takács János

KÓCSPUSZTA

Takács János
KÓCSPUSZTA

Takács János

KÓCSPUSZTA

*Egy hortobágyi kényszermunkatáborról,
Takács János és sorstársai
visszaemlékezései alapján*

Nagykanizsa 2013

Szerkesztette: Hóbor József
hoborjosef@freemail.hu

Nyomdai előkészítés: Tábori Zita

ISBN 978-963-9782-32-7

Kiadja: Czupi Kiadó
8831 Nagykanizsa, Pityer u. 19.
Tel.: 93 320 766
www.czupi.hu

Tartalom

Előszó – Hóbor József	7
Bevezető	9
I. Kócspuszta.....	11
Családom	11
Kócspuszta.....	15
Az elhurcolás	15
Kipakolni!	17
Megérkeztünk!	19
Munka és élet.....	22
Az első szomorú karácsonyunk a Piroska-tanyán	32
Mari néni.....	34
II. Kócspuszta testvéreim visszaemlékezéseiben	37
Ica húgom	37
Laci öcsém	55
III. A volt táborlakók emlékezései.....	60
Dzsaszi	60
Fentős Gyula.....	67
Tóth Ferenc.....	81
Borsos Ferenc	84
Bánky Sándor.....	85
Tóth Árpád.....	92
IV. Adalékok.....	97

Előszó

A könyv bár nem előzmények nélküli, mégis komoly mulasztást pótol: összefoglalja a „kuláklistára” került zalaiak kitelepítésének, a kócspusztai negyven hónap történéseit. Takács Jánosnak, családjának, sorstársainak, barátainak emlék-mozaikjaiból összeáll egy kép, mely révén betekintést nyerünk történelmünk egy alig ismert korszakába. Fontos kordokumentum, a személyesen megélt történelem szólal meg a sorokból. Olyan tényeket mutat be, amelyek feltárása az azt megélték által, szinte az utolsó pillanatban komolyan hozzájárulhat annak az időszaknak a kutatásához. Ugyanakkor ez a kötet emléket állít a kiszolgáltatottak helytállásának, barátságának, összetartásának. Tisztelettel szót ejt a segítők bátorságáról, tényszerű a hatalom által buzgóvá tett „perc-emberké” kegyetlenségének bemutatásában is.

A szerző, Takács János neve nem ismeretlen a témával foglalkozók előtt. A lispeszentadorjáni, mindenki által nagyra tartott és becsült boltos család tagjaként fiatalon szenvedte el a kitelepítés borzalmait, a Rákosi-rendszer egyik legostobább, leggonoszabb politikai pogromjának áldozataként. A megkülönböztetés, kitaszítottság, mellőzöttség végigkísérte életét. Óriási lelki erő, kitartás, ész és tudás kellett ahhoz, hogy befejezhesse tanulmányait, hogy szeretetteljes, példamutató családi viszonyokat teremtsen. Nagykanizsán helyezkedett el, része volt a Kanizsa Bútorgyár sikereiben, majd pedig az utódvállalat megszervezésében. A piarista rend nagykanizsai visszahozatalában meghatározó szerepet játszott.

De talán a legnagyobb figyelmet az egykori kitelepítettek érdekképviselésének megszervezésével érte el. Nemcsak a szörnyű idők pontos, korrekt dokumentálásában, az emlékek tényszerű összegyűjtésében alkotott maradandót, hanem a kitaszítottak, meghurcoltak szellemi és anyagi kárpótlásának kiharcolásában is.

A kötet egyik fele a személyes és a család visszaemlékezése. A másik részben a sorstársak szólalnak meg, hosszabb-rövidebb feljegyzéseikkel. Azért is ajánlhatjuk ezt a kis könyvet, hogy ne felejtjük el annak a kornak a szegényét, embertelen törvényeit, szabályait, a brutális végrehajtókat, a lélekölő gyötrelmek kiagyalóit, okozóit, és az emberségből, szolidaritásból jelesre vizsgázókat sem.

A kötetben megszólaló emlékezők közül már sokan nem élnek. Az irántuk érzettek is köteleznek bennünket arra, hogy életüknek ezt a keserű korszakát bemutatva azt a nemzeti emlékezés részévé tegyük.

Főhajtás és tisztelet az áldozatoknak, a meghurcoltaknak!

Takács János – kedves rokonom – élő történelemlékönyv. Élvezetes elbeszéléseit óráig hallgatva szinte megelevenedik a múlt: a nagyszüleim, édesanyám faluja, amelyet még kisgyermekként magam is ismertem. Azt a szörnyű napot, amikor megjelent a teherautó és minden egy pillanat alatt összeomlott, megváltozott én nem ismerhettem –koromnál fogva. A félelem, a kiszolgáltatottság és a reménytelenség, a kisebb és a nagyobb árulások, az igaz emberek összefogása, a család összetartása számomra a családi beszélgetésekből vált szinte kézzelfogható valósággá.

Csaknem fél évtizede kaptam meg – olvasásra – a kitelepítés történetét megelevenítő naplót. Azonnal javasoltam a kiadását, de ennek az ideje csak ez évben jött el. Örülök, hogy a kézirat sajtó alá rendezését János bácsi rám bízta, nagy megtiszteltetésnek éreztem.

Köszönettel tartozom Czupi Gyulának, a könyv kiadójának, a szövegek gondozásáért is. Ugyancsak köszönöm Vörös Katalin, Hóborné Kiss Gabriella, Balogh László, Bene Csaba és Laukó Emőke, valamint a nagykanizsai Piarista Iskola és a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete segítségét. A kötet nem jelenhetett volna meg Nagykanizsa Megyei Jogú Város és Cseresnyés Péter polgármester nagyvonalú támogatása nélkül.

*Hóbor József
szerkesztő*

Bevezető

Nem születtem írónak. Nem is próbálok ebben a minőségben bemutatkozni az olvasóknak. Irodalmi tanulmányaim során sem tűntem ki, soha nem voltam lírai alkat. A memoriterekkel pedig mindig „leszerepeltem”. Életem első verseként, hatévesen a „Hadnagy uram”-at próbáltuk drága édesanyámmal megtanulni – hiába!... Mindketten sírtunk. Én azért, mert megtanulhatatlan leckének tekintettem, mamikám meg azért, hogy ilyen buta kislány van. Aztán volt még egy próbálkozásom. A Püspök úr előtt szerepeltem le, amikor falunkban a bérnálási fogadásánál kétszer négysoros üdvözlő verset kellett volna elmondanom, de csak a feléig jutottam. Mivel éreztem, hogy sehogy sem jut eszembe a második szakasz, meghajoltam és befejeztem.

A püspök úr talán észre sem vette, de a tanító úr alaposan rám pirított: „Hogy te milyen szégyent hoztál rám, meg az iskolára!”

Persze az irodalom iránti csodálatomat az én esetlenségem még inkább fokozta. Az indián könyvek után iszonyatos mennyiségű ponyvát faltam fel, mert a kanizsai városi könyvtár – amely a múzeummal együtt a gimnázium egyik szárnyában kapott helyet – a megszálló szovjet csapatok „kezelésébe” került és én, a háborút követő néhány hónapban, szabadon „kölcsezhettem”.

Hogy most mi indított mégis az írásra?

Környezetem (főleg Ica húgom és Laci öcsém) ösztönzése az, ami miatt megpróbálom felidézni életem fontosabb epizódjait és ezek között azt a nagy „kalandot”, amelyet a hortobágyi elhurcolás, a kócspusztai kényszer-munkatábor jelentett családom számára. Ezért elsősorban nekik szól ez az írás, meg utódaimnak, akik talán megértik történetemet, azonosulni tudnak magatartásommal, érzéseimmel, és talán még némi tanulságot is levonnak.

A magam és családtagjaim élményanyagát kiegészítem barátaim, sorstársaim vallomásaiból, naplójegyzeteiből, filmen elhangzott szavaiból, memoárjaiból vett részletekkel. Ezzel szeretném családuk táborbeli történetét a kócspusztai tábor történetévé szélesíteni.

Így nem várható sablonokba szorított, a szakma logikai rendjébe illő gondolatvitel, a szép magyar nyelv minden kincsét kiaknázó stílus, sem lenyűgöző izgalom és fordulat.

Emlékeimet próbálom felidézni, lehetőleg a realitás talaján maradva, kényesebb esetekben a szereplők személyét árnyaltabbá téve, de mindig az igazság tiszteletével.

Életem 50 ledolgozott évében többnyire olyan munkaköröket töltöttem be, ahol elemzéseket, jegyzőkönyveket, beszámolókat kellett készítenem. Ezért sem várhatók tőlem az elbeszélésekre jellemző lírai árnyalatok, a lélek apró rezzenéseit tükröző körülírások. Igyekszem azért kerülni a hivatali nyelv szakzsargonját, a másokat kritizáló minősítéseket és a rosszindulatú vádaskodásokat.

Az érzelmi vonatkozásokat azonban nem szeretném mellőzni, miként az istenhit által vezérelt gondolatokat sem. A családi környezet, a piaristák szelleme, a házasságomból eredő kötelek meghatározzák életfilozófiámat, tetteim legfontosabb mozgatórugóit. Hála azoknak a barátoknak, ismerősöknek és idegeneknek, akiktől mindig tanulni szerettem volna, még akkor is, ha negatív példájuk bírt más következtetésre.

Amikor elhatároztuk, hogy – más táborokhoz hasonlóan – feldolgozzuk a kócspusztai tábor történetét, a feladatot ketten vállaltuk kedves barátommal, *Bertók Gyula Balázssal*. Ő a „Törvénysértés nélkül” c. Gulyás-testvérek által készített nagydíjas film narrátoraként vált ismertté, együtt vállaltuk, hogy elkészítjük az utókor számára a mi történetünket.

Kár, hogy helyettem nem ő írhatta meg e kötetet!...

I. Kócspuszta

Családom

Egy Göcsej-széli faluban, Szentadorjánban születtem 1931. június 2-án az ottani egyik boltos elsőszülöttjeként. De tulajdonképpen én már a negyedik gyerek lettem a családban, mert a húszas évek végén nagyszüleim „visszavándoroltak” Amerikába, és anyám két öccsét és hűgát itthon hagyták. Az a szándék vezette őket, hogy újabb dollárokkal gyarapodva itthon földeket vásárolnak az örökölt ősi Rákos birtokhoz. Csak hát a történelem ismét közbeszólt, mert a világválság azért világválság, hogy az új hazában is tomboljon. Nagyapámnak – aki útlevelének lejártát elkerülendő, néhány hónappal már korábban kiutazott – annyi pénze sem volt, hogy a később utána utazó nagyanyám után a bevándorlókat karanténzó Ellis Islandon, a 10 dollárnyi illetéket kifizesse.

Családom

Apám sem tudott a házasságba vagyoni értéket bevinni, mert bizony tízedik gyerekként született, s a betegségek miatt hétre fogyott gyerekseregben is csak annyi jutott neki, hogy a pákai és lenti esperesek segítségével a kereskedő szakmát kitanulva álláshoz juthatott. (Apámat túlélő bátyja mesélte, hogy a napi reggelire a gangra kitett kukoricakásából soha sem volt elég a hét tányér, mert mire nagyanyám a kiosztással végzett, már az egy-két repeta is elfogyott. A zsúpos házban pedig a sok gyerek nem fért el, így a nagyobbak az istállóban aludtak.)

Szóval a két ágrólszakadt fiatalnak négy gyereket kellett nevelni. De hol? A jobb kereset reményében távoli helyekre – mint Szőny és Bélapátfalva – is elmentek boltot-kocsmát vezetni, hogy mielőbb saját üzletet nyithassanak. Két éves vándorlás után Letenyén nyithattak egy kocsmát, de nem sok szerencsével. A forgalom is lanyha volt, a kiegészítésként vállalt hizlaldát pedig felszámolta a sertéspestis.

És mindent előről kellett a négy gyerekkel kezdeni! Az amerikai pénzen vett családi ház – amelyet egy zsidó családtól vásároltak nagyszüleim, és amelynek toldalék épületét bérelte a HANGYA szövetkezet – lehetett a bázis. A kicsi, háromszáz lakosú faluban próbált így megélni a szomszédba költözött szövetkezeti bolt, a korábbi utódjaként bejáratott, Grószék tulajdonát képező másik zsidó bolt, és apám új üzlete. A szegényes árukészletet csak gyakori utánpótlásokkal lehetett feltölteni, ami azt jelentette, hogy lovas kocsival Nagykanizsára kellett menni két-háromhetenként beszerzési útra. Ha közben valami mégis kifogyott, ott volt a „kerekes számár” (a bicikli). Ezzel a makadám úton 50 kg-os hátizsákkal és csomagtartóval, oda-vissza 80 kilométert letekerve – nem mindennapi teljesítmény – jöhetett a pótlás. (Legalább egy defekttel is számolni kellett utanként.)

A nép szegény volt, mert a csodálatos dimbes-dombos vidék rossz minőségű földje a lelkiismeretes, fáradságos fizikai munka ellenére sem volt bő termő, a lakosság egy része idénymunkával pótolta a hiányokat. Jellemző, hogy az útpadka lekaszalási jogáért az útmestert kellett megkörményekezni, és a szomszéd bácsi rendszeresen hitelre vásárolta a pipadohányt, hogy adósságát a felesége tyúkjaitól elcsent tojásokkal rendezze, apám nagy titoktartását kérve.

Az igazi nagy változást az olaj megjelenése hozta. Lisse határában 1937-ben fúrták az első kutat, és Szentadorjából Lisseszentadorján lett. Jöttek a „gyütt-mentek” az ország minden részéből, sőt alkalmanként még a tulajdonos amerikai cég alkalmazottainak személyautói is felporozták a falusi

utcat. (Hogy mégsem szülőfalum lett az olajipar központja, annak tulajdonítható, hogy a tönkrement Stern uraság birtokából a falu egyik vezetője is szerezni szeretett volna, de a MAORT – akkor még EUROGASCO – mindezt akart. Így a másik, a bázakerettyei uraság csődje révén odakerült a központ is. No, meg Nagykanizsára.)

A falu azonban befogadta a jövevényeket, jobbak lettek a keresetek, fejlődött az egész vidék. Jellemző, hogy a 80 filléres kapás és az 1 pengős kaszás férfi napszám helyett az olajiparnál a szakképzetlen segédmunkásnak 24 fillér, egy fűromesternek pedig 2 pengő volt az órábéré. Szólt is a nóta a kocsmában: „*Rendes a doboz (dobos!), a fűró szára forog, fűrös legény vígán éli a világát.*”

Apámnak is jobban ment az üzlet, miközben a HANGYA feladta a versenyt. Megengedhette magának, hogy az öreg boltépület helyett nagyobb és új gazdasági épületeket építhessen, sőt, a valamivel több, mint 10 holdnyi föld megmunkálására, a beszerzési utakra kocsist, a gyakori távollét miatt az őt helyettesítő édesanyánk mellé kiségitőt alkalmazzon. A terményfelvásárlás vállalásával még tovább gyarapodott az üzletkör, így egy szőlőbirtok vásárlására is lehetőség nyílt. Ez a család hétvégi kikapcsolódására adott idilli környezetet.

Ezek után már természetes volt, hogy – az egyenként Amerikába távozott testvérek után – saját gyermekeik továbbtaníttatására gondoltak. Némi tájékozódás után úgy határoztak, hogy a piaristákra bízzák az oktatás-nevelési feladatokat. Mivel bölcs tanítóim, a Rácz házaspár tanácsára – sok gyermekori betegség miatti gyenge fizikai állapotomra tekintettel – egy évet halasztottam, az ötödik elemi után, 1942-ben kezdtem el tanulmányaimat a Nagykanizsai Kegyesrendi Gimnáziumban.

Az atyák gondoskodása (hivatásukból eredő lelkiismeretesség, az oktatási, nevelési szempontból kifogástalan precizitás párosult az önmegvalósításhoz szükséges fegyelem és a szabadságfok kellő korlátaival) és barátaim, környezetem pozitív hatásai révén alakult ki meglehetősen határozott egyéniségem. A gimnáziumi éveim már a II. világháború szörnyűségei között indultak. Láttam a Sugár úton a laktanyából a felső templomba vonuló katonákat, azt is, amint a kanizsai állomásra, majd a doni harcokba masíroztak, hogy többségük örökké ott is maradjon. Osztályunkban az egyetlen zsidó fiú, Kleiner Kornél a padtársam volt és jó barátom. Megsírattam, amikor megtudtam, hogy teljes családja – egy nővérenek kivételével – a koncentrációs táborok áldozata lett. Először a németek, majd az oroszok

használták iskolánkat hadikórháznak 1944 októberétől. Aztán egyetlen (a konviktus) épületében májustól – gyakorlatilag hónapokig a kórházzal társbérletben – elkezdődhetett a tanítás, és a gyorsított tanévben befejezhettem a III. osztályt.

Érdeklődésem egyre inkább az orvosi hivatás (nem pálya) irányába erősödött, de rokonszenveztem a film-szakmával is. Az 1948-as államosítás elűzte a piaristákat, akik ugyan még 2 évig maradtak rendházukban, de 1950-ben – gyakorlatilag velünk egy időben – őket is elhurcolták otthonaikból. Barátaimmal az államosítás után elhagytuk a kollégiummá változott konviktust, és a baljós politikai események (államosítások, „rendszerváltás”, választási csalás) ellenére készültünk az érettségire, szövögettük ifjúságunk vágyálmait...

Az 1950. júniusi érettségi után szép, hosszú szabad nyarat terveztünk magunknak a baráti kör bevonásával.

Családom az érettségim idején

Cz. Sebestyén volt az első vendég nálunk az adorjáni családi házban. Szép kerékpár-túrákat tettünk a csodaszép Göcsejben. Június 22-én vele, húgommal, öcsémmel és egy nálunk lakó fiatal tanítónővel (P. Ilona) Budafára bicikliztünk, ahol ma az ország egyik legszebb arborétuma láto-gatható. Az önfeledt hancúrozással és erdei sétával tarkított délutánt mami-kánk fenséges vacsorája követte. Apánk kanizsai beszerzési útjáról kissé későn ért haza, de megvártuk őt és egy igazán vidám, gondtalan szép este tértünk nyugovóra.

Álmomban furcsa leltározást végeztem. Végigperegtek eltelt 19 évem emlékei. Gyermekkori sok-sok betegségem, majd mamié, akinek első pécsi operációja rendszeresen visszarémlett emlékezetemben. Láttam H. Bélus-kát, az első, ötévesen meghalt kis barátomat, V. Zoli osztálytársamat, akit a torokgyík vitt el, és a 44-es pünkösdi kerettyei szőnyegbombázás erdőszé-len kiterített áldozatait. Láttam a dömeföldi nagymamám temetését a zsúp-fedeles háza udvarán. Szebb pillanatai is voltak a rövid éjszakai álmodo-zásnak. Nagy kórteremben láttam magamat, ahol a sok beteghez orvosok és ápolónők kísérték vizitelni. A sarki ágyban a falunk legszegényebb asszo-nya – aki egy szem fiát eltemette –, Cenki Naca néni nézett rám és erős szorítással megfogva kezemet kérdezte: Ugye Janikám, te meggyógyítasz engem?...

Kócspuszta

Az elhurcolás

Furcsa álmomat mamikánk sírós hangja szakította meg. Szeliden ébresztge-tett:

– Jancsikám, kelj fel, apát elvitték a községházára.

A „csengő-frászos” időszakban is furcsának tűnt, hogy éjjel háromkor zavarjanak fel, fokozta ijedtségemet, hogy az előszobában két állig felfegy-verzett ávós terpeszkedett a nádfotelekben.

Alig tudtam a többieket is felébreszteni, és a pizsamámra valamit felven-ni, amikor apánk két rendőr és a falu bírójának kíséretében megjelent, ke-zében egy „véghatározat”-tal. A hatósági közegek utasítására mindnyájan az előszobába zsúfolódtunk, apánknak fel kellett olvasnia az irat tartalmát, mely szerint el kell hagynunk otthonunkat, és Tiszafüred-Kócspuszta kény-

szerlakhelyre kell – fellebbezési lehetőség kizárásával – azonnal költöznünk. Személyenként csak annyi holmit vihetünk magunkkal, amennyi egy-egy zsákban elfér. Bár vendégeink, a budafai kiránduláson is résztvevő tanítónő és Sebestyén barátom nem szerepeltek a listán, őket is felszólították a velünk „utazásra”. Ili gyorsabban meggyőzte a fegyvereseket, hogy ő nem családtag, de Sebestyént mindenképpen velünk akarták hurcolni, míg végül biciklijével együtt hazazavarták Kanizsára, megtiltva, hogy hátranézzzen!...

Mamikánkat sírógörcse és önkívülete megakadályozta a csomagolásban, apánk bennünket próbált noszogatni, hogy a legszükségesebb ruhák mellé némi élelmet is rakjunk el, mert mint mondták, 3 napig nem kapunk semmit. A felszólításra – hogy az útra boltunkból rakjak el egy-két kiló cukrot – a mérlegen pontosan kimértem 2 kg kristálycukrot... Ili, a kis szoba tanítónő albérlője néhány ágyneműt, húgom kerékpárját és a harmonikámat „mentette át” sajátként, míg a szemben lakó Regina nagynénimék néhány konyhai eszköz tulajdonba-vételét vállalták. A 11 éves öcsémről és 14 éves húgomtól sem lehetett elvárni, hogy az ágyneműtől az edényeken át a személyes emlékekig mindenre gondoljanak.

A szekér reggel felé előállt. A súlyos állapotba került mamikánkat a kocsiderékba dunyha közé tettük, az ülésen két rendőr és a kocsis foglalt helyet, mi pedig a zsákok tetején a saroglyában. A faluban csak a függönyök mögött lehetett síró, részvétet kifejező arcokat látni, amint elindultunk a legközelebbi vasútállomás, Csömödér felé.

Filmre való jelenetként őriztem meg azt a látványt, amivel Döme földön, apánk szülőfalujában találkoztunk: testvérei és nagy létszámú családjuk, vagy húszan álltak a kanyarban, néma csendben, síró arccal, és egyikük sem jöhetett hozzánk, még egy búcsúcsókra sem...

Az állomáson egy marhavagonon a falunkból még elhurcolt másik két családdal osztoztunk. Szalaiékkal, a nyugdíjas jegyző házaspárral két fiuk (Zoltán és Elemér) jött, míg a lispei részből Hajduékat hozták Laci és Sanyi fiaikkal.

Hosszú várakozás alatt teltek meg a közeli községekből is a vagonok és várni kellett a Rédicsről induló szerelvény, a „Göcseji vicinális” útvonalán besorolt további vagonokra is. Késő délután érkezünk meg Zalaegerszegre, ahol mamit – súlyos állapotára tekintettel – kórházba akarta vinni a kirendelt mentő, de ő úgy határozott, hogy élete árán sem válik meg családjától. A vonat késő éjjel rövid ideig a kanizsai állomáson vesztegelt lezárt vago-

okkal, de így is módot kerítettem arra, hogy egy résen át cédulát dobjak ki barátainknak. A becsületes vasutasok révén ők ezt meg is kapták, és értesültek elhurcolásunkról.

Egyre súlyosabbá vált a vízhiány. Ivóvize sem volt már mindenkinek, a tisztálkodásra pedig egyáltalán nem jutott. Szükségeinket is a vagonban, vagy az mellé guggolva végezhettük. Ez különösen a nőknek volt megszégyenítő. Érd környékén, egy magas töltésen, a nyílt pályán jó ideig várakoztunk, szombaton kora reggel felé. A környékbeli megkérőzték segítségünket, és csatárláncba fejlődve – kézzől-kézre adva – hozták vödörökben az éltető, frissítő vizet.

Hatvanban ismét hosszabb ideig kellett állni a vonatnak, (mint utóbb kiderült, az ottani zendülés és elhurcolások miatt), ezért támadt az a gondolatunk, vajon Kócspuszta helyett nem visznek-e bennünket jóval keletebbre, a Szovjetunióba. Úgy határoztunk, ha Debrecenig nem raknak ki bennünket, akkor felfeszítjük a vagonpadlókat, és halálra elszántan, lehetőleg a lassításoknál, elhagyjuk a vagonot. De erre nem került sor, mert átkelve a folyón, Tiszafüreden ismét ránk zárták a vagonokat. Jelentős várakozás után elindultunk, és Pusztakócs megálló előtt, a nyílt pályán megérkeztünk a – szó szerint – fagyos alföldi éjszakába.

Kipakolni!

A lezárt vagonokba lovak nyerítése szűrődött be, és zalai fülünknek szokatlan, káromkodással sűrűn tűzdelt tájszólásban a rendőrök, kocsisok és traktorosok ordítószava. A számunkra rendkívül hideg éjszakában melegedtek egy táborútnál. Egy-egy vagonnál megengedték, hogy elvégezzük szükségletünket, de hosszú idő telt el, amikor elkezdhetjük a kirakodást. A lovak is fáztak, ezért pokrócokat kötözték rájuk, és nagy körökben nyargalásztak a tűz körül. A kornak megfelelő „körmös” traktorok, vagy gumikerékű HSCS vontatók pöfögése és bűze betöltötte a légtér. Éberem, feszült figyelemmel vártuk sorsunkat.

Egy idő után kiadták a jelszót: KIPAKOLNI! Ez azt jelentette, hogy kis motyóinkat a vagonok mellé a földre kellett lerakni, öregestül, gyerekestül – és akinek még volt –, állatostul. Először a négy lábúakra került sor, azokat egy külön hajcsárok vették pártfogásba és hajtották új szálláshelyükre.

Aztán a kisgyerekeseket vették sorra, családjaik kapták a vontatókat, amelyekre ugyancsak zsúfolt halmazba dobálták a lepedőkbe kötözött, zsákokba gyömösölt holmikat, és a halom tetejére másztak fel a gyerekek, felnőttek. Egyik idősebb sorstársunk leesett, lába eltörött. Orvost kérő jajgatására csak a család (két velem egykorú fia és felesége) figyelt oda, mentőt már később, a táborban kapott. Amikor megteltek a vontatók, következtek a lovas kocsik, ezekre szállt a mi családunk is, vagonbeli földijeinkkel együtt. Elvileg mi is felülhettünk volna, de féltve kis motyóinkat, meg hogy a szülők felférjenek, mi, fiatalok felváltva, többnyire gyalogosan tettük meg a nyílt pályától a Lovassy-tanyaig kétórányi távolságra lévő földutat.

Közben ismerkedtünk a tájjal. Korábban csak Petőfi Alföldet dicsőítő verseiből, földrajzi tanulmányaimból és útleírásokból tudtam az idilli álmovidékről. A valóság másképp mutatkozott be. Szegényes tanyák, itt „laposok”-nak nevezett – csodálatos madárvilágot mutató – mocsarak mellett vitt el a kocsi. Itt láttam először bíbicet. De a növényzet már kiégett, a szik repedezett talaja az előregedést és szegénységet idézte fel bennünk. Az a kis akácerdő, amely árnyékot adott a nyílt pályás megállónkhoz közel, elmaradt. A tanyáknál itt-ott akadt egy szegényes akác, vagy bokor, de a nálunk megszokott veteményesnek, netán virágoskertnek nyomát sem láttuk.

Első lakóhelyünk, a Lovassy-tanya

Hallgatag volt minden, még a kocsis sem szólt hozzánk. Mert mint utólag megtudtuk, az „eligazítás”-nál nemcsak a hajtók, de minden „szabad” helyi dolgozó tudomására hozták, hogy mi a demokráciára nagyon veszélyes elemek vagyunk, népnyzó kulákok, dzsentrik, horthysták, Tito láncos kutyái, stb.

Amikor áthaladtunk a Tiszafüredet Debrecennel összekötő 33-as (akkor még makadám) főúton, a kereszteződésnél megérkeztünk az Egyek-Nagyiván közötti földút mellett lévő célállomásunkra, az egykori tulajdonos nevét viselő Lovassy-tanyára.

Megérkeztünk!

Nem várt itt bennünket senki semmivel. Se fedél, se étel, se egy barátságos szó sem jutott, de még két és fél napos úton kiszáradt torkoknak friss víz sem. Már az úton láttuk, amikor egy lakatlan tanyánál megálltunk, hogy a kocsis először a lovat kínálja meg a gémeskút favödréből. (Mert a ló kényes állat, amelyik vizet elfogadja, azt az ember is ihatja.) A mi zalai tiszta, üdítő vizeink után az ittenieket langyosnak, poshadtnak, mellékízűnek, néha elszíneződöttnek éreztük. Még az sem vigasztalt, ha a vödör peremére békák ültek, amely – az itteniek szerint – ugyancsak biztos jele az ihatóságnak.

De szép lehetett – valaha – a Lovassy-tanyaként ismert kúria, amely bővítve a Szabó-tanyával most óriási rendetlenségével egy állami gazdaság központjává avanzsált!

Szépnek tűntek a 80-100 méteres kunhalmok is, amelyek mellett eljöttünk (Nyírházi, Kondás, Nagy, Faluvégfalma) és a közeli Lapos-halomként térképezett, de itt csak Rózsadombnak hívott halom is. Közelen volt még a Demeház és a Péteri (Szemerei) tanya, távolabbról fehérlettek Jusztus, Tárkány és az épülgető későbbi Kócsújfalu házai, míg a Nagyiván felé, illetve Egyek irányába vezető földút kereszteződésben a Kaparó csárda várta a megszemjázott és alkoholra vágyó utasokat.

A Kaparó csárda oldalán látható emléktábla

Megérkeztünk tehát! De vajon hova?!

Kócspusztára, illetve annak központjába, Kócsujfaluba. A mai térképek szerint ide a Tiszafüredet Debrecennel összekötő 33-as számú főútvonalon lehet eljutni 15 km-es autózással. Ha megnézzük a korabeli katonai térképet, azon is feltűnik, hogy az aszfaltút nem a ma is meglévő Patkós és Meggyes csárdákat összekötő, nyílegyenes „marhacsapás”-on vezet, hanem jókora félkört megtéve halad. A korabeli és helyiektől származó források szerint a többlettért az érintett nagyobb tanyák gazdái fizették le a tervező mérnököt, aki az akkori „úri becsület” jegyében önkezeléssel hozott ítéletet magán a felderített korrupciós lépés miatt.

A mi mozgásterületünk Kócspusztán (vagy a térképen jelölt Pusztakócs) a Patkós csárdánál kezdődött nyugaton, és az Árkus csatornánál (Meggyes csárda, Újvillongó és Nagyvillongó vonalában) végződött keleten. Az északi határvonalat a már említett „marhacsapás” képezte (Sallós, Bögő, Szekeres tanyák vonalában), míg délen – keletről indulva – a Kovách (Piroska), Dömeháti és Kettős tanyák íve jelentette a határt.

A vonat, amellyel érkeztünk Ohat-Pusztakócs megálló előtt a nyílt pályán rakott le bennünket, majd a lovas kocsik – a korábban említett tanyákat összekötő – földúton szállítottak a 33-as út melletti tanyára.

Első „szálláshelyünk” sem igazán az Állami Gazdaság központjának számító Lovassy tanyában volt, hanem annak közvetlen szomszédságában lévő Szabó-tanya két nádfedeles birkahodályában és egy melléképületében.

Az első éjszakákat mégsem itt töltöttük, hanem a Lovassy-tanya épületeinek különféle zugaiban, padlásokon és főként a szabad ég alatt. Nem várt bennünket senki!... Azaz vagy egy tucat rendőr vett át bennünket a „szentjánosistenes” Varga nevű őrmester vezetésével, meg néhány helyi brigádvezető, a fülünket akkor még sértő sűrű káromkodásokkal. A gazdaság igazgatója rövid „szózat”-

KÓCSPUSZTA – Lovassy-tanya és Szabó Gy.-tanya
Takács János rajza és a 25000-es térkép (L-34-18-B-d) szerint

ban közölte, hogy mi a nép ellenségei vagyunk, és ne ábrándozzunk semmiféle szabadságról, nekünk itt kell megzsírozniunk a földet.

Igazából fel sem fogtuk, hogy mi történt velünk! Anyánk kissé oldódott mély aléltságából, ugyanakkor apánkra valami szörnyű heveny torokgyulladás tört, amely őt tette lázasan magatehetetlenné. (Csak két nap múlva – amikor már kis híján megfulladt – került kórházba.)

Aki mozgásképes volt, áthajtották a birkahodályokhoz. Így én is hordtam a trágyát, amely a birkák által kökeményre taposva fél méter vastagon fedte a földet. Mivel nem volt elég szerszám, csákány és villa helyett kézzel rakodtunk azokra a szekerekre, amelyeket magunk vonszoltunk a trágyadombig. Amikor végeztünk az almozással, kaptunk néhány vödör meszet, némi szénát és a még nedves földön megágyazhattunk. Ötven centi helyet mértek ki egy-egy személy részére és fejünk alá pakolhattuk kis motyónkat (ruhát, élelmiszert és minden mást, amit az otthoni kapkodásban összeszedtünk). Szerencsénkre felettünk volt egy apró ablak és közel kerültünk az egyetlen bejáratához is, így mi valamivel könnyebben viseltük azt az iszonyatos párás hőséget, amely a napi embertelen hajsza utáni pihenést is inkább ájulássá alacsonyította.

A Patkós csárda előtti útkereszteződés (1955)

Munka és élet

Még az állatok számára is elfogadhatatlan zsúfoltságban éltük életünk minden napjait, a tisztálkodástól a főzésen át a családi életig. Nappal csak a munkaképtelenek maradtak a hodályokban, az aggok, idősek, betegek, gyerekek. A tíz éven felüli gyerekeket is kihajtották vízfordónak, libapásztornak, gyomlálónak, vagy más robotra. Egy vízfordó sokszor jobban elfáradt, mint a kapáló, vagy marokszedő, mert a nagy hőség miatt mindenki állandóan szomjazott és vízért kiabált, a felnőttek, ha nem bírták, leültek. De a vízfordónak loholnia kellett. Öcsém, aki 11 éves volt ekkor, maradandó károsodást (ún. „tyúkmell”-et) szerzett a két 10 literes alföldi kanna cipelgetése miatt.

A kezdeti téglatűzhelyes (két téglára rakott éghető hulladék felett volt a főzőedény) módszer után megszervezték a tábori konyhát. Saját költségen beszerzett eszközök és anyagok önerős biztosításával és egyetlen lovas kocsival (4-5 órányi távolságot megtéve) hordták körül a különböző brigádokban dolgozók részére a többnyire egytálas, rendre hús nélküli ételt. Az élelmezésre jellemző, hogy hét héten át (!) nem ettem mást, mint vízben főtt, (a disznóktól elcsent) zsír nélküli kukoricadarát, és azt a 23 dkg (!) kenyeret, amely a napi fejadagunk volt.

Állandóan éhesek voltunk és fizikailag is alaposan leromlottunk. (Jómagam 186 cm magas létemre 63 kg /!/ voltam.) A kis kenyéradagot sem az ott ismert szép fehér kenyérből kaptuk, hanem olyat, amit „komiszkenyérnek” neveztek az egykori bakák. Szegény jó édesanyánk gyakran ezt a kis mennyiséget is megvonta magától, dugdostuk egymásnak is, hogy több jusson a fejlődő gyereknek vagy kenyérkeresőnek. Próbáltunk a helyi lakosoktól is élelmiszer-pótlást vásárolni, de egyrészt nekik sem volt (a padlásseprések időszakában), másrészt drága volt (1 kg avas szalonna 100 Ft, ami

Munkára készen...

igen nagy pénznek számított), ugyanakkor tiltották is a táborba szállítást, rendszeres motozás volt.

A Lovassy-tanyán késő őszig éltünk. A már előbb leírt állapotokhoz még néhány epizód elbeszélése kívánczik.

Az első halottunk Tömpe néni volt, aki betegen, fiával és menyével egy Báza nevű falucskából (ma Bázakerettye része) elhurcolt öregasszony volt. Halála utáni hőségben pár napig egy romos ólban tartották a holttestet, majd megszervezték, hogy a 15 km-re lévő tiszafüredi temetőbe szállítsuk. K. Pali mellett én voltam a kijelölt sírásó. Egyik asztalos sorstársunk hulladék deszkákból egy ládát csinált, abba fektettük szegény néni testét, és szekérre raktuk. A kocsison kívül az elengedhetetlen rendőrkíséret ült a bakon, mi pedig Palival a kocsi mögött lépdeltünk. Egy idő után a rendőr megengedte, hogy a löcsök mellé üljünk, majd látva a kényelmetlen helyzetünket, biztatott, hogy üljünk csak rá a ládára. Három és félórás utazással – mert némi idő kellett a rendőrnek a Patkós csárdai féldeci felhőrpintéséhez is – érkeztünk meg a temetőbe, ahol némi körülményeskedés után kijelölték a sírhelyet. Javasoltam, hogy papot is kellene szerezni, de a rendőr nem tartotta szükségesnek (az igazság az, hogy a két családtag sem). Így megkezdhattuk a gödörösést, ami bizony nem várt nehézségekkel járt. Itt tudtuk meg, hogy nem csak a szikes föld kemény, de a gyökereket is le kellett győznünk, hogy haladjunk. A rendőr 60-cm mélységnél megunt a kínlódásunkat, és utasítást adott az elföldelésre. Szegény Tömpe mama bizony nem túl mélyről várhatja a feltámadást...

Kiderült az is, hogy miért oly izgatott a kísérő rendőrünk. Füredi lévén szerette volna meglátogatni családját. De hova tegyen bennünket? A kocsis ugyan szabad ember volt, de hát mégsem bízhat rá bennünket, meg annak a városban más intéznivalója is volt. Nem volt mit tenni, megígértette velünk, hogy nem szökünk meg, és beültetett bennünket egy kocsmába, hogy ott várjunk rá. Az a reményem, hogy végre jól lakhatunk, még itt sem teljesült, mert három darab, több hete száradó mignonon kívül még egy rántottát sem adtak és éhesen maradtunk.

De életrajzaimban – kis nagyképűséggel – hivatkozni szoktam rá, hogy sírásó is voltam!

Egy tiszafüredi kiránduláshoz kapcsolódik T. Laci bácsival kötött ismeretségem is.

Laci bácsi eredetileg csikós volt, de mivel megfogyatkoztak a lovak – vagy valami más hézag keletkezett élettörténetében – gulyássá degradáltak. (Az

ezzel együtt illő kalapváltás – a gulyásnak kisebb karima járt – nem történt meg. Hősünk továbbra is a legszélesebb karimájú csikós kalapot viselte.)

Feladatuk kaptuk, hogy egy kisebb gulyányi növendék marhát vegyünk át a tiszafüredi vasútállomáson, és Laci bácsi irányításával hajtsuk őket a kócspusztai Jusztus-tanyára (kb. 14 km). A Dunántúlról származó állatoknál jelentősége van a „növendék” szónak, ami arra utal, hogy nem ismerték az állatok még a gulya zárt fegyelmét, és gyakorlatilag terelhetetlenek voltak. Így aztán hiába volt Laci bácsi hatalmas hangja, és még annál nagyobb káromkodási szókincse, a pokol elszabadult. Szegény fürediek talán még most is emlékeznek arra az éjszakára, amikor a megrettent hordát igyekeztünk kordába szorítani. Szerencsére a házak és a kerítések megakadályozták, hogy az udvarokba is berohanjanak a marhák, de az ostorok pattogása, a bikacsökök puffanása, és nem utolsósorban a káromkodásokkal fűszerezett ordítózások felborzolták a pihenésre vágyó polgárok idegeit. Közel húszórányi kínlódás után másnap dél körül érkeztünk meg a célállomásra, Jusztusra, amikor pont az én reszortomnál elszabadult egy szabadságra vágyó állat. Természetesen, nekem kellett utána rohanni és valahogyan visszaterelni. A lábamat feltört cipővel a nyakamban loholtam, mire nagy nehezen elértem. Kicsiny szarvát megragadva, végső erőmet bedobva tekertem egyet a nyakán, mire elnyúlt, én pedig ráájultam. Először engem mostak fel a társaim. Kétségbeesetten ocsúdva, rögtön a szegény párát élesztgettük. Mert mi történt volna, ha a mástól elrabolt, de már a népköztársaság tulajdonát képező állat életével nem tudunk elszámolni?...

A Jusztus-tanya 1955-ben

Laci bácsi egyébként kifejezetten szép, magyaros ábrázatú pásztorférfi volt, szénfekete hajjal, hetyke pödrött bajusszal, mindig tiszta inggel, csizmával és csizmanadrágban, valamivel ötven felett. Egyszer, amikor azzal dicsekedett, hogy milyen jókat mulatott az akkori előkelőségekkel és külföldi dámákkal a kilenclyukú hídnál lévő csárdában, megkérdeztem tőle, ismerve, hogy két szép nagylánya van és takaros felesége, manapság is előfordulnak-e ilyen kicsapongások? Az öreg sértődötten válaszolt, hogyan képzelek én ilyet, mert bizony, mióta őket a pap összeadta, gondolatban sem csalta meg asszonyát.

– Így görbüljön meg? Mutattam az ujjamon. Kis gondolkodás után helyesbített:

– Azaz egyszer, majdnem... És akkor előadta, hogy a háború alatt katonaként Nagyváradon szolgált csicskásként, és ott bizony igencsak helyrevaló menyecskénél szállásolták el őket, ahol kísértésbe hozta az ördög.

– Képzelve el, már a bakancsomat is levetettem, de eszembe jutott, hogy az ő férje meg a Don kanyarban szolgál... És ellenálltam a kísértésnek.

Ha a történetet néha felidézem másoknak is, az jut eszembe, hogy a pusztai erkölcs és az ősökől örökölt jellem nem feltétlenül az iskolázottság függvénye...

De térjünk vissza a pusztánkhoz, a Lovassyhoz!

Az eredetileg szép kúriának épített, az állami gazdaság központjává avanzsált kis kastélyt különböző gazdasági épületek vették körül, pl. a mi

szállásunk, a közeli Szabó tanya két birkahodálya a már leírt komfortjával.

Ástunk egy gödröt, náddal bekerítettük és elválasztottuk a női részt a férfiakétól, majd két pallót és két fogódzó rudat erősítettünk fel és guggolhattunk dolgunkat végezni a latrinán.

A vízellátást az egyetlen gémeskút jelentette, melynek lehangoló minőségét és elégtelenségét a táboron végigseperő hasmenés-járvány is bizonyította. A mintegy három és félszáz táborlakó mosási, tisztálko-

Itt éltünk...

dási igényéhez a kút kapacitása kevés volt, ezért egy távoli kútról történő cipekedéssel próbáltunk magunkon segíteni.

A munkahelyeket 1-1 órán belüli gyaloglással (oda-és vissza) általában elérhettük. Az aratók és cséplők már hajnali háromkor keltek, mások ötkor. A cséplőbrigádot külön válogatták ki, de nekik is gyalogolni kellett, a vonatok általában üresen jöttek-mentek a munkahelyekre. Az első cséplőbrigád fiataljai kopaszra nyírátták magukat azzal a szándékkal, hogy szabaddulásunkig kopaszok maradnak. (A negyven hónap alatt felhagytak fogadalmuk betartásával.)

Az aratókat is korán keltették, még a géppel aratókat is, mert alacsony – hektáronkénti 6-8 mázsás – hozamokat a munkaerő hajszoásával lehetett ellensúlyozni. Persze nem csak búzát kellett aratni, hanem borsót is, amelyet tulajdonképpen a földből téptünk ki. Ide általában a nőket és a magamfajta, mezőgazdaságban gyakorlatlan munkaerőket irányítottak. Az állandó hajladozáson kívül a csípős por volt kellemetlen, főleg a cséplésnél.

Nem volna teljes a kép, ha nem szólnék a brigádvezetőről, akik hamar rájöttek, hogy mi nem vagyunk megátalkodott népelleneségek, sőt, szorgalmunkkal rendre bizonyítottunk, a helyiek teljesítményét rendre meghaladtuk. Ezért többnyire humánusak voltak, és ha mások nem látták, segítettek is bennünket.

Két embert kivéve: Zima Jóskát és Horváth Lacit, akiket néven nevezek, még akkor is, ha személyiségi jogaik védelme címén be is perelhetnek. Még élő sorstársaim bizonyíthatják kegyetlen önkényeskedéseiket!

Saját esetemmel bizonyíthatom Horváthról alkotott véleményemet. Már a Piroska-tanyán laktunk, amikor egy munkával (vagy harmincan) a tanyához közeli munkahelyen végeztünk. Társaink javaslatai alapján apámmal kértük a brigádvezetőt, hogy a közeli helyszínre tekintettel engedje meg számunkra, hogy az ebédünket a táborban fogyaszthassuk el. Ő ragaszkodott ahhoz, hogy felkészületlenül, szerszámok nélkül menjünk egy távolabbi munkahelyre, mire a kis csapat – teljes egyetértésben – lassan mégis elindult a tábor felé. A brigádéros erre előre szaladt, és közölte a rendőrökkel, hogy munkamegtagadás, zendülés történt. Mint hangadókat, bennünket jelölt meg, amire apámat és engem elkülönítettek, és egész estig felváltva faggattak, hogy miért tagadtuk meg a munkát? Hiába bizonygattuk, hogy mi folytatni akartuk azt, csak a célszerűség figyelembevételével előbb az étkezést javasoltuk. Megvárták, míg bealkonyodott, és a sötétség leple alatt megismerkedhettünk mi is a magyar rendőr gumibotjával. A szörnyű nem az volt

az egészben, hogy igazságtalanul megaláztak, fájdalmat okoztak, hanem, hogy végig kellett hallgatnunk egymás kínzását, visszafojtott nyögését. A lesötétített helyiségben hasra kellett feküdni, a mezítelen lábakat felemelve körbe „seregni” (forogni), lábakat nem elrántani, hogy a 4-5 körben álló pribék – kézilámpáikat villogtatva – telibe találhasson. Először apámat készítették ki, majd én következtem. Soha nem felejttem el apám nyögéseit, és hogy én tehetetlenül, lefogva, a segítségnyújtás lehetősége nélkül az ő szenvedését is átélni voltam kénytelen. Alig tudtuk megtenni a szálláshe-
lyig tartó 40-50 lépést, és napokig vizes ruhába csavart lábbal rostokoltunk a priccsen.

A verések – különösen a Piroska-tanyán – Balla Mihály rendőrőrmester tábor- és őrsparancsnok irányításával, napirenden voltak. Volt olyan sors-
társunk is, aki próbált védekezni, vagy visszatámadni. Olyan megtorlás következett, hogy saját anyja sem ismert volna rá a megvert emberi roncs-
ra...

A Lovassy-tanyán csak késő őszig maradhattunk, mert a várható hideg
télben megfagyunk volna a padlás nélküli hodályokban. Piroska- (a kato-
nai térképen Kovách-) tanya volt a következő táborhelyünk. Ez mintegy 5
km-re, egy órányi távolságra volt a gazdaság központjától, első táborhe-
lyünkötől.

A költözés első nagy hátránya az lett, hogy megnőtt a távolság a munka-
helyek irányába, ami a sártengerré vált földutakon tovább fokozta elcsigá-
zott, túlterhelt állapotunk romlását. Elképzelhető annak a helyzete, akinek a
Strausz-tanyára kellett mennie munkára, mintegy öt órát gyalogolt (oda-
vissza), természetesen minden külön fizetés nélkül. Ezután következett
sokszor 12-14 órás munkaidő, szigorúan teljesítménybérért!...

De előnyt jelentett a Piroskán, hogy itt már nem a földön, hanem magunk
által – többnyire lebontott tanyák hulladék fa anyagából – készített priccsen-
ken alhattunk, és a priccs alá, fölé rakhattuk szegényes motyóinkat. Stabilab-
bak voltak az épületek is, mert a cselédházaktól a magtárakon és istállókon
keresztül a dohánypajtaig, mindenféle majorsági épülettel találkozhattunk.

Itt sem nagyon fogadta kegyeibe családunkat a szerencse, mert nekünk
jutott a legszellősebb épület, nádfedeles, padlás nélküli, két végén deszká-
zott dohánypajta. A magunk módján próbáltunk javítani az adottságokon,
nád- és törekborítással, szigeteléssel, sőt, a vályogfallal kettéosztott terem
fűtésére egy közös búbos kemencét is építettem.

Itt kell megemlítenem, hogy közben sikerült beügyeskedni magamat az építő brigádba, ahol nemcsak építettünk, hanem sokat bontottunk is, hogy anyagunk legyen az építkezésekhez. Így tanultam meg, hogy a kemencét nemcsak napraforgószár vázára kent sárból, hanem más anyagokból, így téglából is, lehet építeni. Az már egy más kérdés, hogy az egyébként is szellős, kétszer húsz ember lakásául szolgáló termeket nem lehetett kellően felfűteni. De a napi – saját pénzünkön a gazdaságtól vásárolt – egy kötélnyi szalma csak azok részére keltette a meleg illúzióját, akik a kemencepadkára ülhettek.

Piroskán töltöttük táboréletünk negyven hónapjának leghosszabb idejét, amely a késő őszi költözködéstől az újabb kanizsaiak 1952. júniusi érkezéséig tartott.

Ekkor, a 340-ről 650-re növekedett létszámra tekintettel, a Jusztus-tanyán alakítottak számunkra táborhelyet, ahol az 1953-as őszi szabadulásunkig őriztek bennünket.

„Mesterként” az építőbrigádban

A táborélet mindennapjainak legnagyobb tehertételét a már említett megemelkedett munkahelyi távolság, az iszonyatosan sáros, havas utakon való kimerítő gyaloglás mellett a napi „embervásár” és a gyenge ételmezés jelentette.

Természetesen, itt sem tudtak minden munkacapat mellé rendőr kíséretet biztosítani, ezért az egyes brigádok vezetői válogattak ki bennünket a hajnali sorakozásnál, hogy hova, milyen munkára osszanak. Lassan kialakultak az állandó csapatok, akiknek külön munkarendhez alkalmazkodva már nem kellett kivárni a sorakozón tartott rabszolgavásárt, sőt, brigádvezető nélkül indulhattak munkahelyükre. Szökéstől valójában nem kellett tartani, mivel a családi közösségen megtorolhatták volna az eseményt, de a megfélemlítések és verések lélektanilag is elrettentettek bennünket.

Elvileg a munkáért ugyanolyan bért kaptunk (szigorúan teljesítmény alapján), mint a szabad munkaerők, de mégis éhbér szintre faragták le járandóságainkat. Jellemző, hogy az első heti, borsó aratásáért kapott bérem mindössze 11,34 Ft volt, kb. tizede a normális szintnek. Amikor már kitanultam, és ténylegesen is kőműves szakmunkát végeztem, akkor is csak segédmunkás fizetést kaptam, heti 100-120 Ft-ot. Betegbiztosításra ötletszerűen, mint mezőgazdasági munkást jelentettek be, ami csak a kárpótlási eljárás során derült ki a hiányos bélyegzésekből. Munkaruhát vagy bármilyen természetbeni juttatást nem kaptunk, sőt komoly gondot jelentett a magunkkal hozott ruhák pótlása, javíttatása, foltozása is.

Piroskán már megszerveztük a konyhát, ahol általában hús nélküli egytálételeket főztek, amelyet a nagy munkaterületre lovas kocsival hordtak szét. A konyhán a beteges, többgyerekes anyák dolgoztak a köz által nyújtott minimális bérért vagy étkezésért. Akik olyan helyen dolgoztak, hogy a szekér nem érhetette el őket, este kapták meg adagjukat. Azok, akik keresettel nem rendelkeztek, adagjukat nem tudták megfizetni, hogy éhen ne haljanak, a közösség számlájára étkeztek. Ilyen eltartott volt pl. egy volt lenti jogász házaspár. Ők úgy próbáltak valamit törleszteni, hogy Cili néni tisztította a rendőrök összes cilinderét, lámpaüvegjét. Ezért is kapta becenevét.

A reggelit és vacsorát mindenkinek magának kellett előállítani. A konyha ellátása a heti egyszeri tiszafüredi piaci bevásárlással történt, amikor a közösségből megválasztott bevásárló és boltos egy rendőr és egy szabad kocsis kíséretében beszerezhetette a szükséges nyersanyagot és más, saját kis boltban forgalmazható cikket. Egy kis épület volt a táborunk területén, ahol működött ez a bolt és készpénzben, vagy felírással (amelyet fizetéskor kel-

lett törleszteni) lehetett vásárolni. A választék persze rendkívül gyenge volt (a jegy- és a fejadag rendszer a szabad világban is működött, és általános áruhiány volt a jellemző). A közös konyhai kosztot és a tábori bolt szegényes ellátását kiegészítendő, alapvető élelmiszerekhez csak a feketepiacon (munkahelyi kapcsolatokkal) lehetett hozzájutni az eredeti ár többszöröséért, motozás és elkobzás veszélyének kitéve.

Kenyérfejadagunk – mint már említettem – hosszú időn át 23 dkg volt. Ez időben az elítélt rabok és még a Szovjetunióban sínylődő gulágosok is 50 dekát kaptak! Mondanom sem kell, hogy ennek méricskélése időt rabló és a morzsálódás miatt pazarló is volt. Szegény nők a ruhájuk alatt dugdosták a kiló lisztet vagy darab szalonnát, hogy legyen vacsorája a családnak.

Jellemzőként az akkori időkre leírom azt az esetemet, amikor – elkódorogva munkahelyemről – felkerestem egy tanyát, hogy némi élelmiszerral oltsam kínzó éhségemet. Három-négy szutykos gyermek, borzalmas rendtelenség és egy csont sovány anya fogadott, akinek előadtam kérésemet. Sírva válaszolta, hogy bizony semmit sem tud adni, mert még annyi pénze sincs, hogy a kenyérsütéshez élesztőt vehessen. Beláttam, hogy mindig akad a szegénynél még szegényebb – és otthagytam egy tízforintost.

Másik alkalommal B. Béla bácsival Egyekre szöktünk ki, mert hallottuk a szabadoktól, hogy ott új bolt nyílik, és ilyenkor viszonylagos árubőséget teremtenek a Hatalom urai. A faluba érve rémülten tapasztaltuk, hogy óriási sor kígyózik a bolt előtt. Mít lehet ilyenkor tenni? Béla bácsi közölte, hogy a hátsó bejáratnál nincs senki, próbálkozzunk ott. A kilincs engedelmeskedett, mi beléptünk a raktárba, és pont beleütköztünk a rend fenntartásáért kirendelt rendőrbe. Lebuktunk!... Fokozta rémületünket, hogy a rend őre iszonyatos – itteni tájszólásban és átlagos szokincset is meghaladó szintű – káromkodásba kezdett. Aztán, amikor a boltba visszaterelte a főnököt, csendben odasúgta:

– Onnét jöttek? – és fejével a tábor felé intett. Igenlő vallomásunkra még nagyobb káromkodásba kezdett és még halkabban mondta:

– Szedjék össze, amit csak akarnak és fizethetnek.

Hát, ilyen rendőrrel is találkoztunk...

A leírt epizódokkal szemléltetni szerettem volna, hol és hogyan éltünk a pusztán, miként történt foglalkoztatásunk, milyen volt a velünk szemben alkalmazott bánásmód. Az élet törvényei szerint vegetálásunkhoz tartozott a születés, a gyermekek növekedése, a családok, házások közösségének fenntartása, a munkaképesek és öregek hajszolása, és az elmúlás is. Kezdetben még csak bíztunk a társadalom igazságérzetében és közbenjárásá-

ban, de a szabadulásunkra újra és újra magunk által kitűzött terminusok egyre hosszabbodtak, majd helyüket a csüggedés, a teljes reménytelenség foglalta el.

A fel sem mérhető anyagi és lelki terheket szüleink viselték. Ők minde-nüket, javaikat, kapcsolataikat elveszítették és gyermekeikért való felelő-ségük tovább tetézte megpróbáltatásukat. Ezeket a körülményeket nem lehet leírni, szemléltetni a kívülállóknak, mert elképzelhetetlenek.

Az olvasó fantáziájára lehet bízni, hogy ilyen körülmények között is alakul-tak szerelmek, fogantak új emberpalánták, romlottak meg házasságok, és születtek életre szóló barátságok. Az élet mindenki, az egész közösség előtt folyt – gyakorlatilag titkok nélkül. Mégis-mégis maradtak intim részei a mindennapoknak – gondoljuk... De inkább csak higgyük, és ne beszéljünk róluk!...

A Patkós-csárda

Az élet működésére a már eddig leírt epizódokból lehet következtetni. A továbbiakban a tábor néhány reám vonatkozó eseményének megörökítésével szeretném krónikámat folytatni.

Az első szomorú karácsonyunk a Piroska-tanyán

Karácsony napján száraz, szeles idő volt. Azt a kevéske havat, ami esett, összehordta a szél mélyebb helyekre meg az épületek oldalához. Az emberek fázósan húzódtak vackaikba, és a munkaszüneti nap korai alkonyatát kihasználva elnyúltak a szalmával bélelt priccsen. Az asszonyok a napi adagként kapott kötélnyi szalma és összegyűjtögetett hulladék maradékai-val szerettek volna egy kis meleget és némi vacsorát varázsolni a dohány-pajtából barakká avanszált szobányi helyiség húszfőnyi lakójának. Négy család lakta a tábori nyomortanyát. A mi öttagú familiánkkal szemben lévő priccsen a nyolcvan éves Ádám bácsi szintén öttagú családja bújt a takarók alá, míg az ugyancsak Zalából származó két maróci Tóth-család, tíz fővel a helyiség másik felén osztozott.

A szélfúvás kíséző zörejeit szolid dallamok lágyították. Az emberek karácsonyi énekekkel várták a szentestét. Az első karácsonyi éjszakát a Hortobágy szélénél, több száz kilométernyire „kitelepítve” a dunántúli otthonokból. A családok együtt voltak, és mégis elhagyatva. Az unokák a távoli nagyszülőkre gondoltak, a szülők a rokonokra, a barátokra, a szomszédokra és mindenre, akik és amik a megszokott otthont, környezetet, a múltat jelentették. És mindenki ágaskodott a kérdés, miért pont mi?!

Az áhítatos énekek oldották a feszült hangulatot, mosolyt varázsoltak a felnőttek gondterhelt arcára, vidámságot az ajándék és fa nélküli ünnepet váró gyermekeknek. Ahogy elhangzott a „Mennyből az angyal”, máris folytatták a „Csordapásztorok”-kal, és újra kezdték a más barakkokból átszűrődő dallamokkal.

És szálltak a gondolatok is. Iskolatársaimra, barátaimra gondoltam, akik közül az érettségi után közvetlenül ragadtak el, akikről semmit sem tudhatam, mert levelet sem kaphattunk, írhattunk. Csak sejtettem, hogy többségükben az első egyetemi évről hazalátogatás örömeit élvezik, díszítik a fát, vagy tanulgatnak, a vizsgaidőszakra tekintettel. Itt nincs fenyőfa, még egy kicsinyke ág sincsen.

– Hazamennek a legények! – ordítással egy rendőrtizedes rúgta be hirtelen a deszkaajtót. Tudomásunkra hozta, hogy „vége a dőzsölésnek”, és ne „nótázzunk már több szenténeket!” Csendet parancsolt, majd rám mutatott és az egyik Tóth fiúra.

– Maguk legyenek tíz perc múlva a parancsnokságon! Jól öltözzenek fel, és ha van, hozzanak magukkal ennivalót is!

Ijedten kérdeztük, hogy miért éppen most, szenteste?

Anyám riadt tekintetéből láttam, hogy nem tudja eldönteni, a másnapi kenyéradagot adja-e, vagy meleg kendőjét a vékonyka viharkabátom alá.

Az őrsön (parancsnokságon) mondták meg, nyolcunkat arra szemeltek ki, hogy karácsony szent éjszakáján disznókat szállítsunk a sertésteleptől 15 km-re lévő vasútállomásra. A telepig azonban előtte egy órányit kellett gyalogolnunk. A vidéknek éppen nem tűnő szabad traktorosok vártak bennünket. (Hogy egy traktor miért nem jöhetett értünk, ez az akkori embergyalázás és kínzás receptjeiből származott.)

Nálunk nagyobb pánik csak szegény négy lábúaknál keletkezett. Futottak az életükért, haraptak, rúgtak, visongtak, hogy elkerüljék sorsukat. Közben a mi, fázástól elcsigázott szervezetünk is kínlódott. A vontatózás sem volt éppen kényelmes. Két-két ember egy-egy pótkocsin. Hogy a sebesség és csipkedő szél fagyasztó ereje ellen némileg védekezzünk, a padlóra simultunk az állatokkal együtt. Nagyon hideg volt, iszonyatosan fáztunk. A vagonba terelés sem volt könnyű feladat. A falu házaiban csend honolt. Csak egy-két ablaknál láttunk gyér világosságot, és egy-egy karácsonyfa sziluettjét.

Ahogy visszaindultunk a pusztába, a zalai falukból ismert árnyakkal találkozottunk. Néhányan viharlámpát vittek magukkal, bár a telihold a gyér hóról visszavert fényével világossá tette a tájat. Az emberek szállingóztak az éjféli misére...

Már a visszaút felénél tartottunk, amikor beharangoztak. Társam elkezdte az „Úrangyal”-át, és én torokszorító érzéssel folytattam. A süldők visszahagyott trágyás alomját magunk alá vontuk, szorosan egymáshoz húzódtunk, és botladozó hangon szepegtük: „Istengyermekek, kit irgalmad közénk lehozott”...

Engem elnyomott a fáradtság. Azt álmodtam, hogy drága Verona nagymamám összeszeri kezeimet és mondja, mint egykor ötéves koromban egy égzengéses vihar alatt:

– Drága gyermekem, ne félj! Ha Isten vigyáz ránk, ember nem árthat!

Aztán tettünk még egy fordulót, majd gyalog vissza a táborba. A kenyeret visszatettem és két liter langyos vízben letisztálgattam. A korai ebéddel drága anyám csodát művelt. Nem volt ugyan karácsonyra terített asztal, nem volt aranylós tyúkhúsleves, sem libasült. De volt harmadik fogás!

Édesanyánk szalmalángon palacsintát sütött, még hozzá kétféle töltelékkel. Az egyikbe apróra vagdalt napraforgómagot tett dió helyett, a másik fajtába sárgarépat reszelt, lekvárt pótolva. Nekem három jutott.

Hát, ilyen volt 1950 karácsonya Tiszafüred-Kócspusztán, a Piroskatanyán!

Mari néni

Azon a napon búzát csépeztünk. A nyári nap bőségesen ontotta sugarait, iszonyatos hőség volt a Villangónak nevezett, Árkus-csatornához közeli, Kócspuszta-széli tanyán. Kéveszóró voltam, és már némi gyakorlatot szereztem az egyik legmonotonabb és legnehezebb munkában. Nem tartoztam a profikból álló kopasz brigád (akik levágatták hajukat és megfogadták, hogy szabadulásunkig kopaszok is maradnak) alapító tagjai közé.

Minden nap (vasárnap is) sötétben, hajnali háromkor ébresztettek, hogy közel kétórás gyaloglás után, amikor a nap már felkel, beindulhasson a cséplőgép. A kéveszórás egyhangúságát és főleg fizikai megterhelését azzal fokozták, hogy a cséplőgép két oldalán lévő asztagokat hagyták lefogyni méteresnél alacsonyabbra, hogy a folyamatosan érkező szekerekről könnyebben leszórhassák a kévéket. Így minden kévét testmagasság fölé kellett lendítenünk, hogy a gépasztalon álló kéveoldó lány elé dobhassuk.

Már vártuk, hogy leálljon a gép, és a fellelhető kevéske árnyékba vonulva megehessük a magunkkal hozott elemózsiánkat, és az örökké éhes légyhad-sereg támadása ellenére pihentessük elcsigázott testünket.

Valaki elkialtotta: „tűűűz vaaan!” Mire ocsúdtam volna, hogy mi is történt, valaki lelökött a kazalról, mert a perzselő hőségben egyszerre minden égni, lobogni kezdett. A traktor ugyan megúsza, de a cséplőgépről az etetőnek és kévevágónak le kellett ugrani, hogy megmeneküljenek. Mindenki futott az egyetlen lajt felé, hogy olthassuk.

Elestem és elájultam. A falhoz támasztott testem alélásából lassan magamhoz térve, egy asszonyi kéz simogatását éreztem, amint locsolgatta fejemet. Itatni próbált, és kétségbeesetten hívogatott vissza az életbe, majd

bevonszolt a konyhába. Mari néni, Kavisánszki Mihályné, mint gyermekét ápolgatott, becézgetett. Olyan jéghideg aludttejet kaptam tőle egy cserépbögrében, amelynek savanyú-édes ízét ma is érzem, és amelyet életemben sem addig, sem azóta nem kaptam.

Agyamon akkor is, és ma, hetvenöt évesen is átszaladnak és foglalkoztatnak a következő gondolatok:

Tudja-e az, aki még igazán nem volt szomjas, mit jelent a víz és a szomjazás? Mit jelent az, ha az ember szomját csak a lajtban poshadt meleg vízzel olthatja? Tudják-e a mai fiatalok, hogy ki volt az „osztályellenség”, akit csak gyűlölni volt szabad, és tilos volt vele beszélni és jót tenni vele?

Aki nem élte át ezeket az érzéseket, nehezen tudja megérteni az irgalmas szamaritánust is. Mari néni férje brigádvezető volt, akit úgy igazítottak el, hogy mi Tito kutyái vagyunk, népnúzó, akik mindenre képesek, akiket azért kellett Zalából elhurcolni, hogy ne mételyezzük az ottani társadalmat.

Nos, Mari néni kedvessége, jó szavai nemcsak a Hortobágyon eltöltött 40 hónapot kísérték végig. Miután szabadultunk és volt már módom rá, hogy néhány apró ajándékkal, kevéske pénzzel és egyes ünnepekre szóló figyelemességek küldésével próbáljam honorálni jóságát, akkor ezt meg is tettem. (Szegény Mari néni különben nem dédelgette a sors. Két szép leánya előtt már első férjét is eltemette, Miska bácsi halála után pedig fiához települt Tiszafüredre.) A ritkuló, de folyamatosan fennálló kapcsolat ellenére sem sikerült az 1953-as szabadulásunkat követően személyesen találkozunk. Aztán, amikor 1992-ben elzarándokoltunk a Hortobágyra, elhatároztam, hogy mindenképpen felkeresem. A pusztai emlékünnepséget követően a hazafele úton nehezen találtam meg, mert már nem a református, hanem a katolikus iskola gondnoki lakásában laktak. A kis teret uraló szovjet emlékműnél szálltunk ki a kocsiból feleségemmel és örökös sors-testvérbarátommal, Bertók Gyuszival.

Az iskola kerítéséhez egy idős néni támaszkodott. Szeme elé tartott keze állásából, előre hajlott testének taglejtéseiből nyilvánvalónak látszott, hogy vár valakit.

– Mari néni! – kiáltottam el magamat és szaladtam is már feléje. Barátom vissza akart tartani; mondván, hogy nem lehet a Mari néni; mert az előző évben találkozott vele.

De én futottam, ő pedig kitárt kézzel tipegett felém. Nem kellett bemutatkoznom. Négy évtized után úgy öleltük egymás, mint anya és fia...

Mari néni (1991)

– Tudtam Jánoskám, hogy valaki nagy örömet szerez ma nekem. Egész nap a kapu előtt vártam valakit...

Azóta Mari nénit is elvitték szerettei mellé a füredi temetőbe. Lelke pedig biztosan ott van édes mamikám közelében, valahol az igazak otthonában... És még mondja valaki, hogy nincs hetedik érzék, nincs lélek és manapság már csodák sincsenek...

II. Kócspuszta testvéreim visszaemlékezéseiben

E történetek után most azok forrásai alapján próbálom felidézni a kócspusztai éveket, akik írásaikkal, leveleikkel megkerestek, esetleg más-hol is közreadták visszaemlékezéseiket. Így elkerülhetetlen ugyan a párhuzamosság, de a mi kócsi tábornótörténetünk így tekinthető át jobban.

Testvéreim visszaemlékezéseivel kezdem.

Ica húgom

Ica 14 éves volt akkor, a kanizsai Rozgonyi utcai iskolában ekkor végezte a nyolcadik osztályt, szintén szeretett volna továbbtanulni. Elhurcolásunk előtti délután – mint már említettem – együtt kirándultunk a szülőfalunkhoz közeli híres budafai arborétumban.

Két fia és négy unokája részére mesélget (mint volt földrajz tanárnő) élete történetéből.

„Szüleimre emlékezve másoltam le 65 évesen ezt a gyermekfejjel írt, sokáig rejtegetett és féltve őrzött naplót, amely helyenkénti gyermekessége ellenére dokumentum. Egy család 40 hónapos rabságának dokumentuma, ami megőrizte az embertelenség és az emberiség, a gonoszság és jóság, a gyávaság és bátorság példáit. Megőrizte a szabadság, a szabad élet utáni vágyakozást, a reménykedés és csalódás pillanatait, a szülői erőfeszítés, szeretet megható ötletességét, amivel a szinte elviselhetetlent elviselhetővé, túlélhetővé igyekeztek tenni.

Deportálásunk igazi, teljes kárvallottjai szüleink, akik nemcsak életük anyagi alapját veszítették el, hanem a reményt is, hogy a bennünket ért igazságtalanságot, jogtalanságot valaha is jóváteszik, s a történelekről nyíltan beszélhetnek. Anyánk 10 évvel szabadulásunk után, 54 évesen, 1963-ban, apánk 69 évesen, 1976-ban meghalt.

Ma is csak hitükkel tudom magyarázni, hogy ezt az iszonyatot ép ésszel kibírták, hogy volt erejük az újrakezdéshez. És talán még avval is, ami az előbbiből fakadt, mindent ki lehet bírni, el lehet viselni, ha a család együtt, szeretetben megmarad.

Ők adtak példát mindhármunknak, hogy – ha nem is az eredeti elgondolás szerinti területen és időben – diplomát szerezzünk munka mellett tanulva, szűkösen élve.

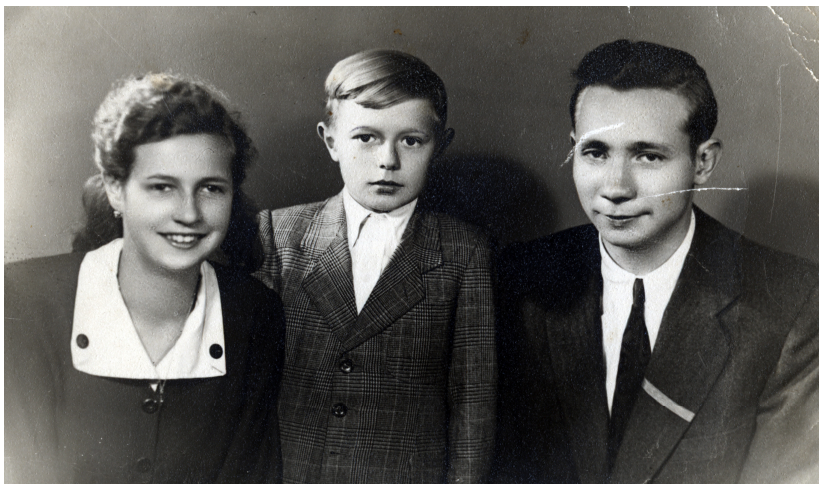
Miattuk, értük sem szabad, hogy feledésbe merüljön a XX. század annyi más szörnyűsége mellett elhurcolásunk szörnyűsége. Ma kitelepítésként emlegetik, és sokan nem is tudnak a hortobágyi zárt munkatáborokról.”

A „Rozgonyiban” Csizmadia Ferenc volt az osztályfőnököm. Az ő unokahúga volt legjobb barátnőm, Tüchert Ági, akit nagyon a szívembe zártam. Az osztályunkat is nagyon szerettem az osztályfőnökkel együtt, aki nagyon sok mindenre felhívta a figyelmünket, amit egy lánynak tudnia kell.

Az utolsó általános iskolai évem felejthetetlen élményekkel dús diákév volt. Osztályfőnökünk szalagavatót rendezett zártkörű táncestével. Ekkor voltam először nyilvános bálban. Sárga vászonruháam volt, mely Jancsi bátyám szerint jól mutatott.

De ez az év is elmúlt. Június 11-én ballagtunk, az osztályban búcsút vetünk egymástól. Befizettünk 30 Ft-ot egy háromnapos kirándulásra.

Hazavittem mindent a nyárra. Otthon csütörtökön kaptam L. Elvirától egy lapot, melyben írta, hogy pénteken legyek bent Nagykanizsán. De a sors másként hozta, jött egy másik nagy kirándulás...

Húgommal, öcsémmel

1950. június 23.

Hajnali 3-kor a rendőrség költött fel bennünket. Apinak fel kellett menni az irodába, a községházára. Nagy izgalommal jött vissza két rendőr között. Asztal köré ültettek bennünket, megnézték a családot. Nálunk lakott egy tanítónő, P. Ilona, és ott volt nálunk Jancsi bátyám osztálytársa, Cz. Sebestyén. Őket elengedték. Nekünk pedig három mázsa holmiig pakolni kellett. Őt zsák ruhaneműt pakoltunk össze a két ágyneműs csomagon kívül. Ilinek adtam át a kerékpáromat igazolvánnyal együtt, a két ávós jelenlétében. Ezen kívül – mint az övét – úgy adtam át neki tangóharmonikánkat, Api új fekete ruháját, 2 pulóveremet, Anyi hosszú pongyoláját, egy dunnát és más egyéb ruhát. Anyi elájult, sírógörcsben kiabált, külön kocsit adtak neki. Azt mondta az ávós Jancsinak: „fogja be az anyja pofáját, hogy ne tudjon kiabálni!” Ezután Anyit feltették a kocsira és a csömödéri állomásra mentünk. A vonat délután 4 órakor indult Egerszegen keresztül Kanizsa állomás felé. Ott 12-kor voltunk.

Álomból ébredtem fel. Rettentő volt elválni az öreg várostól. De 6 rendőrrel nem szállhattunk szembe. Egerszegen Anyit a mentők el akarták vinni a kórházba, de nem ment el. Pedig az ávósok csúnyán kikeltek, hogy muszáj elmennie.

A Balaton mellett aludtunk, Pestre 11-kor érkeztünk Pest előtt álltunk sokat, mert nem engedtek be bennünket. Rákosrendezőn álltunk meg, de a vonat végül elindult Hatvan, Füzesabony felé.

Pusztá-Kócs állomásnál pakoltak ki bennünket a marhavagonból. Kackaringós utakon egy régi kastélyhoz érkeztünk, amelynek egy újonnan épült vakolatlan szobájába raktak bennünket. Később felhurcolkodtunk a padlásra. Délután letereltek bennünket birkaistállót trágyázni. Egyiket aznap végeztük el, a másikat másnap délelőtt trágyáztuk ki. Kézzel raktuk kocsikra a trágyát, melyet az emberek toltak. Másnap este már be kellett költözni az istállóba. Háromsorosan feküdtünk lent egy kis szalmán.

Api közben nagyon beteg lett, Debrecenbe vitték kétszer a tályogját felvágni.

A „bárányszálló”-ban 3 hónapig laktunk, kivéve egy hónapot (vagy 3 hetet), amikor rizsaratáson voltunk Igarban. Este vontatóval vittek oda is bennünket. Ez már sokkal rendesebb lakás volt. Egy szobában több család lakott, de mégsem 116-an voltunk egy hodályban, mint a Lovassy-tanyán. Igarban nem volt szabad dolgoznom, orvosi rendeletre. A koszt is sokkal jobb volt. Minden nap annyi tejet, vagy kakaót ihattam, amennyit akartam.

Ahogy innen visszamentünk Lovassyba, másnap már Piroska-tanyára kellett költözni. Nagyon csúnya idő volt, az eső is esett. A sártól a traktor nem tudta húzni a pótkocsit, hanem egy sztalinyec¹ vontatta. Itt jobb helyre kerültünk, egy dohány szárító pajtába.

Egészségi állapotom nem a legjobb. A fejfájásom szinte soha sem szűnik meg. Orvoshoz is voltam már többször, de nem nagyon érdemes hozzá elmenni, mert mindig részeg, így nem ad sokat a betegeknek, pláne ránk. A legjobb minőségű étkezésre volna szükségem. De ez lehetetlenség. Közös konyhán étkezünk. Délben vagy este, mire kész a koszt, visszük a kondérhoz a lábasokat. Reggel, este feketekávé, amit meginni nem bírok. Nem is mindenkinek futja, mert sok cukor kell bele, 300 embernek pedig nem főzhetnek jól a konyhán, pláne 15 Ft-ért. Pénze pedig nincs a népnek jóra, meg nem is lehet beszerezni. Ilyen főzés mellett kénytelenek vagyunk külön főzni. De miből?

Csomagot mi nem kaphatunk... Hacsak úgy nem, hogy más címére. Ha kiszökünk érte, akkor behozhatjuk. Ez pedig nagyon veszélyes. Míg a csomagot néhányszor megengedték, addig nem volt olyan nagy hiányunk semmiből. Ezt a rokonoknak is köszönhetjük, de leginkább a jó embereknek. Ebből a szempontból az én Ágicámnak nagyon sok mindent köszönhetek. Mondhatom, hogy ő nem feledkezett meg rólam. Sohasem tudom elfelejteni a jószágát. Még dugva is mindig ír nekem. Pedig ezt nem mindenki tenné meg ilyen reszkír mellett. Nem tudni, hogy a rendőr mikor kapja el az embert.

Egy rendőr mindig szolgálatban van kint géppisztolyosan. Ez figyeli a tábort, ki, mikor mer kiszökni. Hála Istennek, vannak még jó emberek. A rendőrök között is vannak olyanok, akik félrenéznek, ha látják a szökőt. De nem mindegyik ilyen. Például egyik vasárnap én is tejhiány miatt kiszöktem egyik legközelebbi tanyára. A fele úton visszakiabált a rendőr, így: „Jöjjön vissza az a szökő!” Azt hittem, elsüllyedek. De, sajnos nem. Behívtak az őrre. Ott egy kicsit megpirongattak, de azt mondták, hogy ha félóra múlva visszaérek, elmehetek. Hát hogyne mentem volna el. Rettenetes volt a sárban szaladni. Úgy kifáradtam. Sokszor azt mondtam, elesem. Mást nem mertem hozni, mint tejet, mert megnézték a szatyromat. Mikor beér-

¹ Láncfalpas szovjet gyártmányú traktor

tem a szobába, ráborultam az ágyra és jól kizokogtam magamat. Eszembe jutott, hogy hova lettünk?!...

A nyári munkáink nagyon rosszak voltak: vízhordó voltam. Két kannában kellett messziről a vizet cipelni. Mindezt el lehetett volna tûrni, de szörnyű meleg volt, kifejezetten fulladtunk. A fák ritkán voltak, s azok sem sok árnyékot adtak. Ilyen meleget még nem értünk, fürdőruhában is majdnem elégtünk. Mivel a víz olyan volt, mintha hashajtót ittunk volna, nem ihatunk, hogy a meleget szüntessük. Nagyon lágy vizek voltak, mindenkit meghajtott, nem vette el a szomjunkat sem. Rettentő volt a vízhiány, de lassan megszoktuk ezt is. A vízhiány és a meleg összeadódott, nagyon sokat szenvedtünk miatta.

Jancsi bátyámat mindig erős fizikumúnak hittem, de soha nem felejttem el: borsót szedtünk, a földön kúszni kellett annak a nagy fiúnak, s napszúrást kapott. Lefeküdt már délben, de még este is alig tudott hazamenni. Két napig meg sem tudott mozdulni. Képzeltető, milyen nagy volt a hőség, ami csak szeptemberben szűnt meg.

November 10-én Apival együtt elvittek bennünket Kispóra répát szedni. Egész éjjel vontatóztunk. A föld már fagyott volt, és az első hóharmatok is megjelentek. Nagyon megfáztunk, a 125 km-hez nem voltunk felöltözve. Tiszafüred, Tiszaszőlős, Tiszaszentimre, Abádszalók, Kunhegyes, Fegyvernek felé mentünk. Fegyvernektől 15 km-re egy nagyon szép parkkal körülvett kastélyban laktunk, hatalmas épületben. Nem messze onnan dolgoztunk; én három nap szedtem a répát, a többi nap azt prizmáztuk. Ahogy a kocsit lerakta, nekünk szépen össze kellett rakni. Nagyon könnyű munkánk volt. Talán 500 méterre volt a vasúti fővonal Szolnok-Mezőtúr felé, mindig a vasút felé igazodtunk. Nagyon fáj a szívem, szabad embereket látni.

December 4-én jöttünk vissza. Bizony nagyot néztünk a finom és bő élelmezés után a hitvány kosztra. Igaz, hogy ott drágább volt, de heti 120-150 Ft-ot kerestünk a kosztón kívül.

Visszajövetelünk után nem dolgoztam. Majdnem az unalom ölt meg bennünket. Fűtőanyagot nem kaptunk, csak annál melegedtünk, amit a férfiak a hátukon messziről cipeltek. A hideg miatt reggel csak későn kelhettünk fel. Ha felkeltünk, ha kötnivalónk volt, addig kötöttünk. Ezután csak ülni lehetett. Karácsonyra a csomagban, amit Ági küldött, egy buzsáki és írásos

párna volt. A buzsaíki fele már kész régen, de az írásos felét nem tudom tovább kivarni, mert nincs fonalam. Így határoztam el magamat, kedves naplóm, hogy dióhéjban neked mindent leírok.

A táj egészen más, mint a dunántúli, nem olyan szép ez a része az Alföldnek, mint ahogy Petőfi írta. A Kishortobágyon vagyunk, talán 2 km-re a hortobágyi határszélhez. Itt se sok fa van, de ha az ember az árokról beljebb néz, még kopárabb, mint itt, habár most már vannak részek, amit felszántottak. Láttunk pár szalmakazal sort is. Odébb egy ilyen tábor van, mint a miénk. Két ilyen tábort látni. Ellenkező irányban látjuk az egri hegyeket, különösen este, naplemente után. Amikor a vagonban jöttünk, a Bükköt és a Mátrát is egész közelről láttuk. Tiszta időben mást nem látunk, mint a nagy kopár síkságot, de most az esős idők után nagyon sok víztócsát lehet körül látni. Mindenütt, ahol van egy kis mélyedés, megáll a víz. A nyáron kiszáradt, megrepedezett föld nem tudja bevenni a vizet, rögtön lefolyik róla. Most, hogy kezdett jó idő lenni, a repedések mind megnyíltak, pedig ősszel rengeteg eső volt. Parkot a közelben nem látni, az erdő is nagy ritkaság, ha van is, csak akácfa erdő. A táj nekünk csúnya.

Karácsony előtt 9 gyermeket kérvény által elengedtek haza. Később, amikor Tiszafüreden voltam, akkor ment el 1, talán 2-3 hete 7, előtte külön 2. Összesen 19-20 gyereket engedtek el. Otthonról minket az öcsémmel 3 helyre kérvényeztek. Itt is írt már Jancsi kérvényt a Belügyminisztériumba. De a Dul bajtárs azt mondta, hogy ráérünk még 3 hét múlva. Most várjuk a következményeket. Csak a jó Isten segítsen haza bennünket! Legalább a nagy kosár ruhát megmenthetnénk.

Karácsony napján káposztát kaptunk, újévkor bablevest. Szerencsére tudtunk egy tyúkot szerezni. Még akkor volt egy kis rizsszalmánk, így sültött Anyi egy kis kalácsot, de olyan volt, mint a hamuban sült pogácsa. Azért nagyon finom volt. Mostanában a konyhára nem hoztak ágakat, és tüzelőhiány miatt este sötétben lopkodtunk. Szombaton nyolcan elmentünk náderért. Itthon voltak a rizsgátások Tiszaroffról, így azok is eljöttek. Nagy vízben kellett állni. Tóth Pista kaszálta, én meg markot szedtem és kihordtam a vízből. Nagyon sokat kellett járkálni és kihordani. A harisnyám csupa egy víz lett térden felül, a csizmámba meg befolyt a víz a zipzárnál. Olyan vizes lett, hogy három nap sem bírt kiszáradni, de most lett annyi tüzelőnk, hogy egy hétig elég lesz. Most úgy sem mehetünk el, mert 2 nap és 3 éjjel esett az eső. Borzalmas a sár és a víz, mivel vizes a csizmám, ezért nem

tudok cipőt húzni. Nagyon unom már a kócsi „flaszter”-t, de talán a Jóisten megsegít, nem sokáig kell nézegetnem. Remélem, hoznak okmánybélyeget, és akkor beadjuk a kérvényt.

Bélyeg lett, csak nem fogadták el a kérvényt.

1951. március 15-én 15 éves lettem.

Nem gondoltam soha, hogy születésnapomat Kócson fogom tölteni. Ilyen szomorú születésnapom még nem volt, a torta elmaradt, de ajándék sincs. Tavaly esőköpenyt kaptam, most semmit. Ezt érdemeltem én? Ki akarja ezt? A Jóisten? De miért? Ezt érdemeltem, hogy köményes levest kell ennem ma? Ilyenek az én ifjú éveim, ilyen nem volt soha senkinek sem. Eszébe jutok-e ma valaha valakinek? Talán senki sem tudja azt, hogy börtönben, dohányszárítóban köménylevest eszik egy világtól elzárt 15 éves lány! Miért van ez? Úgy érzem, senki sem ilyen szerencsétlen, mint én! Otthon éli világát mindenki, és én nyomorgok itt. Miért adtad ezt Uram?

Kedves kis naplóm, ne csodálkozz elkeseredésemem, elszomorít ez a mostoha sors.

Ági levelében többen írtak: K. Márti, Bérces Gabi, Lukács Elvira és a Kovács Ilikéék is aláírták. Otti is írt, Czigány Jutka is írt. Szomorú híreket írtak az ifjúságról. A kereskedelmiben egy diáklánynak babája lesz. És ami a legnagyobb szégyen Kanizsára, a volt zárdába egy kollégista lányhoz a nevelővel együtt fiuk jártak be éjjel. Igaz, hogy kicsapták az illetőt.

Juliska néni is írt Meretáról. Elzi, a legnagyobb lánya férjhez ment. Egy éve udvarolt neki egy nálánál fiatalabb fiú, én is jól ismerem, M. Gyuszi vette el. Január 15-én volt az állítólag csendes esküvő, mely utcai ruhában történt. Így volt Elzi esküvője. Hogy szokta tervezni mindig...

Ő úgy gondolta, én leszek a 6 koszorúslány között a legelső. Meretán megyünk hintókkal az esküvőre, kint az udvaron lesz az esküvő, azután a lakodalom. Minden koszorúslánynak más ruhája lesz, gyönyörű színekben. És mi lett belőle? Egy egyszerű vacsora és az unokatestvérem lakodalmán, illetve esküvőjén sem lehettem ott. Anyi a keresztmamája és még meg sem írta Elzi, ezt sem gondoltam volna az életben. De minket már mindenki elfelejt, élő halottnak vélnek bennünket. Az embert itt is mindig újabb szerencsétlenségek érik.

Rettentő eset történt kedden, igaz, 13-a volt. Eddig gyönyörűen ment a csomag-belopás, Jancsi a Lovassyból mindig behozta. Olyan szép simán ment, hogy észre sem vette volna más, mint ez a ronda, undok Horváth

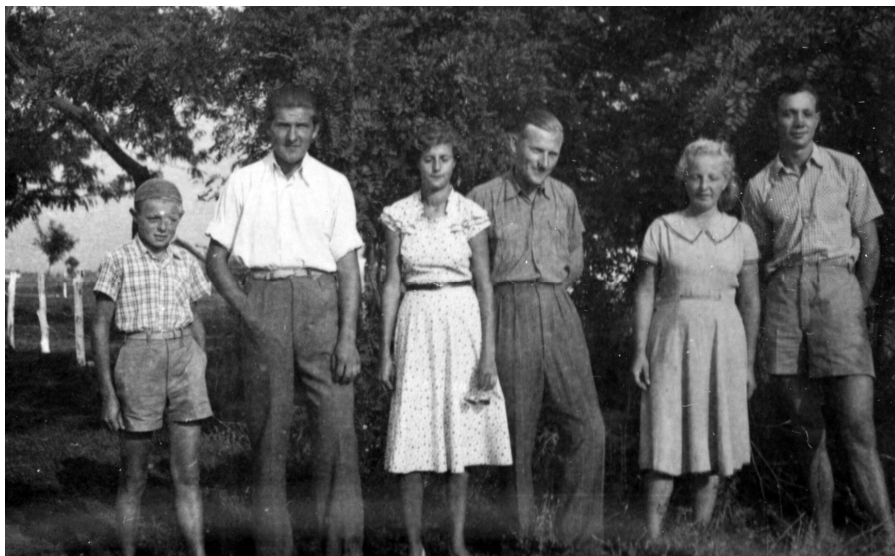
brigádvezető. Már benn a tanyán észrevette, hogy az a szegény Pista gyerek nagy csomagokkal jött hazulról. Képes volt bejönni egész ideig, hogy a rendőrnek beárulja Jancsit. Szegény már a WC-nél felsóhajtott, hogy „sikerült”, de visszahívták, megnézték a hátizsákját. Egy egész sonka és sok sütemény volt benne. Behívták a rendőrökhöz. Mi ezt mind láttuk, és rettentően megijedtünk. Anyi majdnem sírógörcsöt kapott. Jancsinak még a csizmáját is lehúzták. Levelet kerestek, de hála a jó Istennek, lyukas volt a zsebe és így nem találták meg. (Ági elküldte azt a fényképet, amit év végén csináltak az osztállyal. A „Sutyi” harmonikázik rajta.) Amíg bent volt Jancsi, Api kint sétált a rendőrség előtt. Az egész tábor feszülten figyelt. Azt várta mindenki, hogy Api jelt adjon, és akkor mindenki odaszalad megvédeni. Rettenetesen féltünk, hogy megverik. De hála Istennek – miután mindent átkutattak, Jancsitól a csomagot elvették – kiengedték nagy sokára.

De szegény olyan volt, mint a halott, sápadtan jött ki. A vacsora nem nagyon kellett senkinek, úgy remegtünk. Fél kilenckor feküdtünk le, addig vártunk, hogy jönnek érte. Azt mondták, hogy 8 órakor menjen be a csomagért, de közben megtudtuk, hogy a konyháé lett. A Keserű bajtárs jóvoltából visszakaptuk. Most Jancsit sose írják ki az építkezéshez, így minden kapcsolat megszűnt a külvilággal. Nem tudok hírt adni magamról. Nem hiszem, hogy tovább levelezhetünk, pedig olyan nagyon jól esett hazulról hírt hallani, de amint a rendőr énekelte nekem: „minden elmúlik egyszer”. De a mi szerencsétlen sorsunknak soha nem lesz vége. Hisz nem addig egy éve lesz szerencsétlen elhurcolásunknak.

Api tegnap műtrágyát szórt a Jancsival együtt. Úgy elfáradt Api, hogy másnap nem tudott munkába menni. Szegénynek úgy fájnak a lábai és a vékonya; erre föl kihajtották ingyen munkára, az ágyból keltették fel.

Most a sok idő engedi, hogy írjak az itteni népről is.

Nagyon lusta emberek lakják a vidéket. Igénytelenek a végtelenségig. Se zöldséges kertjük nincs, se szőlőjük. Nem mondom, a múlt nyáron kegyetlen volt a szárazság miatt, de azért öntözéssel mindent meg lehetne honosítani. A nyáron, amikor még lehetett csomagot kapni, nekünk küldték a sok uborkát, ezek pedig itt sokan ilyet nem is láttak. Ez mind az igénytelenséget és a lustaságot mutatja. Az asszonyok nem dolgoznak, hetente egyszer elmennek Tiszafüredre piacra, ami 20 km-re van. Nyáron is csak otthon vannak.

*Mi, kócsiak:
Takács László, Sebestyén György, Takács Ilona,
Bertók Balázs, Varga Gizella, Takács János*

A nők ruházata olyan, mint a miénk, de beszédjük teljesen eltérő. Ha be-
mentünk egy üzletbe, rögtön tudták a beszédünkről, hogy nem idevalók
vagyunk. A magánhangzókat kétszerezik Pl.: *jó reggelt, ébresztő!* (Zima
Jóska brigádvezető keltett így bennünket az „arany bárány”-ban). Lassan,
vontatottan beszélnek. Sok jó ételt sem ismernek. Egész évben megelé-
gszenek az avas szalonnával, zsírt nem sütnek. A disznót megfejtik és be-
sózva az egész oldalszalonnáját felaggatják. A szalonna tetején idővel újni
sárga avasodás képződik. Így élnek ők nagyjából. A férfiak nem pantallót
viselnek, hanem csizmanadrágot. Nyáron nem csizmát viselnek a csizma-
nadrághoz, hanem papucsot. Lakodalomkor vagy ünnepen fekete csizmá-
ban és fekete ruhában vannak. Nekem nagyon tetszik a viseletük.

Március 17-én 5 gyereket engedtek haza. A madarak már egy hete azt csi-
cseregtek, hogy mennek a gyerekek, de hogy kik, azt nem tudta senki. Előt-
te való este mondták meg az illetékeseknek. Pákára ment haza a kis Takács

Lacika, a három gyerek közül csak egyedül. Csánk Iduka egy éves kicsi és Szentgyörgyvölgyiek két kis ikergyereke. Göncz Vali első osztályos is elment. Olyan aranyos volt a két kicsi, kezükre volt írva a nevük tintaceruzával. Két kocsi vitte őket. Minden gyerekkel egy kísérő mehetett.

Akkor a rendőr jelenlétében szabad volt családi ügyekről beszélni. Pénzt nem lehetett adni, azt mondta a rendőr, hogy „nincs szükségük rá, mert teljes ellátásuk van”. Ilyen hazugságot mert mondani. Este sötétben értek haza a kísérők. A csomagokat mind be kellett vinni a rendőrségre. Reggelre megvizsgálták és egy részét visszaadták a gazdájuknak, de volt, akinek semmit sem. Rá két napra egy egész nagy pokróccal vittek el a konyhára. Utasításra bele kellett tenni a közös babfőzelékbe.

Ezt megelőzve egy csoport asszony bement az őrsre és azt mondták: „nem esszük meg a húst, adják vissza a gazdájának”. Erre csak annyit mondtak a rendőrök: nem lesz belefőzve, de ki kezdeményezte a csoportosulást? Most ezt nyomozzák, de remélem nem fog kiderülni. (Ki nem derült, de meg kellett főzni mindent. Úgy bosszulták meg a közös fellépést, hogy 1 hétig nem adták oda a kifizetett újságot.)

Nagyszombaton megjöttek a rizsgát-építők. Kint az udvaron szedtünk össze annyi szalmát, hogy befűtöttünk egy másik ház búbosába. 4 kis kalácsot és egy lábosban piskótát sütött Anyi. De majdnem úgy kellett megfőzni. Nem is sülték át túlságosan. Szombaton délután gyors ütemben kimeszeltünk. Így vártuk a szép húsvétot. Bizony nekünk nem volt feltámadásunk. Ugyanolyan rabok voltunk akkor is, mint most. Pedig sokat kértem a feltámadott Úr Jézus Krisztust, hogy otthon lehessünk feltámadáskor, de még úgy látszik, nem érdemeltük ki.

Már vagy 3 hete tojogatott egy tyúkunk, ezt vágtuk le, Gyönyörű zsíros volt. Ezzel elmúlt a húsvéti ünnep. Milyen nagy ünnep volt otthon, és itt olyan mise nélküli, rabos. Képzelem, milyen nagy „poszárék”-at tartanak most is otthon. Istenem, miért büntettél meg engem annyira! Miért? Milyen jó volna szabadnak lenni!...

Vasárnap, negyedike előtt, bejött a gazdaságvezető és a parancsnok, hogy amíg itt nem lesz munka, addig kb. 2 hétre elvisznek bennünket máshova répát ültetni. Azt mondta, lehet, hogy már este itt lesz az autó. Felültünk a dajkamesének, és összecsomagoltunk. Nem volt kibúvás. Apinak muszáj volt menni. Milyen nagyon unalmas a Piroska-tanya, azért kikönyörögtem,

hogy Api elvigyen. Hétfőn egész nap vártunk, és kedden kivonultunk a köves útra. Csak egy teherautó jött és minden családból csak egy mehetett a csomagokkal. Api elment. Csánk Marikával csak ketten maradtunk lányok. Az első igazi tavaszi nap volt. Az utazásra mindenki fel volt öltözve, azért szörnyű meleg volt. Unatkoztunk is eléggé.

Este 4 órai várásra jött a kocsi. Szegény Marika meg volt áldva. Egy részeseges csavargó, Nagy K. volt a kocsikísérőnk és mindent megígért neki, csak menjen el vele. Be akart mindkettőnket előre ültetni, de nem fogadtunk szót neki. Törökszentmiklóson is nagy volt a felvonulás. Ahogy a fűtőrendőr kiszólt a kocsiból, kirántotta a kísérő kabátját. Kiabáltak utánunk, de egyikünké sem volt.

Szolnok mellett közvetlenül a Tisza, és itt mentünk át a gyönyörű hídon. A város gyönyörűen ki volt világítva. Nagyon szép látvány volt.

Ahogy beértünk a városba, észrevettük a kabát eltűnését. Vissza kellett menni 14 km-re. Hosszú potya utat tettünk meg. De hiába, a kabát nem lett meg. Szolnoktól még vagy 30 km-re, Tiszasülyhöz tartozó tanyánál álltunk meg. Éjjel 2 órakor érkeztünk meg a feledhetetlen út után. Hamar elaludtunk. Reggel, habár nem mentünk dolgozni, korai ébredés után terepszemlét tartottunk.

Egy volt kastélyban volt elhelyezve a nép, 4 tábornak vertek össze, 270-en voltunk összesen. Rettentő volt a zsúfoltság, emeletes priccseken feküdtünk. Mi alul voltunk, de felülni is alig lehetett. Egy kisebb szobában 34-en aludtunk. Minden táborból voltak szakácsnők is, akik főztek. Először elég tűrhető kosztunk volt, de később mindig csak bab volt.

Munkánk: kubikolás. Így csináltuk a rizsgátakat. Nagyon nehéz munka. Én vizet hordtam. Messziről kellett nagy kannákban cipelni a vizet. Persze, fő cél a „szajrézás” volt. Nagy-nagy területeket jártam be. Hatalmas megpakolt szatyrokkal tértem vissza mindig. Egy délelőttöt vagy délutánt mindig igénybe vett. Egy darabig csak bírtam minden nap, de később úgy elfáradtam, hogy majdnem leszakadt a kezem meg a lábam. Természetesen nem magamnak, hanem a 20 személyből álló brigádnak vittem mindent.

Az első munkahelyünkől talán 1 km-re volt a Tisza. Majdnem minden nap megnéztem. Amit eddig láttam az Alföldön, ez volt a legszebb kép. Kb. 300 m-re mindkét oldalon 15-20 m magas gát van. Régebbi lehet, mert művelt gyepek vannak az oldalán. A gát és a víz között gyönyörű fás rész van. A gátról nem is nagyon lehet meglátni a vizet. Közvetlenül a partról is nagyon szép a víz. Nagyon sok az örvény bent. Ahogy hömpölyög a víz, mikor egy

örvényhez ér, ott megfordul körbe, és úgy folytatja útját. 2-300 m széles, abban tényleg nem hazudott Petőfi, hogy kanyargós. Alig lehet látni, egy oldalon pedig homokkal tölti fel a partját. Kezet is mostam benne. A Tiszáról ennyi elég. Mellette éreztem legjobban magamat. Mikor az egyik lánnyal voltam ott, akkor is mondtuk, hogy milyen jó volna, ha elvinne bennünket a víz. De ezt csak elkeseredésünkben mondtuk.

A nagykormói táborban nagyon sok a tanult fiatal. Tehát a társaság összehasonlíthatatlanul jobb volt. Jobban el tudtunk szórakozni velük, mint itt. Sokkal vidámabb volt a társaság, de ennek is vége lett.

Május 14-én 4 órakor jött értünk a futár, hogy megyünk haza, illetve a Piroskára. Akkor nagyon megörültünk, hogy viszontláthatjuk a családot. Nagyon el sem tudtunk készülni, mikor legnagyobb csodálkozásunkra 4 autóbusz és egy teherautó jött az útra. Rettenő volt a zsúfoltság. Sok volt a csomag és a nép is. Este 9-kor indultunk és reggel 8-kor érkeztünk ide. Mikor megláttuk ezt a kopár vidéket, majdnem sírni kezdtünk. Hát még amikor ezt az undok Piroskát. Pfuj! A rendőrök is mind olyan rondák. Másnap mindenki szívesen ment volna vissza. Engem a szülők nem engedtek dolgozni. Idebent pedig rettenő unalmas. A rendőrök szekatúráját se mindegy elhallgatnunk. Eddig más élményem nincs.

Amint visszajöttem, június 5-én kezdtem el ismét dolgozni. „Varjúpásztor” lettem. Teljesen egyedül jártam egy hétig kb. 10 km-re. Az első napokban rettenő unalmas volt, de később már egészen megszoktam. Egy hét után vizet hordtam babkapálóknak. Egy velem egyidős lánnyal hordtunk 80 embernek. Épp elég volt a kannát cipelni olyan messzire. Mikor meleg volt, 10-11-szer fordultunk. Sokszor a lábam majdnem leszakadt. Ez tartott 1-2 nap pihenővel június 22-ig. Ekkor arattam először, kötélvető munkám volt. A kezembe és lábamba olyan sok árpátörök fűrődött, hogy ha leültünk, megértem kiszedni belőle. Ekkor 3 nap egymás után arattam, majd borsót szedtem 30-áig, július 1-től pedig 8 nap újból arattam megszakítás nélkül.

Július 10-11-én betegségem miatt a táborban kellett maradnom. De az is nagy reszkr.

A strapa borzasztó nagy. Reggel fél 3-kor már indultunk dolgozni, és este még mindig kint kellett lenni. Bizony rettenetes ez a sok hiányos alvás, ez fárasztja ki legjobban az embert. Most betegen 2 napig majdnem mindig aludtam. És mégsem éreztem, hogy kialudtam volna magamat.

Július 20-án megkezdődött a cséplés. Addig mindig arattunk. Szerencsére eddig még nem kerültem csépelni. Habár a csapdába mindig bekerülhetek. A cséplés kezdetétől fogva 3 napig kaparékot szedtem. Korábban markot szedtem, kötöztem, amire éppen szükség volt.

Utána három napig babot szedtem. Ez ismét egy új, de eddig még nem végzett munkaág volt. A földről 10-15 cm magas babot kézzel kellett kiszedni. Így a test állandóan derékszögben volt. Hárman voltunk, illetve dolgoztunk együtt. A többieket, volt olyan nap, amikor csak délben és este láttuk. Strandoltunk is egyben. A hátunk szépen leburnult. Dolgozni pedig annyit dolgoztunk, amennyit akartunk, tudniillik keresetünk normára, vagyis teljesítményre ment. A következő teljesítményeket csináltuk: 209, 202, 210 négyszögöl. Eddig ezt a munkát szerettem legjobban. Augusztus 9-től kezdve pedig lent gyűjtünk.

Szeptember 17-e van. Ma egy éve, hogy Piroskában lakunk. Rettenetes! Egy évig itt lakni! Szerencse, hogy megszakításokkal. Csütörtökön, vagyis 1-én a tábor ismét megfogyott. De a legnagyobb sajnálatomra nem mehettem. Nem írt ki a rendőrség. Jelentkezni meg nem akartam. Pedig nagyon jó lenne egy kis változatosság. Szombaton délig dolgoztunk azzal a tudattal, hogy másfél nap pihenünk. De ez sem sikerült. Vasárnap arra ébredtünk, hogy itt van hét autó és megyünk Tiszaigarra rizst aratni. Mivel rengeteg a munka itt is, ezért este „haza” is jöttünk. Azzal az örömmel mentünk el, hogy majd találkozhatunk az ottani sorstársainkkal. De nem lehetett. Csak egy pár fiúval találkoztunk, véletlenül. Nem a legjobb munka bizony a rizsarátás sem. Meg kell minden testrésznek szenvedni azért a kis pénzért, amit esetleg kapni fogunk. Nem kívánok még egy olyan napot. Állandóan hajolni kellett, és a csuklóinkat is megerőltettük... Sarlóval kell szedni. Szerencsére, hogy éles sarlóm volt.

Az itt-lakásunk első évfordulóját betegen töltöttem. Rettenetesen náthás vagyok.

Egyik este kihirdette a rendőrség, hogy „a jó munkáért és jó magatartásuk, ill. viselkedésükért levelezhetnek”. De csak egyesek! Ebbe természetesen mi nem estünk bele. De reméljük, hogy hamarosan én is írhatok az édes kicsi Ágicámnak.

Csomagot is szabad kérnünk. Egy éve, hogy megszűnt a csomag, és most ismét kérhetünk. Két hónapja, hogy már írtunk csomagért és még mindig nem jött meg a csomag. Nem tudom, hogy mi lehet az oka.

November 15-től több mint 10 napig „pulykás” voltam. 840 pulyka mellett voltunk ketten. Kézimunkázni is lehetett elég sokat. Úgy, hogy végre elkészült egy év elmúltával a párnám. Úgy örültem neki! Sajnos, már nem kell oda menni.

1951. december 22-én tudtam elküldeni Áginak a kézimunkát. Eljött a karácsony is, sajnos. Ágitól kaptam egy kis csomagot. Egy kis gallyat is küldött, ami nekünk nagy szó. Szaloncukor is van, mert küldött hozzá. Elmúlt a nagy karácsony is egészen egyszerűen. Három nap pihenőt kaptunk. Én sajnos megbetegedtem, úgyhogy még 2 napot rá kellett húznom.

Ismét egy új évet kezdünk el. Újév napján is dolgoznom kellett. Pulykákhoz kellett elmennem. Ágitól 7-én kaptam levelet, megkapta a kézimunkát. Újra február 17-én kaptam választ levelemre Ágiéktól.

Márti is írt egy elég hosszú levelet. Részletesen beszámolt a volt VIII.b.-ről. Legnagyobb meglepetésemre csekély számban tanulnak közülük tovább. Legtöbben otthon vannak a szülői háznál. 27-én kaptam Ágitól egy kis szeretetsomagot. Legjobban annak örülök itt Kócson. Legtöbbet ér a megemlékezés. Jólesik, hogy nem felejtett el még mindenki. Egy ilyen csomag megérkezésénél, ha megfoghatnám Ágit, megfojtanám csókjaimmal. Volt bent egy kis lábas lesütött hús és egy kis tészta. Kóstolónak küldte.

Január óta csak itthon vagyok. Néha a rendőr felkölt munkába, csak úgy megyek ki. Azóta kötöttem egy csuhésatyrot, most kötök egy új kabátot magamnak.

Most március eleje van. Istenem! A 16. születésnapomat is itt kell megérem. Ahhoz pedig nagyon sok reményt fűztem. De vége a szép álomnak... Istenem, meddig kell még itt szenvedni? A legszebb fiatal éveimet itt kell tölteni! Nem rettenetes?

1952. május 9-én nagy esemény történt rab életemben. Éjjel indultunk hazánk egyik híres városába, Egerbe kocsival. Kb. a fele utat gyalog tettem meg, így a szandál már akkor hólyagot tört. Nagyon furcsa érzés volt vonatra várni, hát még bent utazni. Tiszafüredig az ismert tájat láttuk. Füreden

túl a Tiszán kellett átmenni, utána a tavaszi árvizet láttuk kb. 2-3 km-re. A víz nem bírt visszahúzódni a medrébe, és elárasztotta még mindig a földet. Érdekes volt a vízből „kinövő” fákat látni. A Tisza után lényegesen megváltozott a föld és a táj. Ez már szép alföldi rész.

A füzesabonyi átszállónál nagyon elkeseredtem. Rengeteg diákot láttam, virággal a kezükben. Rögtön gondoltam, hogy május lévén ballagni fognak. Kérdeztem egy nénit és mondta, hogy ballagni fognak Egerben. De a vonat robogása nem engedett sírni sokáig, mert jött az igazi szép vidék, a hegyes. Eger nagyon szép fekvésű, régies város. Nem annyira nagy forgalmú, inkább igazán szép diákváros. Rengeteg a diák. Nagy egyházi épület előtt mentünk el, de nem tudom biztosan, melyik volt. Hatalmas épület. Nagyon sok időnk az OTI-ban ment el a délelőtt. Nekem nem adtak betétet, pedig az odautazásunk oka ez volt. Utána szabad volt vásárolni a rendőr kíséretében. Nem vettem cipőt, mert nem volt. De fantasztikus, le nem írható érzés volt a szabad emberek között menni. Utánunk a rendőr. Nem tudja senki, hogy milyen szerencsétlenek vagyunk. Egy kis nejlon erszényt vettem, semmi mást. Inni málnát és bort ittam! Az állomáson a váróteremben megint rettenetes volt. A sok diákfiú tombolt jókedvében. Harmonikáztak és énekeltek, búcsúztak egymástól. Fent a vonaton is azt hittem, meghasad a szívem. A diákok külön diák-kocsit kértek, és mert nem jutott nekik, szemtelenkedtek.

Nagyon sok, kanizsaiakhoz hasonló diákot láttam. Mindegyikben láttam „valakit”. De a vonat ment és Füzesabonyban ismét ki kellett szállni. Ott aztán eltűnt a sok csinos, elegáns ember, és mi jöttünk vissza rabszolgáságunkba. Egyeken gyalog indultunk, de akadt egy trágás kocsi, elhozott bennünket, és visszajöttünk. Még mindig látom a sok elegáns embert és a sok diákot. Jaj, Istenem! Ez egy új, mély sebet ejtett rajtam. Most sokkal rosszabb. Kimerültem nagyon, de nem sajnálom még a sok szíváfájdalom után sem. Láttam Egert, a szép egri nőket, de meg kell jegyeznem, hogy a férfiak sem nagyon maradnak le mögöttük. Igen. Mindenki szabad, fiatal, hát hogyan lennének szépek? Most pedig újra a rab életemet kell folytatni.

Kocsira csak ritkán ülhattünk...

1952. június 17-én meglepték a hármastanyát az új sorstársaink, nagy részüket Kanizsáról hozták el.

Augusztus 8-áig nem sokat tudtunk róluk, csak hogy kb. kik a szerencsétlenek. Egy osztálytársam is köztük volt, Kovács Ili, iskolatársaim pedig Böjtös Klári, Herbolyi Márta, Ambrózi Magdolna, Egyed Nelli, Lugos Ildikó. Korentsy Mártiékkel egy házban laktak Sebestyénék, őket is elhozták.

Augusztus 8-án táborvándorlás történt. A hármastanyaiak után (mert ők már előbb ide költöztek) mi is Jusztus-tanyára költöztünk. Itt találkoztam személyesen mindenkiel. Ilivel, Magdussal mindjárt jóban lettünk. De nem sokáig, mert Ili november 20-án az öcsikéjével együtt elment haza. Hamarosan a Böjtös Klári is. Így Magdussal maradtunk mindig együtt.

Hogy el ne felejtsem, augusztus 8-ától október 20-ig sátorban laktunk. Erről egy külön könyvet lehetne írni. Sátortábornak neveztük, mert sok sátor volt egymás mellett. Októberben a teheneket kiköltöztették, és bennünket raktak a helyükre. Így lett a 140 személyes „Ökörszálló”. Még most is csak így emlegetnek bennünket.

A látványt leírni képtelenség. Háromemeletes prices, padlás nincs. Egy rosszul berendezett áruház is jobban néz ki, de ahhoz hasonlít. Mindenhol a ruhák és cuccok lógnak. A levegő emeletenként változik. A harmadikon már egész jó bűdös és meleg. Tehát, bűdös-meleg.

Hogy magamról is írjak, május 15-én pulykás lettem, és 6 hónapig egyetlen napot sem voltam itthon pihenni. Kilenc hónapig, tehát február 15-éig pulykás voltam, 4 hónapig teljesen külön egy tanyán 600 pulykával. Dolgoznom sokat kellett. De nem volt rossz, mert a saját akaratom teljesülhetett és magamnak dolgoztam. Nem mondom, sokat szenvedtem, különösen ősszel. Zuhogó esőben, 10 kilométert megtenni. Reggel 4 órakor indultunk sötétben, esőben. Ketten indultunk a nagyvilágnak, illetve a nagy Kócsnak. Elázva értünk oda, és dolgozni kezdtem. Este újra cammogtunk haza a sárban, esőben. Akkor lett jobb, amikor befagyott a temérdek víz. Igaz, hideg volt nagyon, de nem fáztunk. Három-négy kilométert mentünk, csúsztunk (a befagyott lapos) jegén. Sajnos, nem sokáig tartott a fagy.

Február 17-én beteg lettem. Nagyon erős gyomorrontástól, sárgaságtól féltünk. De megelőztük. Lefogytam 2 kilót és most 2 hónapra sem tudtam visszahízni.

Március 21-én, szombaton vittek el Debrecenbe szakvizsgálatra. Hála isten, nem találtak semmi komoly bajomat. Debrecen már nem olyan szép város, mint Eger. Egy mezőgazdasági város. Utána ugyanolyan rossz volt itt, mint azelőtt egy évvel tett utazásom után.

Ma 1953. április 21. van. Még mindig nem járok dolgozni. Kötök, mint egy gép, és ha van jó könyv, akkor olvasok.

Most nagy zűr van a táborban. Gazdasági munkára kéne szerződni, de erősen tiltakoznak, sőt, ma már harmadik napja is csak a tábor hat embere írta alá. Mindent kipróbálnak, hogy eredményhez jussanak, de remélem, nem fognak. Elég volt már a rabságból 34 hónap, nem szeretnénk többet. Néma utálattal gondolunk a múltra, és nem akarunk hasonló jövőt. 17-éves vagyok és még nem éltem. Élni akarok! Folyton ezt kiabálja egy hang, az élni akarási vágyam. Tehát szabadulni akarok a rabságból és jobbat akarok!

Most állandó levelezésben vagyunk Korentsy Mártával. Most még jobban a szívembe zártam. Testvéremnek fogadtam. Március 10-én, félévi szörnyű szenvedés után végbélrákban meghalt az apukája. Neki még szörnyűbb, mint nekem. Mint ő írta, „mégis csak jobb a fiatal életet siratni, mint az édesapát”. Ez vigasztal. Így nyugszom bele a megváltoztathatatlanba.

1953. június 18., még mindig Kócson. Ma egy hete, hogy rettenetesen várjuk a hazamenetelünket. Mindenki reméli a szabadulást. Talán valami igaz lesz belőle. Lassan 37 hónapja vagyunk már rabok. Reméljük, hogy már vége lesz.

Június 26-án otthagytam a törzshelyemet, a pulykagondozást. Nagyon kimerültem, és nagyon messzire kerültem volna. Inkább haza jöttem, illetve Jusztusra. Egy új kislány volt a munkatársam, Rozsnyai Erzsi. Szabadszállásról hozták el őket a tavasszal. Góréson vannak a svábokkal együtt. Csak 15 éves, de már kész nagylány. Szép is. Sokat beszéltek róla először. Egy kis harmonikája van, és nagyon jól elszórakoztunk. Csaknem minden este táncoltunk. Tízen voltunk együtt, 5 rab, 5 szabad. Jó volt, csak minden második éjjel fent kellett lenni és szörnyen kimerültem. Most már remélem,

hogy itt nem kell többet dolgoznom. Olyan szörnyű nehéz kivárni, hogy újra szabadok legyünk. Csak már egyszer jöjjön el az indulás órája.

Augusztus 2-án tifusztámadást kaptunk. Mindenkit beoltottak Másnap mindenki beteg tőle. Engem nem ért el túlságosan. Este én is a többiekkel együtt lázas voltam. Szörnyű ideges az ember tőle. Este hegedültek és én elmentem lefeküdni. Itt a zeneszó mindig felmérget és szívfájdalmat okoz. Hisz úgy szeretem a zenét. Így történt, hogy rettentő cívder voltam az egyik fiúval. Mások is és én is csodálkozom magamon. Nagyon megbántam, de már mindegy.

Július 5-én nyolc család elköltözött tőlünk. Végre megkezdtek a hazaszállítást. A várás a legrosszabb. Mi most még mindig várunk. Várjuk, hogy mikor kerül ránk a sor. Csak minél előbb. Most írni sem tudok, mert ideges vagyok.

Augusztus 24. Elmúlt a negyedik névnapom is Kócson. Sajnos, nagyon lassú a szabadulás. Eddig csak 17 család ment haza. Most olvastam el egy gyönyörű könyvet. Ilyen szépet még nem is olvastam. Címe: GUADELUPE IMÁJA. Csodásan jó volt ez a könyv.

1953. október 2. Életem forduló napja. Megszabadultunk. Jött a meseautó és elhozta a mi rég várt szabadságunkat. Pénteki nap volt, szombaton reggel indultunk is.

Szombaton, 3-án fél egykor vonatra ültünk és indultunk „haza”. Mindig ezután vágyódtam. Pestig gyorsan jöttünk, ez volt a legjobb. Zsibongó érzés fogott el, mikor Pesthez közeledtünk, a szívem is erősebben dobogott. Végre Pesten, pontosan 6-kor átjöttünk a Dunán.

Amikor leszálltunk, megfájdult a szívem, de nagyon. Mindenki elegáns és csinos volt, akkor láttuk igazán az elmaradottságunkat. Kócsiasak lettünk, s nagyon. Fájt látni a lüktető életet. Mikor felszálltunk újra a vonatra, kijöttek a könnyek is a szememből. Akkor jöttem rá, hogy a három év nagyon hosszú volt, és örök emlék marad. Soha nem fogom pótolni már, amit elmulasztottam. Jancsi maradt Pesten (hogy munkát, vagy tanulási lehetőséget keressen), mi jöttünk Tatabányára. Este 10-kor már megérkeztünk. Kezdődött az új életünk. Iskolába járok újra (egy kis ügyeskedéssel és késséssel).

Rettentő sok minden történt velem. Jót nem sokat lehet mondani. Eltelt az első évem Tatabányán, nem valami fényesen. Kétszer voltam otthon évközben, karácsonykor és május 22-én, a Sümeghy Totyi és Margit esküvőjén. A nyáron itthon tartózkodtam, nem dolgoztam, nem kerestem pénzt sehol. Unalmas nyaram volt.

Most újra Kanizsán járok iskolába, a II. B-be. Nem mentem iskolába, mert megbetegedtem, állítólag sárgaságba estem. Nem csodálnám, ha az irigységtől kaptam volna meg. Tüchert Ági, Pesten van, mint orvostanhallgató, míg én itthon, mint gimnazista. Miért sikerül az egyiknek minden, nekem pedig semmi...

Utóhang

„Ezt a naplót, amit 14 évesen, 1950-ben kezdtem írni, 2001-ben gépeltük le.

Nevem Takács Ilona. Zala megyében, Lisszeszentadorján községben születtem 1936. március 12-én. Apám: Takács János boltos (vegyeskereskedő) volt a faluban, édesanyám Vidóczi Ilona a háztartás és a gyermeknevelés mellett a boltban segédkezett.

A 40 hónapi hortobágyi rabságot mi, gyerekek a szüleinkkel éltük át, melynek kezdetén bátyám 19, öcsém 11 éves volt, én pedig 14 éves voltam.

A végén azzal engedtek szabadon bennünket: tévedés volt, felejtsük el és senkinek se beszéljünk róla soha. És hallgatni kellett, amíg a „szocializmus” tartott.

Mi akkor, ott, 1950-ben Ohat-Pusztakócson, Kócspusztán csak deportáltak hívtuk magunkat, amiről az ott született dalok is tanúskodnak.”

Laci öcsém

Húgomnak bakfiskori – Anna Frank naplójához hasonlítható – írása után öcsémről, *Takács Lászlótól* (született Lisszeszentadorjánban, 1939. május 15.) szeretnék egy cikkéből idézni, amely a külföldön megjelenő *Nemzetőr* című lap 2002. júniusi számában jelent meg.

Az írásra az készítette öcsémet, hogy a lap korábbi számában egy olyan írás jelent meg, amely csak a budapesti kitelepítésekről szólt.

(A cikk) „egy szót sem ejtett az annál egy évvel korábban lezajlott atrocitásokról, amit, és akiket mindenki azóta is igyekszik elfelejteni...Jelentek meg cikkek, még filmeket is csináltak a kitelepítésekről. A Kádár-rendszer alatt rendezték a *Te rongyos élet* című filmet, amely a kitelepítéseket teljesen elbagatellizálta, és a kitelepítetteknek kifejezetten sértő volt.

Ugyanazon gyászos rendszer alkonyán került a közönség elé a Gulyás-testvérek máig is egyetlen tárgyilagos alkotása erről a témáról, a *Törvényt sértés nélkül* című film. Ez a film nemcsak remek művészi alkotás, de nagyon merész felszólalás is egy elfelejtett embercsoportért, abban az időben, amikor ilyen témáról még nem volt szabad vagy divatos beszélni.

Voltak azonban egyedülálló jellegzetességei is ezeknek a mi kényszer-munka táborainknak, amelyek más táboroktól megkülönböztették őket. Először is a családok együtt voltak bezárva. Ez persze önmagában még humánusnak is látszik. A család együttléte azonban a kínzásoknak és kínlódásoknak különleges fajtáira adott lehetőséget. El lehet képzelni egy anya fájdalmát, amikor el kell döntenie, hogy az egyetlen adag kukoricakását a legkisebb gyermekének adja-e – aki még nem érti meg, miért nincs étel –, vagy a legidősebb fiának, hogy ő „keresni” tudjon? El lehet képzelni a fájdalmát, amikor látja és hallja, hogy a gyermekén idomítják a kutyákat? El lehet-e képzelni egy gyermek fájdalmát, amikor apját a rendőrök verik?

A rendőröket nyilván nagy gonddal válogatták ki őrzésünkre. Legtöbbjük élvezte a kegyetlenkedést. Néhány azonban csak egyszerű megtévesztett emberke volt. Talán a legtöbbet a tábori élet szörnyűségeiről nem az őrzöttek, hanem az őrzők történetei mondanának el. Minden három hónapban cserélték a rendőröket, nehogy hozzánk szokjanak. Így eleinte a nekünk kijáró gonoszsággal kezelték bennünket.

Amint azonban megismerték, hogy nem vagyunk népnyzó gazemberek, viselkedésük egyre emberibb lett. Egy rendőr esetében ez odáig fajult, hogy amint apámat kísérte egy tábori beszerző úton, agyonlőtte magát. Apámnak elmondta az utolsó pillanatban, hogy nem bírja elviselni, ahogy a félrevezetés következtében velünk bánt. Csak a halálával tudta visszanyerni paraszti becsületét. Apámnak csak azért nem lett komolyabb baja mindebből, mert több „szabad ember” is tanúja volt az öngyilkosságnak.

A másik eset is hírhedt táborparancsnokunkkal függ össze. Kiderült, hogy mégis csak volt lelkiismerete. Amint a Gulyás-testvérek filmjében is látható, Balla Mihály vallási tébolyba menekült.

1952 közepén egy új emberszállítmány érkezett hozzánk. Nagykanizsáról, és környékéről hoztak úgy 300 embert. Köztük két zsidó család is volt. Az élet rossz tréfája, vagy kegyetlensége folytán elhoztak egy idős házaspárt, akik túléltek Auswitzet is (gyermekük már nem).

Ők első kézből tudták a mi táborunkat a hírhedt koncentrációs táborral összehasonlítani. A mi táborunk maradt alul. Ezek az emberek a szörnyűségek különlegesen kegyetlen kombinációinak voltak kitéve:

- Semmi bűnt nem követtek el, amivel meghurcoltatásukat kiérdemelték volna.
- Családtagjaikkal együtt ragadták ki őket otthonaikból.
- Minden ingó és ingatlan vagyonukat elveszítették.
- Ítélet nélkül kényszermunkára erőltették őket.
- Éheztek és embertelen körülmények közt rabságban tartották őket, sokukat több mint 40 hónapig.
- Szabadulásuk után sem kapták vissza ingó és ingatlan vagyonukat. Ez még az internáltaknál sem fordult elő.
- Szabadulásuk után a hatóságok mindent elkövettek, hogy a jövőjüket teljesen kilátástalanná tegyék, lakások, iskolák, munkahelyek zárva voltak előttük.
- Mindezt bírósági eljárás teljes hiányában követték el velük.

Tizenegy éves voltam, amikor elvittek bennünket, tizennégy, amikor kiszabadultunk. Kényszermunkatáborban nőttem fel. Iskola, egy pár nap kivételével a 40 hónap alatt nem volt. Iskolai bizonyítványt viszont kaptunk, hogy múltunkat ezzel is eltakarják.

Szabadultunk, de nem váltunk szabaddá.

Szabadulásunkkor szigorúan belénk sulykolták, hogy a történekről soha, senkinek nem szabad beszélni. Persze, minden hivatalos egyén, amerre csak mentünk, tudott a múltunkról.

A múltunk kísért és kísértett bennünket. Minden iskolai felvételnél vagy valamirevaló munkaalkalomnál csak mosolyogtak ránk az elvtársak: „Ilyen embereknek, kérem, mi-

*Hortobágy 2000-ben
az 50. évfordulón*

nek?” Mindenholnan elutasítottak bennünket. Nagyon sokan kívánták, hogy bár soha ne jöttünk volna vissza. Ez persze természetes volt. Sokan az elutasítók közül hozzájárulói, ha nem is tényleges elkövetői voltak elvitélünknek. Sokan közülük elrabolt lakásainkban laktak, feküdtek ágyainkban és használták személyes dolgainkat.

Sok minden történt azóta.

A mindenkori hatalom, amely ezeket az embereket kiteszította, nagyon igyekezett őket elfelejteni az elmúlt 50 év alatt. Sem akkor, sem ma, senki nem akar tudni rólunk.

Rossz emlékek vagyunk. Rossz emlékezni ránk.

Már több mint 30 éve élek Nyugaton. Mindig megdöbbenek, amikor a sajtó, vagy a politikusok idekint a Szovjetunió összeomlásáról beszélnek. Szeretettel emlegetik a keletnémet tüntetéseket és a csehszlovák „bársonyos forradalmat”, mint ahhoz járuló tényezőket.

De nem gyakran szólnak a legfontosabb tényezőről, az eredeti lökésről, az 1956-os magyar forradalomról. Vajon miért? Bizonyosan nem a tények hiánya, vagy a rossz emlékező tehetség miatt. Talán azért, mert valakik megszegték valami ígéretet? Vagy valakik valakiket cserbenhagytak akkor? Lehetséges, hogy némi büntudat teszi kellemetlenné az emlékezést? Gondolom, azok, akik idekint élnek, egyetértenek velem, hogy a magyar forradalom külföld által történő agyonhallgatása nagyon sértő és igazságtalan.

Hasonló érzéseim vannak a mi elhurcolásunkkal, illetve annak hivatalos magyarországi agyonhallgatásával kapcsolatban. Úgy látszik, a ránk való emlékezés még ma is kellemetlen érzéseket ébreszt hivatalos körökben. Esetleg még mást is?

Nagy reményeink voltak 1989 után, hogy végre tudomást vesznek rólunk. Gondoltuk, hogy annyi viszontagság után, annyi megtagadás után valaki valahol észrevesz bennünket. Végül is, a nép nevében, nagy szörnyűségeket követtek el tisztességes polgárok ezen csoportjai ellen. Vártuk, hogy valaki a „nép nevében” a szemünkbe néz, és elmondja az egész világnak, hogy ami velünk történt, az nagy igazságtalanság volt. Hogy azok az emberek azt a kálváriát nem érdemelték meg. Hogy mindazért, amit elveszítettek és elszenvedtek, azokat az embereket (a bocsánatkérésen túl) valami megilleti.

És nem szabad hagyni, hogy azt, ami őket megilleti, nekik kérniük kelljen!

A várt igazságszolgáltatás helyett – lassan rá kellett jönnünk – a feledés köde továbbra is ránehezedik az országra, hogy kálváriánk harmadik felvonása játszódik le napjainkban.

Eleinte a különböző politikai üldözöttek szervezeteitől reméltük, hogy ügyünket felkarolják. Sajnos, nekik más volt előbbre való. Ezért néhány évvel ezelőtt megalapítottuk saját érdekvédelmi közösségünket, a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesületét, amely céljául tűzte ki, hogy nem engedi elfeledni ezeket a sorsüldözött embereket.

Az „emlékezni nem akarás”-hoz tartozik az is, hogy sokan még erről az érdekvédelmi szervezetről sem akarnak tudni. Ott, ahol más hasonló szervezetek székházakat kaptak, ez az egyesület még fűtött tanácsteremhez sem jutott.

Ezek az emberek nem akarnak sokat, csak azt, amit mások már megkaptak. (Vannak, akik már többszörösen.) Úgy érzik, hogy az ő szenvedéseik és a velük történt igazságtalanságok semmivel sem voltak kisebbek, mint másokéi.

Az eredeti közel tízezer embernek, akiket a hortobágyi kényszermunkatáborokba elhurcoltak, már a fele sincs közöttünk, a többségük pedig az átlagosnál alacsonyabb nyugdíjából él. (A havi 20.000 Ft-os nyugdíjkiegészítést csak az a kisebb hányad kapja, akik legalább 3 évet raboskodtak, a zöm semmit.)

...Az elhurcoltak mindenekelőtt annak elismerését akarják, hogy óriási igazságtalanság történt velük, és hogy némi kárpótlás (de inkább kártérítés) jár nekik. Ezek az emberek legfőképpen azt a bizonyos „szembenézést” várják, akarják. És legfőképpen attól a még néhány élőtől, akiknek sorsukat „köszönhetik”.

Emlékezzünk tehát még akkor is, ha az kellemetlen! Emlékezzünk azokra is, akiket mindenki igyekszik elfelejteni! Kötelességünk emlékeztetni a gaztettekre, hogy azok soha többé ne ismétlődhessenek meg!

Hortobágy 2001. június 24. – az emlékezés napja

III. A volt táborlakók emlékezései

Családunk visszaemlékezései után következzenek azok az egykori kócspusztai táborlakók, akik írásos visszaemlékezéseikkel, dokumentálták az elhurcolás, tábori élet, a szabadulás utáni viszontagságok történéseit.

Dzsaszi

Bertók Gyula Balázssal a haláláig töretlen maradt igazi férfias testvérbarátságunk.

Dzsaszi három évvel ezelőtt elhagyott bennünket! De, mint legjobb barátom, szellemében itt maradt, s bízom benne, hogy irányítja gondolataimat, leszól hozzám az igazak otthonából, ha valamiben eltévelyegnék.

Kötelességemnek érzem, ahogy magammal is tettem, felvillantsam az ő életének is néhány epizódját.

Ismeretségünk nem valami kellemesen kezdődött. Egymás mellé kerültünk a kócsi birkahodályban, ahol oly szorosan feküdtünk, hogy szólnunk kellett egymásnak, ha alváskor másik oldalra akartunk fordulni. Ő már két évvel korábban érettségizett Keszthelyen a premontreieknél, én két héttel elhurcolásunk előtt Kanizsán, a piaristáknál. Ő már megismerte a mezőgazdasági munka alapelemeit, én gyakorlatilag a kaszát sem tudtam megfenni. Inkább az ellentéteket kerestük egymásban, mint az azonosságokat. Más brigádokban dolgoztunk, ő edzettebb és munkabíróbb volt nálam, és az első gesztusa is ebből adódott. Zsákolnunk kellett volna, az emeletes magtárba zsákokat cipelni a lépcsőkön. Már az első fordulónál feladtam, mert a magam 63 kg-ja nem bírta a 85 kilós zsákkal. *Dzsaszi* (mert a család és én így hívhattam) önzetlenül átvállalta terhelésemet, és én pedig hálásan regisztráltam, hogy nemcsak erőben, lélekben is előbbre tart nálam...

Aztán az egyik őszi napon kivételesen nem kellett vasárnap is munkába menni, és megengedték, hogy a tábor melletti néhány akácfa alatt hűsöljünk. *Dzsaszi* is ott ült az egyik fatörzsön, kezében könyvvel. Nálam is könyv volt, az Újszövetségi Szentírás. Gyorsan egyeztetünk, ő meg a Misszálét tartotta fontosnak magával hozni az ismeretlenbe.

Sok-sok beszélgetés, vita és közös élmény szőtte barátságunkat testvéri-vé, még akkor is, amikor először a piroskai táborból ő édesanyjával más szálláshelyre került. Kapcsolatunk akkor sem szakadt meg, amikor őket – mint „kiválasztott”, jó munkaerőket egy kis csapattal, közel két évre a Tiszaigiarban létesített altáborba² vezényelték.

Bertók Dzsaszival barátságunk az 1953. októberi szabadulásunkat követően is szoros maradt, ők egykori gyenesdiási nyaralójukban telepedtek le, mi pedig Nagykanizsán.³

Dzsaszival ’56 decemberében megkíséreltünk egy disszidálást is. Resznekig⁴, az ő falujáig jutottunk el, ahol megszálltunk. Hajnalban korán elment kikémleni a hármashatáron átjutás lehetőségét. Egyszer csak egy tejszállító kocsit állt meg a ház előtt apámmal, aki ellentmondást nem tűrően rám parancsolt, hogy azonnal vissza kell térnem, mert drága anyám nem tud belenyugodni fia elvesztésébe. Mivel a tejes autót „svarc”-ban egy másik sorstársunk és jó barátom, Gyertyánagi Jóska „kötötte el”, nem volt idő Dzsaszit megvárni, így (a jeges úton kétszer megperdülve) nélküle tértünk vissza. Bár másnap ő is hazament, komoly lelkiismeret-furdalás kínozta a „cserbenhagyásért”.

Életünket, barátságunkat Kócs tette szorossá. A „Törvénysértés nélkül” c. filmben⁵ ő bizonyította tárgyilagos, kiváló elbeszélőképességét. Olvastam diákkori életrajzát, már akkor szunnyadozott benne írói véna.

Dzsaszi atléta termetű, kisportolt, vagány fiú volt, bensőjében azonban érzékeny, lírai lélek rejtőzött. A kihívások, a megaláztatások ellen cinikus pózt magára öltve védekezett. Beteges édesanyjával együtt telepítették ki Resznekről. Édesapja ez időben a rendszer elleni izgatásért börtönben ült,

² Tiszaigar neve nem szerepel a 12 kényszermunka-tábor felsorolásában, mert ugyan önálló rendőrfelügyelettel, de a tiszafüredi kapitányság alá rendelve, mint Kócspuszta mellérendeltje szerepelt. Igar létesítése az 1950-es rizsaratás okán történt, először nagyobb létszámmal, és a nagykanizsai háromszáz fős hullám 1952. évi érkezésével szűnt meg.

³ Eredeti lakhelyére senki sem mehetett vissza, így a kanizsaiak sem városukba, de mi – akiket Lisperzentadorjából hurcoltak el – Nagykanizsán kaptunk egy albértet. Ki érti a Rendszer logikáját!?...

⁴ Dzsaszi reszneki fiú volt.

⁵ Gulyás Gyula és Gulyás János *Törvénysértés nélkül* c. filmje (1982–88) örökölte meg a kitelepítés történetét.

csak később hozták családja után. Előzőleg a szombathelyi ÁVO-n félig nyomorékká verték...

Így Dzsaszi már 20 évesen családfenntartóvá vált, érthető, hogy mindig önként vállalta a legnehezebb, de aránylag jól fizető munkákat. Le is adott súlyából – a silány kosztjának is köszönhetően – az első néhány hétben 15 kg-ot! Kócsra érkezésünk reggelén – véletlenszerű, vagy talán isteni csoda – „üzenetet kapott” Istentől. Mivel úgy ismerem életét, mint a sajátomat, pontosan tudom rekonstruálni ezt az esetet.

A felpakolást követően a szekéren ülve – mivel pünkösöd után a negyedik vasárnapot mutatta a naptár – felütötte misszálóját épp ennél az ünnepnél. Az introitus így hangzott:

„Az Úr az én világosságom és üdvösségem:
kitől kellene félnem?
Az Úr oltalmazza életemet:
kitől kellene rettegnem?
Ellenségeim, akik szorongatnak,
maguk botlanak meg és elesnek.
Ha táborok kelnek is ellenem,
nem ijed meg a szívem.”

Ettől aztán olyan nyugalom szállta meg, hogy „élete nagy kalandjá”-nak próbálta felfogni az egész meghurcoltatást.

Bertók Gyula Balázs visszaemlékezésének hű tolmácsolója hűséges felesége, Erzsébet asszony.

Már a 40. munkaórát húztuk le egyfolytában zsákolva. Tiszafüredről mentünk este 10 óra után vontatóval „hazafele” – legalább azt hittük, hazafelé – álmosan, porosan, megtörtén. Ahogy ott álltam a vontatón, s néztem a mellettünk elmaradó házsort, egy szép ház nyitott ablakán beláttam. Azt az érzést soha-soha nem fogom elfelejteni! Egy bő-pongyolás asszony éppen ágyat vetett. Az ágyban hófehér ágynemű oly hívogatóan puhának, csábító-nak tűnt. Ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy leugorjam a vontatóról, és belevessem magam a patyolat ágyba. Az istálló, a birka-ól szalma fekhelye után... Mióta rab voltam, még csak nem is láttam vetett ágyat... Mint a hetekig éheztetett ember, ha ínycsiklandozó ételt lát elérhetetlen messze-

ségben! Lázadozott bennem minden. És mentünk tovább... Akkor még nem gondoltam, hogy újabb 18 órát kell lehúznunk alvás nélkül. Ez volt addigi életem legnagyobb munkateljesítménye: 58 óra zsákolás egyhuzamban.

A már említett „Törvénysértés nélkül” c. filmben meséli el a következő, végül is számára szerencsés kimenetelű „kaland”-ját:

1951 decemberében mentünk le Karcagtilalmasra répát szedni. Akkor esett le az első hó. A gazdaságnak nagyon fontos lett volna, hogy a cukorrépa ne fagyjon meg odakinn a földben, ezért megígérte, hogy ahány holdat kiszedünk, annyi kg szalonnát ad prémiumként. Hát, akkor az a szalonna csodálatos kincsnek számított! A munkát elvégeztük december 24-én, a bérünket megkaptuk, a szalonnát nem. Bementünk a gazdaságba reklamálni. Az irodai dolgozók hímeztek-hámoztak, végre az egyik nő kibökte, hogy a szalonnát a rendőrök felvették. Azt hittük, talán a mi részünkre vették fel, hát gyanútlanul érdeklődtünk az egyik rendőrtől, hol a szalonnánk. Éktelen üvöltözés kezdődött:

– Menjenek vissza a főtáborba, majd megtudják, hogy ki a magyar rendőr!

December 24-én, szenteste délutánján mentünk haza. Megtárgyaltuk az eshetőségeket. Kérdeztem Csuka Tónitól:

– Engeded, hogy megverjenek?

– Engedem, mit csináljak? Hátha megúszom egy-két pofonnal.

Szóltam Fentős Gyuszihoz:

– És te?

– Én is.

Én meg gondoltam, tulajdonképpen mi jogon vernek meg engem. Előre megállapodtunk a munkavégzés feltételeiben. Mi a feladatunkat korrekt módon elvégeztük. Igazságérzetem rendkívüli mértékben háborgott, eltökélt szándékom volt, hogy semmiképpen nem hagyom magamat megverni. Már úgy rám nehezedett a tábori élet. Eszembe jutott a fogadtatás is, megérkezésünk első napja, fülemből csengett a vészjósló gorombaság: „itt fogjátok megzsírozni a földet!” Hát szentül megfogadtam magamban, körömszakadtáig védekezem, s ha „kinyírnak” – hiszen a rendőrök fegyveresen vannak, őket védi az egész államrend –, egyszóval, ha agyonlőnek, legalább hamarabb pontot tehetek ennek a keserves életnek a végére.

Barátommal, Dzsaszival Kócspusztán 1953-ban

A táborba visszaérve beraktam egy kést az övembe, hogyha ok nélkül hozzám nyúlnak, leszúrom, aki a legközelebb áll, elveszem a géppisztolyát, és addig lövök, amíg a tár ki nem ürül. És aztán lesz, ahogy lesz...

Elémentem a dolgoknak, hogy a felső szálláson anyám ne siránkozzon. Lementem Tóni barátom szállására. Hát ő éppen az asztalnál ült és mosakodott. Az orrából csöpögött a vér. Leültem egy székre.

– Na, mi van? Hát hogy úszta meg?

Éppen nyílt mögöttem az ajtó, bundában, géppisztollyal megjelent az őr. Akkor úgy éreztem, megáll az idő. Mindenki megdermedt. Pislákoló petróleumlámpa, néma csend, csak Tóni orrából cseppent egyenletes időközönként a vér a lavór aljára: pletty, pletty, pletty... Az időérzésem cserben hagyott, nem tudtam, 1-2 másodperc, vagy percek teltek el. Egyszerűen nem érzékeltem, meddig vártam végsőkig felcsigázott idegállapotban, hogy szólítson a rendőr:

– Na, Bertók, jöjjön!

De nem szólt. Becsukta az ajtót és elment. Két társamat megverték, engem nem. Máig sem tudom, miért nem részesülhettem abban a páratlan gyönyörűségben, amelyet egy verés szentestén jelenthetett volna.

Dolgozott Dzsaszi fél évet traktoron, egy sztalinyeccel, szántott, tárcsázott, még élvezte is a lánc talpak csörgését, mintha tankot vezetett volna. De az állatokkal való foglalatosságot szerette a legjobban. Hónapokig fejt a jusztsui tábortól 6 km-re egy tanyán naponta kétszer 12 tehenet, (napi 100-120 liter tejet). Gyakran mesélte társaságban, mennyire begyulladtak ujjain az izületek, csak úgy tudott éjjelente aludni, ha kétoldalt 1-1 vödör hideg vízbe lógatta mindkét kezét. Még etetni is segített a szabad gulyásoknak. Többször mesélt erről barátainak.

Kezdetben féltem, hogy egy kis undort fogok érezni, de sokkal nagyobb volt érdeklődésem...

Nagy keservesen előcibáltuk a kb. 50 kg-os borjút az ájult tehénből. Megható volt látni, amint az anyja először kissé idegenkedve megszaglászza, aztán mintegy meglepődve tudomásul veszi a csodát, nagy odaadással elkezdni nyalogatni a „bornyát”.

Ki tudja, hány életet segítettünk így közösen a világra. Az is előfordult, hogy be kellett nyúlnom vállig a tehén nyálkás-véres zsigerei közé, mert elakadt a borjú, két lábát összepárosítani, hogy ki tudjuk húzni. Hát így elmondhatom, hogy „szakképzett bába” is lettem tábori életem alatt...

De amiről legszívesebben beszélt az ő anekdotázó stílusában, az a bikával megesett története volt. Nem véletlen, hogy a Gulyás-testvérek filmjének is ez vált egyik legszínesebb epizódjává.

Volt a tanyán egy szép, nemes fajtájú magyar tarka tenyészbika, a Vándor. A tanyasiak elbeszélése szerint ez az állat már embert is ölt, így a szabadok közül senki sem vállalta a gondozását.

Gondoltam egyet: a fejés mellett bírni fogom ezt a munkát is. Az életemet nem féltem, a pénzre meg nagy szükség volt. Ha jól emlékszem, a kétféle munkáért együttesen kapott fizetésem felment 1300 Ft-ra. Ez akkor a szabad életben is rendkívül magas bérnek számított. (500-600 Ft-ból családoknak kellett megélniük.) De hát az értékes állatra sok pénzt áldozott a gazdagság.

Hát én elmentem ehhez a bikához az istállóba. Ott állt a jászolhoz kötözve látszólag jámboran. Nyugodt, halk, tagolt, mély tónusú hangon a fülébe duruzsoltam:

„Te öreg, én elvállalak, de nagy bajban vagyunk mindketten. Ha nem fogadsz el, nem akad, aki gondozzon téged, agyon fognak löni. Az neked nem lesz jó. Én meg szegény vagyok, szükségem van a pénzre, amelyet érted kapok. Hát, legyünk jóban!” A lényeg az, hogy ez az állat elfogadott, és egészen a szabadulásunkig jóban voltunk.

Csak egyszer emelt bele a jászolba. Meleg pillanat volt! Megtaposni nem tudott volna, de a szarvával, hát ki tudja, mire lett volna képes... Hátulról belém akasztotta a szarvát, és én a jászolban találtam magamat. De – gondolom – csak tréfának szánta az egészet, mert nyomban utána mintegy engesztelésképpen, súrolókeféhez hasonlatos, érdes nyelvével nyalogatni kezdte izzadt hátamat.

Egyszer még meg is lovagoltam. A szabad gulyások tudták rólam, hogy a lovakkal hadilábon állok, mivel diákkoromban egyszer ledobott a ló, s ezzel sokat cukkoltak.

– Ilyen gyávák a dunántúliak?

Elhatároztam, hogy megmutatom én nekik! Megettettem, megittattam Vándort, fölptattam a hátára, és kimasíroztam rajta az istállóból, szorosan a hátához simulva, nehogy megakadjak a szemöldökfában. Bezzeg futott öregje-fiatálja azonnal, akik közül egy bátor ember sem akadt elvállalni a bika gondozását!

Hát, ettől a bikától szabadulásunk előtt elbúcsúztam.

– Na, öreg, te sem látsz már többet engem ebben az életben.

Az állat csak nézett, nézett rám egykedvűen, mintha értené szavaimat, abbahagyja a kérődzését is. Amikor kimentem az istállóból és behúztam magam mögött az ajtót, olyan keservesen bömbölt, hogy összeszorult a szívem.

*Bertók Gy. Balázs,
a pásztor*

Dzsaszi minden vagánysága ellenére is mélyen érző lélek volt, naplói tanúskodnak lelki vívódásairól. Sokat nosztalgiázott a szép, soha vissza nem térő pre-

montrei diákévekről (egy időben a papi hivatás is vonzotta), és soha nem tudott belenyugodni abba, hogy a rendszer megghiúsította továbbtanulását. Annyit filozofálgatott az élet értelméről, avagy a szenvedések, megaláztatások közepette értelmetlenségéről. De mély istenhite, az imádság, mindig átszűrte a legnehezebb helyzeteken.

Egy különös, titokzatos esetről így számol be naplójában:

Bent jártam Füreden fogorvosnál. A bevásárlók is jöttek, így a rendőr kénytelen volt velünk járni a boltokat, engem pedig magamra hagyott. Ahogy ödögtem az utcán, a nyílt templomajtó ragadta meg a figyelmemet. Oly hívogatóan intett felém! Gondoltam egyet, bementem a plébániára, és kértem a papot, hogy gyóntasson meg. Milyen különös volt oly hosszú idő után az öreg templom hűvös félhomályában hallani újra a feloldozás szavait!...

Rövid ideig tudtam csak imádkozni, mert mennem kellett. Úgy surrantam ki a templomból, mint valami tolvaj, lesve, nem jön-e a rendőr, mert ha rajtacsípnék, lett volna nemulass az emberi szabadságnak eme hazájában...

Az egész esetnek volt valami titokzatos hangulata, romantikája. Olyan boldog voltam, hogy sikerült! Napokig könnyebben telt az élet, fiatalosabban, őszintébben tudtam mondani: „Domine fiat voluntas tua!”...

Ő, Dzsaszi barátom volt közöttünk, aki minden törődés ellenére is tudta élvezni az alföldi táj szépségeit. Hányszor írta le élete folyamán a dunántúli embereknek, milyen különleges a varázsa a pusztai napfelkeltének, s hányszor ment vissza élete végéig hol egymagában, hol családjával együtt ezt a napfelkeltét élvezni a Hortobágyra.

Első közös utunk már 1955-ben, alig két évvel szabadulásunk után, visszavezetett bennünket szenvedéseink színhelyére. Igaz, hogy keserves éveket töltöttünk ott, de mégis az ifjúságunkat jelentette az a magunk mögött hagyott helyszín, időszak.

Fentős Gyula

Fentős Gyulát Csesztregről hurcolták el 1950-ben szüleivel, a szovjet hadifogságban, tifuszban meghalt bátyjának feleségével és hétéves Endre nevű kisleányával együtt..

Az alábbiakat a több mint 30 gépelt oldalas – 1983-ban írt – visszaemlékezéseiből idézem. Ezt a dokumentumot az ugyancsak tábori sorstársból feleséggá lett Császár Angyalka bocsátotta rendelkezésemre. (Őt szüleivel hurcolták el Szentgyörgyvölgyről.)

1949. után a nagyfokú félelem évei következtek.

1950 tavaszán már megtörtént az is a szomszéd faluban, Szentgyörgyvölgyön, hogy összeszedtek 10-12 kuláknak nevezett parasztot a mezőről, vagy ahol érték az ÁVH emberei, minden alap nélkül félholtra verték őket, és utána még orvoshoz sem mehettek. Éjszakánként csempészték őket a családtagok Csesztregre az orvoshoz, aki titokban kezelte őket. Én láttam közülük egyet-kettőt, siralmas állapotban voltak.

Az ál-indok az volt, hogy Nagy Istvánné, aki bíró volt a faluban, a férje pedig párttitkár (és csak a nevét tudta leírni), egy volt kuláknak nevezett gazda házában laktak, egy öreg épületben, saját maguk gyűjtötták meg a zsúpos melléképületet, hogy a kulákra foghassák, és jobb házat kapjanak. Tanú volt rá, látták! Senki-emberek voltak!

Az ÁVÓ ellepte a falut. Az embereket össze-vissza verték, a kuláknak nevezett parasztoktól összeszedték az építőanyagot, és velük építették ennek a senki házaspárnak az új melléképületeket.

A kitelepítések után, a falusiak elmondása szerint, aztán úgy zavarták el őket. Még kocsi sem akadt, ami elvitte volna őket. Tény az, hogy szőrén-szálán eltűntek a község közutálata közben.

Sajnos apósom is áldozata volt ennek a szégyenteljes akciónak.

Levetkőztették meztelenre, hidegvízzel telt teknőbe gyömöszölték, utána pedig a forró kályhához taszítgatták. Hasonló kínzásokat éltek át a többiek is. Apósom két alkalommal esett át ilyen tortúrán.

A második esetben már kirakták a családját saját házukból, és egy romos, rég elhagyott házba költöztették. Ide az átszállított holmi közé egy ócska puskacsövet csempészték. (Ez különben bevett szokásuk volt. Dehogyan rejtegetett volna az a szerencsétlen paraszt puskát akkor!) Szerintük természetesen ezt is apósom rejtegette. Ő persze nem vállalta a dolgot, pedig még az ócska puskacsövet le is tologatták a torkán, az ő bevett vallatás módszerük szerint. A végén mégis azt kellett mondaniuk: „Elhisszük, hogy nem maga rejtegette el.” Mondták már azután, amikor összeverték és megalázták emberi mivoltában is!

Hát, ilyenek voltak az előzmények. Ami viszont ezután következett, arra még gondolni sem mertünk.

Egy napon értünk is jöttek. Éjjel. Közölték, mennünk kell.

Emlékszem, milyen szörnyű volt. Folyt a csomagolás. Fél órát kaptunk. De mit vigyünk? Én a falnál álltam, az anyám betegen az ágyon feküdt. Így apám és sógornőm pakolt és a kisgyerek – akit felverték álmából – sírt. Meg mit is lehet és kell csomagolni egy ilyen helyzetben, éjfél után fél háromkor? Ágyneműt? Élelmet? Vagy mit, fél óra alatt?!

Szóval, ami nem kellett, az bekerült, ami szükséges volt, az odahaza maradt. Én pl. azt az egy pár nyári szandált, az egy kabátot és nadrágot vittem el, amibe a felzavarás után úgy-ahogy beöltöztem.

Csak tájékoztatásul írom le, hogy volt akkor a gazdaságban 4 ló, 5 tehén, 8 sertés. A kisebb állatoknak (tyúk, liba) nem tudom a számát sem. Vetőgép, kaszálógép, 4 szekér, egy majdnem teljesen új kiskocsi és hát a teljes gazdasági felszerelés, amit így nem is lehet felsorolni. Pénz dolgában rosszul álltunk, jellemző, hogy a családnak akkor 200 forint volt az összes készpénzkészlete.

Közben egy helyi lakossal befogatták a saját lovainkat a saját kocsinkba, felrakatták rá az összekapdosott holmit és a zsákba dobált élelmiszert. Anyámat feltették a kocsira és elindulhatott ez a szégyenteljes menet.

Egy másik családot is ugyanebben az időben és hasonló módon telepítettek ki a faluból. A község szélén találkoztatták a két szekeret, és két-két géppisztolyos rendőr kíséretében elindultunk Lentibe, az állomásra.

Itt külön szerelvény várt bennünket, természetesen marhavagonokból összeállítva. Csak a kísérő karhatalom kapott egy utolsó kocsit. Az állomásra akkor már minden irányból érkeztek a hasonló sorsúak. Sírás, elkeseredés és kétségbeesés mindenütt. Azt mondanom sem kell, hogy az állomást sem közelíthette meg senki, erre az ÁVH vigyázott. Megtörtént a berakodás. Öt-hat család egy vagonban, és mire úgy igazán feleszmélt a környék, már indult ez a gyászos szerelvény, örök szégyenére az akkori politikai rendszernek.

Zalaegerszeg – Budapest – Füzesabony volt az útirány. A végállomás: Ohat-Pusztakócs. Ide csak vasárnap délelőtt érkeztünk, pedig már pénteken reggel indult a vonat Lentiből. Hatvanban és Füzesabonyban is sokat álltunk, érthetően, mert soron kívüli szerelvénnel vittek, és éjszaka utaztattak bennünket.

Tehát, a végállomás Ohat-Pusztakócs. Itt már vártak bennünket szekerekkel és vasvillákkal! Igen, vasvillákkal, mert a kirendelt alföldi szekeres gazdákat figyelmeztették, hogy vasvillákat is vigyenek, mert mi népnyzók, kizsákmányolók, kulákok és titoisták vagyunk, akiket – a biztonság kedvéért – vasvillákkal kell fogadni.

A karaván ezután elindulhatott Kócspusztára.

Nos, ez a Kócspuszta kapta később a Haláltábor nevet, de ki is érdemelte.

Két hatalmas birkahodály közé pakoltattak le bennünket, és ebből már sejtettük, hogy ez lesz a lakásunk. De hogy nézett ki ez a két hodály? A tetején a nádfedél hiányos, a tűzfal dűledezőben. Benne talán évtizedes, méteres birkatrágya. Az oldala, mivel vályogból, illetve vályogtömésből volt, úgy kilyuggatva, valószínű a patkányok által, hogy kétméterenként egy gyerek ki-be mászkálhatott volna.

A kitelepítettek listájára azok kerültek, akiknek a lakóhelye, háza, udvara, gazdasági felszerelése az elinduláskor megfelelt a tszcs-nek, vagy akire a párttitkár, vagy valamelyik nagyfejű községi vezető haragudott.

Három legyet ütöttek a kitelepítéssel egy csapásra.

Megfélémlítették az embereket, mert így mindenki azt gondolhatta: ha ezeket, akiknek semmi bűnük nem volt, elvitték, akkor bárki, bármikor sorra kerülhet. Lépjünk be inkább a nagyobb baj elkerülése végett a tszcs-be, melybe különben a teljesen nincsteleneken kívül talán senki sem akart belépni.

Egyben megfelelő helyet, gazdasági felszerelést, állatokat sajátíthattak ki maguknak, és a kitelepítettek helyén, azok állataival, felszereléseiével elindulhattak.

Végül, kaptak közel negyvenezer ingyenmunkást a Hortobágyra, ahova különben a kutya sem ment volna el.

Így tehát a mi portánkon alakult meg az első tszcs. Kinevezett (nem választott) elnöke egy falunkbéli, felelőtlen fiatalember lett.

Ez a falusi gazember elég bajt okozott nekem. Csak röviden annyit, hogy amikor végre 1957 januárjában hazakerültünk, ennek a gazembernek és két társának hamis vádjai alapján ítélték el 2 évi börtönre, amelyet – sajnos – le is töltöttem.

De térjünk vissza a kócsi hodályhoz.

A küllemét már leírtam. Folytatom ott, hogy a benne lévő sokéves trágyát először ki kellett rakni a két hodály közé. Akinek vasvilla nem jutott, annak kézzel kellett dolgoznia. A lyukak betömésére sárból készítettünk tapaszt.

Úgy délelőtt 10 óra körül érkezhettünk ide, és késő délután már hoztak 2 kocsi szalmát fekhelynek a két hodályba, és elkezdődhetett a beköltözés.

Nem volt nehéz. A zsákokba bedobált holmin és a lepedőkbe kötözött valamilyen ágyneműfélén kívül semmink nem volt.

Szélességében 3 részre osztották a hodályt. Egy-egy részt az ott hirtelenjében levágott, és általunk „körömrugónak” keresztelt akácporongokkal elválasztottunk, és egy öttagú családnak két méter szélességben kész volt a lakása. Így vetkőzött ki tehát emberségéből és vizsgázott nullára az a rendszer, amely az emberek egyenjogúságát, szabadságát és függetlenségét hirdette. Örök szégyenére!

Kész volt tehát a TÁBOR, amelyet régi tulajdonosának neve után Lovassy-tanyának hívtak. A jó magas szögesdrót kerítése dicsőségesen hirdette a szabadságot, egyenlőséget és a szocialista demokráciát, ahol minden ember, aki dolgozik – egyenlő. A biztonság kedvéért kiegészült a szállás nappal egy, éjszaka két géppisztolyos rendőrrel.

Egyébként ekkor ez még nem volt a Haláltábor.

Itt a parancsnok – Varga Jánosnak hívták – még egy emberséges szakaszvezető volt, akivel nem volt nagyobb baj. Kiabált ugyan – mert talán ezt kellett tennie –, de tettelesen talán senkit sem bántalmazott. És talán beosztottjai sem.

Mivel nyáron vittek el bennünket, az első munkánk az aratás volt. De milyen eszközökkel, szerszámokkal? Kaszát ugyan hozattak, talán egyenesen a gyárból, de hát a kaszanyélre fel is kellett volna igazítani a kaszákat és kikalapálni. Sarló és kévekötőfa nem volt, ezeket az akácfákról levágott kampós és egyenes ágakkal kellett helyettesíteni.

És mi ilyen szerszámokkal is gyönyörűen arattunk, hiszen odahaza is majdnem mindnyájan csináltuk. A mi aratásunk után úgy feküdtek a kévék a búzaföldön, mint a könyvben a sorok! Nem hiszem, hogy ebben az országban tudtak volna szebben aratni, mint Zalában.

Dolgozott már akkor a gazdaságban néhány aratógép is. Ezek még csak olyan masinák voltak, amelyek levágás után kévébe kötötték a búzát és azt oldalt kidobták. Egy ember a traktoron, egy az aratógépen.

A közös munkára jellemzően itt leírok egy aratást, amelyet ilyen géppel végeztek és én is láttam személyesen. Adva volt egy kb. 20 holdas búzatáb-

la. Gyönyörű búzatábla volt, egy kicsit megdőlve. Ahogy a dőléssel szemben próbáltak aratni, kéve kévét ért a soron. Amikor a táblán visszafordultak, már nem, mert a gép csak a felső részt vágta le, amit bekötni már nem tudott. Úgy arattak le 20 holdat, hogy az egyik felén egy kéve búza sem volt. De az aratás megtörtént.

Természetesen az agronómus is látta, hogy milyen „nagyvonalúan” történt az aratás. Neki már volt „felelősségérzete” is, azonnal küldött traktorokat szántani, hogy a bünjeleket eltüntesse. Ezekre láncokat és súlyokat kellett szerelni, hogy a hatalmas mennyiségű megdőlt szalmát valahogy lehúzatva alá tudják szántani. Így aztán nem büntetés, hanem dicséret és prémium járt azért, hogy a szántás idő előtt elvégeztetett.

Az már aztán jelentéktelen dolog volt náluk, hogy az őszi az esők után olyan mennyiségű búza kelt ki ennek a táblának egyik felén, hogy a paraszt 10 évig sem vetett annyit a földjébe. Sebj, újra alászántották!

Mi pedig kaptunk naponta 23 *dkg* fekete kenyeret...

Néhány szót az ellátásról.

Eleinte a közösen összeadott dolgokból, az udvar közepén, portengerben és birkatrágya-illattól fűszerezve főztek asszonyaink. Később már bevásárló autó ment étkezési anyagokért, meg a rendőrségi postájáért Tiszafüredre a mi bevásárlónkkal, rendőr kíséretében. Ő azonban csak azt hozhatott, amit a rendőrpapancsnok engedélyezett.

Hát ez az ellátás időnként, csak azt mondhatom, hogy az éhhaláltól mentett meg bennünket. Általában bab és borsó, vagy borsó és bab váltogatták egymást. A bevásárlást úgy fedezték, hogy arra nekünk kellett befizetni. Ez a következőképp történt:

Hogy olyan színezete legyen a dolognak a külvilág felé, hogy mi fizetésért dolgozunk, csakugyan fizettek is. De mennyit? Egy dekád 10 napból állt. Egy dekádra a nehezebb munkát végző munkások kerestek 40-45 Ft-ot. Egy-egy dekádra viszont személyenként 30-40 Ft-ot kellett erre a nullás osztályzatú étkezésre befizetni. Könnyen kiszámítható, hogy nézett ki ez a fizetési munka. Úgy, hogy a kereset még erre az ellátásra sem volt elég.

Az új tábort Piroksa-tanyának hívták. Itt kezdődött aztán az igazi kinszenvedés. És ezt csakis az új papancsnoknak köszönhattuk, aki szinte élet-halál ura volt, hiszen ő volt itt a törvény, az ítélkezés kiagyalója és végrehajtója egy személyben.

Ő csinált itt haláltábor!

Ez a nyiszlett, alig ötven kilós gazember volt 350 ember életének, különben is nagyon-nagyon mostoha körülményeinek, szerencsétlenségének a maximumig elmenő fokozója, megkeserítője.

Este általában négyes, hatos, vagy tízes csoportokban mentünk „haza” a munkából. A rendőrség előtt szabályos, kettős sorokban jelentkezni kellett. Legtöbbször ő tartotta felettünk a terepszemlét.

„No maga, meg maga, meg maga jöjjön bel!” – szokta mondani. Bent átnézték a kis batyunkat, amelyben a kis szegényes ebédet vittük magunkkal a munkahelyre.

Nem találtak benne semmit.

– Vesse le a kabátját! – Semmi!

– Húzza le a cipőjét! Ne azt, a másikat. – Levelet kerestek, nem volt semmi.

No, ha nincs, talán más módon – gondolta.

– Hogy néz? – volt a következő kérdés. Ha szépen nézett:

– Talán tetszik ez magának? – Ha nem szépen:

– Mi az? Talán nem tetszik?

És már meg is volt az ok a verésre, amelybe aztán már a beosztottak is teljes odaadással, és a maguk otromba modorával készségesen besegítettek. Ha a szenvedő alany a verés után erősen vérzett, nem engedték a családjához, hanem a börtönhelyiségükben töltötte az éjszakát, étlen, szomjan, hidegben. Reggel onnan kellett munkába mennie... véresen, kékre-zöldre verve.

Ez a gazember azt is megcsinálta, hogy 60-70 éves, becsületben megöszült emberek lábáról lehúzta a csizmát, és addig verte a talpukat gumibottal, amíg elájultak...

Ugyanakkor sok-sok tanyás családot tudnék megnevezni, akik segítettek, és akkor segítettek, amikor erre a legnagyobb szükség volt. Talán csak néhány legközelebbi ismerőst, jó barátot próbálok megnevezni: Mátyus Zoltánt, aki a Górés-tanya mellett lakott, számtalanszor megvendégelt bennünket és minden problémánkban segített feleségével együtt.

A nagyon rendes tanyás-családok között említhetők Kovács Mátyásék, Antal Lászlóék, Figler Lajos bácsi és családja, a Czinege család (Villangótanyán), Szabó Gábor traktoros barátom.

Vagy egy másik Czinege család, a Medgyes-csárdából. Ez a Czinege bácsi és családja volt a vendéglős a Medgyes-csárdában, amely állítólag a Rózsa Sándor betyár tanyája volt hajdanában. Emléktáblával is jelölve volt

a csárda⁶. Czinege bácsi és családja – ha be tudtunk lopózni – mindig adott ételmezt és italt is.

Megemlítem a kistárkányi Csökééket, Balláékat, Czeglédiéket, Nagyfejeő Györgyöt Nagyivánból. (Hozzájuk is jöttek csomagjaink.)

Volt egy vegyes bolt és csárda a Debrecenbe vezető út mellett is, amerre mi jártunk dolgozni. Ettől a boltostól is mindig kaptunk valamit, még italt is adott nekünk, pedig nem volt szabad bemenni, még az üzletbe sem.

Ezzel a kis italbolttal kapcsolatban eszemben van a parancsnoknak és egy sorstársamnak az esete.

Két, vagy három emberünk jött haza a munkából. Történetesen nem volt velük felügyelő, és mivel szabadnak látszott a levegő, bementek hát valamint vásárolni. Az egyikük, Szentgyörgyvölgyi Károly, akit Tornyiszentmiklósról telepítették ki családjával és idős szüleivel együtt, kért egy kisfröccsöt is. Karcsi jó száz kilós, atléta termetű volt akkor. A kisfröccs a kezében volt, amikor megjelent a parancsnok – aki az udvarban rejtőzködött, a boltvezető tudta nélkül –, és úgy vágta ki a kezéből a poharat, hogy az porrá zúzódott. Bent a táborban pedig következett a folytatás, csak már 6-8 pribékkel közösen és gumibotok beiktatásával.

Czeglédi Dániel és neje

⁶ Ma pásztormúzeum, néhány éve még egyik Czinege-leszármazott volt a gondnok.

Egyszer Anyámat is kihallgatta ez a gazember. Megkérdezte, hogy látta-e amikor az egyik sorstárs néni szalonnát vett. Anyám természetesen látta, hiszen együtt mentek a munkahelyre, de azt mondta, hogy nem. Erre ez a gazember a fejét a falba verte...

Egy barátommal, Panker Ferencsel már hetek óta együtt dolgoztunk. A silógödörök tetejéről a földet termeltük le, hogy alóla az állatok takarmányozását nap-nap után biztosítsák. Nem szerettem nekik dolgozni, de mégis jó munkásnak számítottam, és a brigádvezető bírt engem is és a barátomat is. No, meg itt lehetett egy picivel több pénzt is keresni, a nehéz fizikai munkával. A pénzre nagy szükség volt, mert a „feketén” megvásárolt élelmiszer is sokba került.

Mi talán akkor kaptunk, emlékezetem szerint 60 Ft-ot. Azaz csak én, mert a barátomnak vagy 20 Ft-tal kevesebbet számoltak. De hát akkor 20 Ft is pénz volt, különösen nekünk. No, tehát másnap reggel szól a barátom a brigádvezetőnek, akit Prázmári Istvánnak hívtak, hogy:

– Pista bácsi! Én az esti fizetésnél 20 Ft-tal kevesebbet kaptam, mint a barátom, holott egész dekádban együtt dolgoztunk.

Pista bácsi mondta:

– Nem rajtam múlt, hanem a bérszámfejtőkön.

– De hát maga a brigádvezető – így a Feri – kérem, hogy reklamálja meg, mert én nem mehetek be a bérszámfejtőkhöz.

– Menjenek dolgozni! – mondta Prázmári.

Mi elindultunk. Nyolc km-re kellett kigyalogolni a Villangó-tanyára, a munkahelyre. A táborunk és a Villangó között volt a tanyaközpont, ahol szerszámokat kaptunk a munkához, és este ugyanott kellett leadni. Ott volt az iroda és a bérszámfejtés is. Amikor beértünk a központba, Prázmári is odaért a kerékpárjával. Barátom újra szólt neki:

– Pista bácsi! Szeretném ismét megkérdezni: lemegy-e megreklamálni a dolgomat, vagy ha nem, bemegyek magam.

Prázmári erre feldühödött, és azonnal odament a közben beérkező rendőrhez és azt mondta neki:

– Szakaszvezető elvtárs! Még mindig vannak itt emberek, akik vitatkoznak a brigádvezetővel, visszafógnak neki, és így tovább.

– Kik azok?- kérdezte a rendőr.

És mert ő többes számban beszélt, azt mondta:

– Hát a Panker, meg a Fentős. Holott én egy szót sem szóltam az egész eszmecseréhez. Sőt az előtte való napon ugyanez a Prázmári, akinek a tanúja mellett vagy nyolcan dolgoztunk, azt mondta nekem, csak nekem:

– Gyula, jöjjön be, a feleségem ebédet főzött, megkínálom egy tányér gulyással. Bár éhes voltam – mint mindig – de mégis azt mondtam:

– Köszönöm, Pista bácsi, de nem fogadhatom el, mert ha a rendőrségen megtudják, ebből magának nagyobb kellemetlensége lesz, mint nekem...

És amint látjuk, másnap reggel mégis már engem is bemártott egy számomra nem is lényeges dologba és ebből lett a nagy, igazán nagy baj.

Soha nem felejttem el a napot, 1952. május 2-án volt. Este a bejelentkezésnél már várt a parancsnok. Mindkettőnket behívtak, és azonnal belök-döstek a fogdába. Ez egy háromszor fél méteres helyiség volt, ablak nélkül. Valószínű, a volt tulajdonos éléskamrának használta. Egy deszkapriccs volt benne, semmi más. Estig voltunk a zárkában, s akkor megkezdődött a temrehívás.

Kilenc gazember állt körül, köztük a parancsnok. Külön-külön hoztak ki a zárkából. Legalább száz ütést kaptunk, fejenként. No, talán én megúszhat-tam volna olcsóbban is, mert minden forduló után megkérdezte a parancs-nok:

– Lesz rendes munka?

Én viszont tudtam, hogy nem is erre megy a játék, tudtam, hogy én nem számítok rossz munkásnak, azt mondtam:

– Mint eddig!

És így ment, vagy 10-12 fordulón át. Ekkor már csupa vér voltam, de komolyan mondom, ha agyonütnek, akkor sem mondtam volna mást. A hátam mögött állt egy hülye behemót. Eddig soha nem tudtam mi az, amikor valaki azt mondta például: úgy megütötték, hogy millió csillagot látott. No, hát ez a hülye hátulról ököllel úgy fejbe vágott, hogy én is millió csil-lagot láttam. A végén ismét belöktek a fogdába. A barátom kb. ugyanígy végezte. Nem akarok most nagy szavakat használni, csak annyit: ha agyon-ütnek, sem tudtam volna kérni, hogy hagyják abba. De amikor vége volt az egésznek, a fogdában mindketten sírtunk a gyűlölettől és tehetetlenségtől, ezekkel a fenevadakkal szemben, és azt mondtuk egymásnak:

– Pajtás! Esküdj meg, ha egyedül maradsz is az egész táborból, ennek a csibész gazember parancsnoknak helyettem is megfizetsz!

Másnap reggel onnan a zárkából kellett munkába menni, véresen és kék-re-zöldre verve.

Így folytak a dolgok tehát a piroskai táborban 1950 novemberétől 1952 augusztusáig. Ekkor innen egy jó 8-9 km-re lévő tanyarendszerbe költöztettek bennünket. A tanya neve Nagyjuszthus volt.

Itt felduzzadtunk csaknem a duplájára, mert Zalából, de különösen Nagykanizsáról és környékéről újabb kitelepítettek érkeztek. Mi általában fizikai munkások voltunk, ők pedig katonatisztek, általában értelmiségiek, természetesen ők is családotól. De voltak közöttük is ugyanúgy gazdálkodók és ipari munkások is. Más alkalommal Budapest környéki, főleg Örkényi családokat is hoztak.

Nagyjuszthuson legalább egy hónapig sátrakban laktunk, természetesen itt is több család élt egy kis sátorban, mert ennyi ideig építették be priccsekkel a dohánypajtákat, a birkahodályokat és a melléképületeket. Mi a sátorból itt egy dohánypajtába kerültünk, ahol három emelet volt deszkapriccsból. Természetesen padlása nem volt. Fűtési lehetőség sem, úgy, hogy a napközben összeázott nagykabátot (akinek volt) télen is éjszaka a fejünk alatt próbáltuk szárítgatni, hogy másnap ismét felvehessük.

Majd minden nap 5-7-10 km-re jártunk dolgozni. Különben itt már egy kissé enyhült a helyzet, mert a politikai légkör is kezdett zavarossá válni. De azért napirenden volt a molesztálás, ha már nem is olyan drasztikus módon, mint a Piroskán.

Mivel a tábor eléggé felduzzadt, a „gazember” itt más táborparancsnokot keresett magának. Talált is, Bernát József személyében, aki aztán spiclije, besúgója lett neki, így érdemelte ki a táborparancsnoki tisztséget. Sok embert összeeveretett és ezért ő is közutálatnak örvendett.

Nekem itt Nagyjuszthuson, a körülményekhez képest, egy kicsit jobb dolgom volt. Ugyanis egy „szabad” állatorvos kocsisa lettem. Mondhatnám, hogy parádés kocsis, mert egy környékbeli tanyás gazdától elrekvirált hínótóval jártunk két szép betanított csikóval. Ez az állatorvos nagyon rendes ember volt, még Tiszaörsre, a fürdőbe is elvitette magát, hogy én is elmehessek. No, meg így egyik-másik tanyán élelemhez is jobban hozzáférhettem, mert az állatorvosnak szabad mozgása volt. Baki Imrének hívták, csak hálával és szeretettel gondolhatok rá.

Tudtuk azt, hogy a „szabad” emberek is egyre elégedetlenebbek, de csak a felszín alatt, mert mindenkibe gyökeret vert a félelem. Aki nem volt közel a tűzhöz azért, aki meg közel volt, az talán azért...

Bár nekünk rádiónk egyáltalán nem lehetett a táborban⁷, de Nagy Imre beszédét mégis aznap tudtuk. Este már konkrétan szó volt a táborok feloszlásáról. Tehát remény már volt! Keserves és eléggé reménytelen, több mint három év után!

Fordulat persze nem volt, a változás talán csak abban állt, hogy egy kicsit jobb élelmezést kaptunk és a tanyákról is könnyebb volt élelmet becsempészni.

A „gazember” is kezdte húzni a fülét, már 1953 tavaszától, de azért tartotta a látszatot, hogy ő az úr. Amikor a Nagy Imre-beszéd elhangzott, a parancsnok a következő nap összehívatta a tábort és a következőket mondta:

– Feltételezem, hogy kormányunk programjában van egy pont, ami a kitelepítéssel is foglalkozik. Ez a pont még elég homályos, azért előre is figyelmeztetem magukat, nehogy hiú reményekbe ringassák magukat, mert ugyanúgy járnak, mint a múltban...

Természetesen senki nem szólt hozzá, senki nem kérdezett, (nem is kérdezhetett), de különben is úgy utáltuk, ha nem volt muszáj, szóba se álltunk vele. Viszont most már tisztában voltunk azzal, hogy valaminek történnie kell...

1953 augusztusában a tábor feloszlásának ténye már köztudott volt. Végre a hónap végén 8-10-es csoportokban – vagyis egyszerre 8-10 család szabadon bocsátásával – megkezdődött a tábor feloszlása. Az utolsó csoportok október végén, november elején hagyták el a tábort.

Mi október eleje körül jöttünk el.

A parancsnok adta ki az „elbocsátó” papírt, de sem ekkor, sem az eljövételkor senki egy szót sem szólt hozzá. Én is levegőnek néztem és szóra sem méltattam, pedig próbált beszélni hozzám.

Nem mondtam akkor neki, pedig bennem volt, hogy fogunk mi még találkozni.

Találkoztunk is... csakhogya ekkor már én kerestem meg! Szabadulásunk után úgy tíz esztendővel megkerestem a családommal együtt lakóhelyén, Tiszakécskén.

Csak annyit: az élet és halál urát közben bélistázták, vagy leszázalékolták, mert agyára mentek a disznóságai, magyarul egy kicsit meghibbant.⁸

⁷ Újságot sem kaphattunk, de békekölcsön-jegyzésre köteleztek bennünket! (T.J.)

⁸ A Gulyás testvérek: „Törvénysértés nélkül” c. filmjében a vallási tébolyba menekült, térdre esett ember jelenetében ez jól látható. (T.J.)

Tény az, hogy akkor már csak egy szájalmas, nyiszlett alak lett, aki a rendszert és mindenkit okolt a történekekért, csak magát nem. Pedig csak azt kellett volna.

Mert hozzanak fent bármilyen intézkedést vagy törvényt, annak mikéntje a közvetlen végrehajtáson múlik. Mert lehet azt humánusan, emberségesen is megoldani. Ő pedig szadista módon csinálta.

Azért, ezen a most már az általunk tervezett találkozón, volt egy-két keresetlen szavam hozzá. És benne hagytam az általa bizonyára kevésbé óhajtott lehetőséget, hogy fogunk mi még találkozni...

De ott hagytam el, hogy a tábort feloszlatták. Következtek az újabb bonyodalmak.

Haza – tehát a volt otthonunkba – nem mehettünk, mert mindegyikben tszcs vagy állami gazdaság, vagy valamilyen közület volt. Meg hát az is vereségnek számított volna, hogy odamenjünk, ahonnan elhurcoltak. Találtak hát egy másik megoldást. Nem engedtek be a határsávba, pedig ott volt a lakóháza az 1950-ben kitelepített zalaiak többségének.

Akik viszont zalaegerszegiek, vagy nagykanizsaiak voltak – mint az 1951-52-ben kitelepítettek többsége –, azok oda nem mehettek. Így tehát minden családnak újra egy ismerőst kellett keresnie a határsávon kívül, és csak oda költözhattunk. Mi például Becsvölgyére mentünk apámnak egy katona pajtásához, aki már otthonról is jó ismerős volt. Becsvölgye Csesztreghez 17 km, és már kívül volt a határsávon. Itt laktunk újabb három évig, azaz pontosan 1956. november hó 3-ig.

Innen vitt haza az 1956-os forradalom alatt a község lakossága.

Tehát lényegében 6 és fél évig voltunk távolt családotul, és ennek az időnek több mint a felét dohánypajtában, a szabad ég alatt, fűtetlen magtárban és birkaakolban kellett töltenünk.

1956. november 3-án érkeztünk haza, természetesen mindenből kifosztva. A lakás szétdúlva, szétrombolva. Az előszobából példánk okául a belerothadt napraforgó-illatot addig nem lehetett eltávolítani, amíg újra ki nem cementlapoztuk. A szobák párt- és tanácstermek voltak, a padláson meg bőven találtunk tivornyákra utaló összetört pálinkásüvegeket (amelyek eredetileg még a miénk voltak) és a sütő-főző edényeket. Ezeket eltüntetni ugyanis már nem volt idő, mert 1956. október 26-án a község lakossága váratlanul szétzavarta őket.

Amikor hazaértünk nekem a házzal kapcsolatban nem kellett beavatkoznom, mert a község lakossága mindent elrendezett, a lakást kinyitották és a házunkat átadták nekünk.

Én semmit sem tettem, semmit nem politizáltam. A józan eszem is nyugalomra intett, hiszen már akkor – november 3-án – az orosz csapatok is bent voltak mélyen az országban. Mégsem örülhettem sokáig a hazaérkezésnek, mert 1957. január 22-én újra letartóztattak.

Azt még el kell mondanom, hogy a tábor feloszlata után, amikor ideiglenesen Becsvölgyére költöztünk, 1953-ban először a zalaegerszegi pénzügyi osztályon kaptam állást. Hamarosan azonban jöttek ellenem a helyi szervezettől a nyomozók. Indok: reakciós, kulák, nem lehet, hogy szellemi munkában dolgozzon. Főnököm mindent megtett értem, nem is akart elengedni, de én ennek ellenére felmondtam, és fizikai munkát kerestem, feltételezve, hogy így nem tudnak belém kötni.

Így lettem Zalaegerszegen egy építőipari vállalatnál gépkezelő. Innen mentem haza fagyszabadságra, amikor letartóztattak.

Úgy történt, hogy mivel – az 1956-os események következtében – a tsz feloszlott, nem volt remény az újjáalakításra sem. Ebben az is közrejátszott, hogy mi is hazajöhetünk, és ugyebár a tsz addigi központja a mi területünkön volt, s zömmel a mi gazdasági felszerelésünkkel. Elővették tehát a szokásos módszert. Letartóztattak ismét engem elrettentő példának. Tsz elleni izgatás és társadalmi tulajdon elleni lopás volt a vád.

No, a társadalmi tulajdon elleni lopás vádja már az első tárgyaláson összeomlott, mert kiderült, hogy az ellopott dolgok (szekér, ló, tehén, stb.) mind a miénk voltak. A második vád, a tsz elleni izgatás is maszlag volt.

Ha bármit tettem volna, rég külföldön lennék, mert tudtam, hogy ez esetben mi vár rám.

A lényeg: négy tárgyalás, a legfelsőbb tárgyalásra el sem vittek, a tanúimat se hallgatták ki egyetlen tárgyaláson sem. El is ítélték. Az első tárgyaláson 9 hónapra, amit én megfellebbeztem. Aztán gondolták ők, az akkori helyi vezetők, ez kevés lesz, hamar hazajön! Megcsavarták még a hazugságokat. Könnyű volt, mert, ahogy írtam, a tanúimat sem engedték kihallgatni, pedig voltak bőven, és utasították a megyétől a járási bíróságot: ez igen tsz elleni izgatás, a legsúlyosabb büntetés hozandó ki. Így kaptam, teljesen ártatlanul, 2 év börtönbüntetést.

Amikor letartóztattak, négy nap alatt szedték össze ellenem a „bizonyítékokat”, és csak ezután hallgattak ki. Az 1950-es évek igazságszolgáltatásá-

nak nagyobb dicsőségre – vagy inkább a szégyenére – ezt a négy napot még pluszként rátették a 2 évre. Pedig minden tárgyaláson reklamáltam, hogy nem január 26-án, hanem 22-én tartóztattak le.

Hát ismét kijelentem, nyugodt lelkiismerettel, amiért engem 2 év és 4 nap börtönbüntetésre ítélték, azért a község felnőtt lakosságának 85-90 %-át elítélhették volna.

Remélem, hogy ilyesmi a magyar történelemben soha többé nem történhet meg.

És még valami: Ezekért a dolgokért, a kitelepítésért, az összes lakás, gazdasági és egyéb felszerelés széthurcolásáért, a testi és lelki kínzásokért senkinek eszébe jutott ebben az országban valami jóvátételfélét fizetni...vagy legalább *a történekekért bocsánatot kérni...*

Gyuszi barátom 1983-ban írta a visszaemlékezését. A rendszerváltás egyes intézkedései révén némi kárpótlást kaptunk, de az igazi kártérítést és a bocsánatkérést még várjuk. Egyre kevesebben, mert ma már talán csak kétezeren élünk!

Tóth Ferenc

Tóth Ferencet és családját Lentiből hurcolták el 1950. június 23. éjszakáján. A családfő (ő tanított meg a tábori élet alatt a kőműves mesterségre), felesége és Mária nevű nagylánya került a listára, de mivel Margit lánya (Kulcsár Józsefné) is ott tartózkodott, családjával együtt, ők is a vagonba kerültek, összesen heten. Elhurcolásuk és szenvedései eseményeit Mária (Benatzky Róbertné) visszaemlékezéseiből idézem:

1950-et írtak.

Az újságban olvasott szörnyű események mintha távol lettek volna tőlünk, szülőföldünkől, Lentitől. Az iskolák államosításáról, a zalaegerszegi Notre Dame Intézetéről, hajdani iskolánkról is jöttek a hírek. Tanáraink léte, élete bizonytalan lett. Elindult egy kálvária, a poklok pokla, törvénytelen-ségek törvénytelensége, és mi sokszor mégis bíztunk a törvényekben. Miért?

Aki úgy élt, mint édesapánk, a becsületesség példaképeként, nehezen hitte el, hogy becsstelen emberek hozzák ezeket a becsstelen törvényeket. A világ fenekestől felfordult. Rosszindulat, gonoszság, irigység, kapzsiság indult el, hogy a családok, szorgalmas emberek életét tegye tönkre. Egy rettenetes rendszer kezdete.

A kitelepítés a teljes héttagú családukra vonatkozott: a három és öt éves gyerekek, a nővérem férjével, a szüleim és jómagam. Nővéreméket már a tél folyamán kirakták a saját családi házukból, mert egy ávós kiszemelte magának, ezért nálunk laktak. A kitelepítés édesapám nevére szólt, de most együtt laktunk nővéremékkel és két gyermekükkel, velünk együtt hurcolták el őket is. Hisz' hova mehettek volna lakni, amikor saját házukból kirakták őket. Hat éven át birtokolta egy ávós család. Jó volt beülniük egy szépen rendben tartott családi házba, semmi bért sem fizetve.

Annyira váratlan és szokatlan volt a terrornak ez a módja, hogy teljesen elvesztettük a fejünket. Utánunk folyamatosan zajlottak kitelepítések, de a későbbi családokat már nem érte olyan váratlanul. Bennem egy gondolat volt, hogy ami otthon marad, az biztonságban van. Mert az otthon, az otthon. Hát az otthonunk megsemmisült, a szülőfalunkat elvesztettük, elvesztettük egész életünkre. Olyan emberi aljasságot már el nem tudtam képzelni, hogy mindenünket az utolsó szélig, ruhánkat, személyes tárgyainkat széthordják, és viszik, mint hajdan a zsidó vagyont.

Drága édesapánk hányszor mondta, hogy mindent, akárhány évet, rab-szolgaságot vállalna, csak mi otthon lehetnénk. Az ő mérhetetlen fájdalomát később szülőként éreztem át igazán. Az ő emléke készlet arra, hogy nem szabad és nem akarok felejteni.

Még otthon, 1950 elején behívták édesapámat a rendőrségre. Ezt a féltelmet, aggodalmat nem kívánom senkinek. Egy fiatal rendőrtiszt azzal vádolta édesapámat, hogy kukoricát akart eladni. Édesapám azt válaszolta:

- Kukoricát hogy tudnék eladni; vennék, ha lehetne. Erre a válasz:
- Maga hazudik.

Édesapám hazajött, és heteken át nem tudott napirendre térni, hogy őt, aki túl van az ötvenen, itt élt a faluban majd egész életében, egy olyan korú, aki a fia lehetne, most került a faluba, hazugsággal vádolja. Nem tudta szegény apám, hogy mennyi megaláztatásban lesz még része. A becsület, az erkölcs, a tisztesség bűn volt a kommunizmusban. Tehát a szemükben bűnösök voltunk.

Még mindig felzaklat, amikor visszaemlékezem a Piroska-tanyára, ahol 24 órán át egy ablak nélküli fogdában tartottak, milyen durva káromkodással vittek be a „dohányszárító” lakhelyemről, ahol 6 család lakott együtt. Vallatásuk lényege az volt, hogy kikkel leveleztünk, mondjam el. (Postaforgalmunk ugyanis nem volt.) Én mondtam:

– Nem leveleztünk, senki nem vállalná.

Erre Balla Mihály törzsőrmester azt mondta:

– Ne mondja, hogy nem, ők is olyanok, mint maguk, idevalók.

Istenem! Milyen gyűlölet lehetett egy ilyen emberben embertársai iránt?! És ő a hatalom birtokában, kénye-kedve szerint, gonosz lelkülettel azt tett velünk, amit akart. Nem ember volt!

Az igaz, hogy a legtöbb ottani egyszerű szabad ember segített, ahol csak lehetett.

1953 júniusában történt, talán 10-én. Egy libatelepet építettünk. Ástuk a földet, a laposból hordtuk a vizet a vályoghoz. A vályogot lebontott tanyákról hozták. Az ivóvíz-felelős aznap én voltam. A közeli Péter-tanyához mentem, azon a tanyán még egy család lakott. Péterné nagy lelkesedéssel mondta a rádióhírt: „Új kormány van, Nagy Imre a miniszterelnök.” És azt is bemondták: megszűnik a kuláküldözés, a beszolgáltatás, az internáló táborokat felosztatják, a kitelepítettek hazamehetnek. Én néztem rá:

– Saját fülével hallotta? – és szinte megráztam.

– Igen. – mondta ő. Zokogva borultam a nyakába, hangosan zokogtam, de ő is.

A tábor felosztatása nagyon lassan ment. Bizony, türelmetlenek voltunk, pedig akkor már tudtuk, hogy haza nem mehetünk. Mi októberben szabadultunk. Se lakás, se munka, de bíztunk az erőnkben, hitünkben.

Édesapánk betegsége lett életünk másik kálváriája. Szabadulásunk után csak egy rövid ideig dolgozott, táppénzt így hónapokon át nem kapott. Amikor a tanácshoz mentünk, a válasz az volt:

– Vannak lányai, tartsák el!

A hortobágyi munkát az SZTK nem vette hitelesnek.

A szörnyűséges 40 hónap alatt a legkülönbözőbb tortúrákat szenvedtük el:

Durva káromkodást örzöinktől, ha kellett, ha nem, reggel, este. A mi fülünk ehhez nem szokott.

Ha nem volt munka, ez télen előfordult, ők, az örök foglalkoztattak. Mondták: maga, maga, maga, fölmosni a rendőrség helyiségeit. Az ott lévő „laposban” feltörtük a jeget és felmostunk.

Nyáron napkeltétől napnyugtáig 8-10 km gyaloglással, kibíratatlan hőségben, legtöbbször kevés ivóvízzel, izzadtan, porosan dolgoztunk.

Milliónyi légy, bolha és szúnyog tette az éjszakákat is elviselhetetlenné.

Hogyan tudtunk mosakodni? – az rejtély. Ősszel esőben, sárban csúszkáltunk, télen majd lefagyott kezünk, lábunk. Fűtésünk télen lehetetlen volt. Az agyonázott, rothadt szalma nem égett.

Ellátásunk? Kevés kenyér, gyenge koszt. Reggelire „fekete víz”, még jó, ha meleg volt. Krumplit alig láttunk. Volt, amikor két héten át csak bablevest ettünk. Hús úgy lett, hogy a beteg, agyoninjekciózott borjúkat a táborlakókkal megvetette a gazdaság! Valami szörnyű gyógyszer-íze volt.

Fizetésnek csak neve volt az. Tetszésük szerint számolták el a munkánkat. Az esztelen gazdálkodás miatt volt úgy, hogy hetekig nem kaptunk fizetést. Minden téren kihasználta munkánkat a gazdaság.

Szállásunk a Lovassy-tanyán kezdődött, egy birkahodályban. Ősztől Piroška-major, ahol nekünk dohányszárító pajta jutott.

1952-ben a létszámunk megemelkedett, ezért új helyre költöztettek, a Jusztus-tanyára. Mi egy tehénistállóban, 3 emeletes priccsen – száz valamennyien. Előzőleg hetekig katonai sátorban éltünk, amíg a priccssek elkészültek. Már deres volt a sátor kívülről, amikor költöztünk.

E középkori állapotokat hogyan bírtuk, ma sem tudom. Mennyit éhezünk, fáztunk, szomjajztunk. Most már öreg fejjel érzem át, hogy különösen az öregek és gyerekek mit szenvedhettek.”

Borsos Ferenc

Borsos Ferenc (1919) családjával Kerkateskándról került Kócsra, 1950-es „alapítóként”. Szülei, felesége (Molnár Magdolna), négy hónapos Ferenc nevű csecsemőjük és Károly nevű öccse (1930) képezték a hattagú családot, amely az 1951. június 20-án született Karcsikával egészült ki. A család a gazdaságán kívül saját szeszfordét üzemeltetett.

A megyei levéltárban fellelt, a családtól lefoglalt tárgyakról felvett leltári anyag jegyzőkönyve rávilágít arra, hogyan bántak az elvett jószágokkal, mire használták a kitelepítettek vagyonát.

A hattagú leltározó bizottság már június 23-án befejezte a lakóház és 2 szőlőhegy és melléképületeinek leltározását, a 3 magánszemélynek és 6 közületi szervnek (Megyei Tanács, MDP helyi szervezete, helyi tanács, helyi Földszövetkezet, Zalatárnoki Gépállomás, Zalaszentgróti Tszcs) részére juttatott javak részletezésével és fizikai átadásával együtt.

Az 1994. március 10-i, a Kárpótlási Hivatalhoz benyújtott kárigényben sorstársunk kifogásolja azt, hogy a leltárból kimaradt (kisebb tételeket nem számítva): 15 db sertés, 4 ezer liter bor, 500 l pálinka, 1 db tejfőlőző gép, 650 literes üzemképes szeszfőző berendezés, 1 db arany karóra, 15 m³ tetőfa, 10 m³ deszka, 10 ezer téglá, 12 m³ homok és kavics, 8 q oltott mész és még sok minden.

Vajon hova lettek ezek a leltárból kimaradt vagyontárgyak? És hova kerültek a leltárban szereplő, több generáció munkáját reprezentáló ingóságok, személyes használati tárgyak, állatok?

A kótyavetye keretében a holmikat széthordták, de Borsosék soha semmit nem kaptak vissza.

Bánky Sándor

Bánky Sándor (1930) Lentiből került Kócsra az 1950. június 23-án elhurcolt első etappal, szüleivel, nagymamájával és Miklós nevű öccsével együtt. Az elhurcolásról írt „adalékok”-ból az alábbiakban idézek:

Apám egy vegyészmérnök tíz gyermeke közül a hetedik volt, foglalkozását tekintve katonatiszt. 1914-ben hadnagyként került az orosz frontra, majd 1918-ban, mint százados és zászlóalj-parancsnok sikerült az alakulatát egyben és sértetlenül hazahozni. Tizenhárom kitüntetésre volt, és tizenegyedikként 1938-ban a vitézi rend tagja lett. Ekkor kaptuk a Bánky nevet. (Addig Ballabéna volt a nevünk, olasz eredetű család, de már dédapám sem tudott olaszul.)

Apám a két háború között a vámőrségnél szolgált. (Ez tulajdonképpen a határőrségnek felel meg, mivel a trianoni béke nevetségesen kis létszámú katonaságot engedélyezett az országnak, így a vámőrség – névleg – a Pénz-

ügyminisztériumnak volt alárendelve.) Előbb Murakeresztúron, majd később Pécsen teljesített szolgálatot, és a jugoszlávoknak különösen a kémelhárítás terén elért sikereivel szerzett sok bosszúságot. 1942-ben súlyos ismétlődő tüdőgyulladást kapott. Attól kezdve kard helyett bottal járt, előléptették ezredessé és nyugdíjazták. A háborús helyzetre való tekintettel azonban továbbra is szolgált, de csak irodai munkákat látott el Nagykanizsán.

1944 decemberében Lentibe mentünk anyai nagyapámhoz, mert a kánizsai lakásunkat előbb magyar és német, majd a harcok során orosz, bulgár, és ki tudja milyen származású katonák szét dúlták.

Nagyapám az Eszterházy hitbizomány zalai központjában volt alkalmazásban, mint építészmérnök. 1945-ben az ide tartozó erdőségeket és a két fűrésztelepet az állam vette át. Ezen belül nagyapámnak is jutott munka, és meghagyták őt egy szolgálati lakásban. 1947-ben bekövetkezett halála után is maradhattunk a szolgálati lakásban, azzal a feltétellel, hogy tárgyalófeleknek, gyakornokoknak vendégszobát tartunk fenn és kosztot biztosítunk.

Édesapámat 1945-ben a megyei igazoló bizottság elé rendelték, s mivel nem találták háborús bűnösnek, hazaengedték és attól kezdve a nyugdíját is folyósították. (Az első pár hónapban még Kócsra is utána küldték.)

Én 1949-ben érettségiztem, majd az erdészeti karon felvételiztem, de még csak egy nemleges válaszra sem méltattak. Így aztán az evangélikus teológiára iratkoztam be. 1950. június 21-én mentem haza nyári szabadságra.

Így aztán itt ért június 23-a, péntek, hajnali negyedhárom.

Ugy tűnik, végül is a helyi potentátok döntöttek a személyek kiválasztásánál. A járási párttitkár akkor egy ügyvéd volt, aki az első háború után sokáig Oroszországban ragadt, mint hadifogoly. Nagyon vallásos ember hírében állt, s csak az orosz megszállás után derült ki róla, hogy egész idő alatt a Szovjetunióknak kémkedett. „Jutalmul” később őt is kitelepítették egy távolabbi kis faluba, ahol a pártból kizárva, nagyon primitív körülmények között tengette életét. A falu első embere meg egy kovács volt.

Jellemző erre az emberre az alábbi eset.

1945-ben családunk, arra számítva, hogy esetleg még tovább megyünk Nyugatra, csináltatott egy szekeret, és mint kovácsnál, éppen nála volt vasalás végett, amikor az oroszok átvonultak rajtunk. Kerestük a szekerünket, azt mondta, hogy a szekeret elvitték a németek. Később jelentkezett egy távolabbi faluból egy paraszt és elmondta, hogy ő ezt a szekeret ennyi meg ennyi borért vette, de megtudta, hogy a miénk és ezért most visszahozta.

Mi nem vettük vissza, s ő mindenféle terményekkel kedveskedett. Apám beperelte a kovácsot, de tárgyalásra nem került sor, mivel „bűntény nem áll fenn”.

A mi egyéni esetünkben – minden bizonnyal a fenti konfliktusból eredő elhurcolásunkhoz – talán azt említeném még meg, hogy amikor a lakás ajtajára ráragasztották a pecsétes papírt, apám megkérdezte:

– És a többi holminkkal mi lesz?

Mire az ávós megnyugtatta:

– Arra ne legyen gondja. Azt mi majd elgereblyézzük.

De mégsem egészen úgy lett. A falusiak úgy segítettek nekünk, hogy többen is jöttek az ávósokhoz panaszkodni, hogy ők most hogy kapják meg, amivel mi adósok maradtunk. Ilyen jogcímen elhoztak néhány holmit, például egy bundát, satöbbit, amit aztán szabadulásunk után eljuttattak hozzánk.

A táborban az őrparancsnok egy Balla Mihály nevű vézna kis emberke volt, kegyetlen, rosszindulatú. Szinte napirenden voltak a verések, kínzások. Apámnak például kiverte gumibotjával a felső metszőfogait.

Én jobban megúsztam. Egy alkalommal sikerült némi élelemhez, főleg néhány almához jutnom és ezt szerettem volna becsempészni, de a brigádevető, Horváth Laci megsejtett valamit és beárult. Nosza, hívtak motozásra. Ahogy Balla belépett az ajtón, rögtön visszafordult, hogy nagy pofont adjon nekem, de én óvatosan mentem utána és így nem én, hanem a félig nyitott ajtó éle kapta az ütet. Balla szörnyű dühbe gurult, káromkodott, szítkozódott, átkozódott és közben a kezét nyomkodta, masszírozta.

Ballával kapcsolatban még egy másik esetet is megemlítenék. A Szabad Európa Rádió többször is közölt híreket a hortobágyi táborokról, különösen a kócsiról. Ezeket a híreket egy fiatal tanítónő adta tovább, aki Nagyivánban lakott és naponta járt Kócsra, ahol az állami gazdaságnál volt titkárnő. Ő volt az is, aki a címünkre érkező postát megsemmisítés előtt lehetőleg megnézte és a fontosabb híreket eljuttatta hozzánk, persze, csak szóban. De ezt szerencséjére nem tudták róla. Egy vasárnap reggel aztán nagy házkutatást rendeztek a rendőrök, még a szalmát is átforgatták a priccseken. Ebben az volt a borzasztó, hogy még a latrinára sem volt szabad kimennünk, és mire készen lettünk, volt már vagy 11 óra. Ez életem egyik legszörnyűbb emléke. Na, de a végén találtak valamit. Az egyik kéményben egy drótra akadtak. „Ehol az antenna” – örvendeztek. Aztán elkezdték húzni a drótot,

de bizony annak a végén nem egy rádióadót találtak, hanem egy félig üres pálinkás üveget.

Az igarihoz hasonló kihelyezések a továbbiakban gyakran ismétlődtek. Ha valahol sürgősen szükség volt munkaerőre, akkor a kitelepítettek közül adtak kölcsön több-kevesebb embert.

Az egyik ilyen eset Hékpusztá volt, Mezőtúr határában, de a várostól jó pár kilométerre. Kiválogattak egy csomó férfit, köztük engem is, és éjszaka szállítottak oda egy nyitott vontatón. Ott egy szép, emeletes ház földszintje volt számunkra előkészítve. A földön széna, lavórok, folyóvíz, tisztaság. Még egy étkező is volt ott asztalokkal, székekkel. Enni az üzemi konyháról kaptunk.

A feladatunk abból állt, hogy egy jó nagy területen kiszedjük a cukorrépát és vermeljük el mélyen a föld alá, ahonnan majd tavasszal újra kiültetik, hogy magot teremjen. Az agronómus, akit mi Imre bácsinak szólítottunk (és sajnos, a vezetéknevére nem emlékezem), amikor megtudta, hogy mi milyen helyzetben vagyunk, mindent megtett, hogy segítsen rajtunk. Bőségesen kaptunk ételmet, jó fizetésünk volt és nem hajszolt minket a munkával. Sőt, ha hétvégeken hazament Törökszentmiklóásra, mindig hozott nekünk gyümölcsöt, savanyúságot, bort ajándékba. Sajnos, négy hét múlva így is készen lettünk a munkával és egy éjszaka megint visszavittek minket Kócsra.

Bánky Sándor írása ezután röviden utal arra, hogy megjárta a Tiszaszentimre és Kormó pusztá táborait, ahol rizsföldek gátrendszerének építéséhez ideiglenesen áttelepített más táborlakókkal is megismerkedett. Az ugyancsak hasonló célból történt „utazásáról” a következő részletekben számol be:

Tiszasülyön sem készült el az öntöző rendszer kellő időben, így hát ott is szükség volt ránk. Ezúttal azonban nemcsak Kócsról, hanem még Kormóról és Szentimréről is hoztak oda munkaerőt. Na és persze mind a három helyről maradt ott két-két rendőr is.

A falu szélén, közvetlenül az országút mellett helyeztek el minket egy valamikori kúriában. Egyszer valami búcsúsok mentek el előttünk, már nem emlékszem hová. Aztán megtudták, hogy kik vagyunk és erre az útravaló elemőzsiájukat bedobálták a kertbe. A rendőrök erre minket hátra vezényel-

tek az udvar végébe, azokat meg kényszerítették, hogy szedjék össze, amit bedobáltak.

Egy másik eset szerencsésebb volt. Velünk dolgoztak sokan szabad munkások is, többek között sok fuvaros a szekérével. Egyszer harmadmagammal szerszámokért küldtek el minket. Szembe jön velünk egy fiatal férfi egy nagy batyuval. Azt mondja:

– Tudjuk, hogy maguk kicsodák. Összegyűjtöttünk egy kis élelmet. Fogadják jó szívvel.

Mivel a falu közel volt és másfajta munkások is dolgoztak ott, a felügyelet nagyon szigorú volt. A munkahelyre katonásan felsorakozva mentünk, ásóval, lapáttal a vállunkon, jobbról is, balról is rendőrök kíséretében. Május elsején ünnep ide, ünnep oda, nekünk azért dolgozni kellett. A falu szélén volt egy rögtönzött díszkapu, rajta felírat: Éljen Május Elseje! Mi meg, ahogy átvonultunk alatta, rázendítettünk egy orosz mozgalmi dalra: „Mind-en ember érzi, hogy szabad.”

Még egy esetet szeretnék megemlíteni Tisasüllyel kapcsolatban. Volt a szentimreiek között egy férfi. Valahonnan Szeged környékéről hurcolták el. Neki sikerült valahogy kapcsolatot teremteni a rokonaival, akik eljuttattak egy motorbiciklit egy közeli tanyára. Egyik reggel ez az ember, rögtön a kivonulás után megszökött és hazamotorozott. A tanya tulajdonosától úgy hallottuk, hogy még aznap éjjel átcsempészték Jugoszláviába.

És egy másik kis epizód. Néhány kormói fiatal összeállt, és az egyik valamilyen ürüggyel úgy tett, mintha elvesztette volna az önuralmát és neki-rontott a parancsnokuknak. Persze jó helyet választottak ki, ahol sarokba lehetett őt szorítani. A többiek meg odarohantak, mintha őt akarnák visszartartani, észhez téríteni, de a dulakodás hevében jól összeverték, rugdosták a szakaszvezető bajtársat, aki nem szólhatott, hiszen rajta akartak csak segíteni. Igaz, hogy a támadót elvitték Szolnokra, és tudtommal el is ítélték.

Egy alkalommal szintén Mezőtúr határában, Kengyel közelében dolgoztunk. Itt a jómódú parasztok szépen sorba rendezett tanyáiból, és a báró Debreceni Kövér család birtokából éppen akkor alakítottak ki egy újabb állami gazdaságot.

Vetni még csak vetettek, de a betakarítással nehézségek voltak. Mikor mi augusztus végén oda értünk, még nem volt elcsépelve a búza. Igaz, hogy már nem is volt nagyon érdemes ezzel foglalkozni, mert a mag nagy része úgyis kihullt. Inkább a cukorrépat kellett volna kiszedni és a kengyeli állo-

máson bevagonírozni. De hát a legfőbb utasítás szerint előbb be kellett fejezni a cséplést és csak azután jöhetett a répa. Így aztán még hetekig csépleltük az üres szalmát, a répa jelentős része meg azért ment tönkre, mert közben beálltak az őszi fagyok. Végül január közepén visszavittek minket Kócsra.

Erről a kihelyezésről két személyes dolgot kell megemlítenem. Az egyik az, hogy a cséplésnél mint etető⁹ dolgoztam, és a félig már elkorhadt szalmaszálak felsértették a kezemet és a csuklómat. Helyükön a kovamérgezés tipikus fekete vércsomói keletkeztek. Jobb híján egy sorstársam, aki a katonaságnál elsősegély kiképzést kapott, széthúzással kifakasztotta és egy zsebkendővel kitörölte a vércsomókat. Utána az asszonyok valahol szereztek egy kis mézet, amit liszttel összekeverve rákentek. Hadd ne mondjam el, milyen fájdalmaim voltak. Attól kezdve éjjeliőr lett belőlem, mert dolgozni nem tudtam.

Pár nap múlva kilétem a tanya kapuján és megláttam, ott a dülőlúton, a porban, egy – csak éppen, hogy megkezdett – tubus penicillin krémet. Hát én addig is istenhívő ember voltam. Különben meg mindenki gondoljon, amit akar.

A másik eset meg az volt, hogy éjjeliőr létemre egyszer nappal beszöktem Mezőtúrra. Na persze az út jó részét vonaton tettem meg. Elmentem az evangélikus lelkészhez, aki kérésemre ájtott velem a templomba úrvacsoráztatni. Azt is elvállalta, hogy három értesítést ad a hozzátartozóinknak, hogy még élünk. Ezt követően megpróbáltam a városban valamit enni. Hát egyszer csak szembe jön velem egy rendőr, aki nemrég még a mi táborunkban szolgált. Szerencsémre még sikerült kitérnem előle.

Sándor barátom szemérmesen elhallgatja, hogy felvitte az Isten a dolgát, és még kanász is volt! Hálaival gondolok arra az esetre, amikor meglátogattam, és a disznóktól elcsent, és általa megfőzött takarmányborsóval vendégelt meg. Bár még egy icipici zsiradék sem volt rá, úgy emlékezem, hogy a 40 hónap alatt igazán ekkor laktam jól – vele együtt.

1952 tavaszán újabb kitelepítési hullám indult, és csak magán Kanizsán összeszedtek annyi ember, mint ahányan két évvel előbb mi voltunk.¹⁰

⁹ Az „etető” rakja a cséplőgéphez a gabonát.

¹⁰ 1952. június 17-én volt a kanizsaiak elhurcolása.

Őket is Kócsra hozták és a Hármas tanyán kaptak ideiglenes szállást. Eleinte megpróbálták úgy intézni, hogy mi ne találkozzunk velük, de ezt hamar feladták, és attól kezdve együtt dolgoztunk. Sőt, hamarosan elkezdődött egy közös láger kialakítása a Jusztus-tanyán. Ez a munka hosszan elhúzódott. Igaz, hogy még a nyáron összeköltöztünk, de még késő ősszel is voltak, akik sátorban laktak. Két, sőt háromszintes priccseket kellett építeni, hogy végre mindenki elférjen. Az utolsó egy évet aztán ott töltöttük. Onnan jártam 13 hónapig a Villangóra a sertésenyészetbe, ahol a kanok voltak rám bízva. Ez naponta 18 kilométer gyaloglást jelentett esőben, hóban, szélben és napsütésben, vagy iszonyatosan ragadó sárban. Akkor szereztem azt a két nagy fagy gumót a tarkómra, amivel azóta is kínlódom.

A Jusztus-tanyán nem volt elég víz, ezért egy szekérre rátettek egy óriási nagy hordót és egy öreg bácsi minden nap elment egy közeli tanyára vízért. Egyik reggel mondják a brigádvezetőnek, Horváth Lacinak, hogy az öreg éjjel meghalt, valaki mást kell küldeni helyette. Azt mondja ere Horváth:

– Olyan nincs. Aki előző este nem jelent beteget, annak ki kell menni dolgozni.

Hát ezen még a rendőrök is nevettek.

Nem én voltam az egyetlen, aki ilyen messzire járt dolgozni. Volt ott még pulykatenyészet, tehenészet, stb. Így aztán a tél vége felé létrehoztak egy szálláshelyet a Góréson¹¹. Ott is voltak rendőrök, akik vigyáztak ránk. A kosztot továbbra is a központi konyháról kaptuk. Az volt a szabály, hogy aki azon a részen dolgozott, az ott is aludt, de hetenként egyszer haza mehetett Jusztusra, a családjához.

Később úgy alakult, hogy egész családokat is áthelyeztek Góréusra. Köztük volt néhány család Óbányáról, ahol meggyilkolták a párttitkárt. Amikor sikerült kideríteni, hogy ki volt a tettes, a többi gyanúsítottat családosról kitelepítették. Borzalmas dolgokat meséltek a hetekig tartó kínvallatásokról.

Az utolsó csoportot Örkény határából hurcolták el. Az ő bűnük az volt, hogy a tanyáik útban voltak a szovjet katonai gyakorlótér kibővítésénél. Őket is a Góréson szállásolták el.

¹¹ Filagóriás-tanya elnevezése (filagórés)

És végül egy érdekes eset: Zima Jóskával, a hírhedt brigádvezetővel, le-
buktatásának reményében sorstársaink fogadtak, hogy bármennyire tartja
magát nagy szeszívónak, egy liter bort tányérból nem tud evőkanállal kika-
nalazni, s úgy elfogyasztani, hogy józan maradjon. A hatás olyan jó volt,
hogy Zima, amikor fel akart ülni a lovára, az egyik oldalon felült, a mási-
kon meg leesett. Pont akkor, amikor a gazdaság vezetője homokfutóján
odaérkezett. Így sikerült – leváltása révén – megszabadulni tőle.

Tóth Árpád

*Tóth Árpád (1932) szüleivel és három fiútestvérével együtt Marócról került
Kóccspusztára. Gábor öccsével együtt az 56-os forradalmat követően hagy-
ták el hazájukat és Svájcban telepedtek le.*

Az 1950. június 23. napján történt deportálás a mi családunk számára is
felejthetetlen marad. Egy kis, eldugott zalai faluban laktunk szüleimmel,
akik földműveléssel keresték meg a kenyerüket, ami abban az időszakban
és a dimbes-dombos gyenge földeken nem volt könnyű. Családunk hat
személyből állt: édesapám, Tóth István, édesanyám, Varga Katalin, Jenő
bátyám, jómagam valamint József és Gábor öcsém.

Magyarországon a gazdasági élet a veszített háború után 1947-ig egész jó
irányban haladt, de 1950-től teljesen megváltozott a helyzet.

Ez időben lettünk osztályidegenekké, főleg édesapám politikai nézetei
miatt. Mi nem tanulhattunk tovább. Szerettem volna egy szakmát tanulni,
de még inasnak sem vettek fel. Édesapámat 1949-50-ben gyakran kényszer-
ítették úgynevezett „szociális munkára”, mint például DDT¹²-oldattal a
falu összes helyiségeinek permetezése. Jenő és én szüleinknek segítettünk a
gazdasági munkákban, József és Gábor pedig Lisperzentadorjában jártak
iskolába. Sajnos pénzkereseti lehetőség Marócon nem volt.

Az ötvenes évekre a politikai viszony Magyarország és Jugoszlávia kö-
zött megromlott, ezért 15 km-es mélységben határsávot alakítottak ki,
(amelyet később kiszélesítettek). Ahol erdő volt, azt le kellett tarolni és oda
csak bizalmi alapon lehetett bejutni. Nekem egy barátom segített, aki már

¹² DDT = diklór-difenil-triklór-etán, radikális hatású rovarölő szer – az 1960-as évek végétől
betiltják.

hosszabb ideje dolgozott az erdőirtáson, hogy ott dolgozhassak. Jó két hónapig csináltam ezt a nehéz fizikai munkát. Barakkokban aludtunk, és csak hét végén mehettünk haza.

Aztán 1950. június 23-án, tíz óra körül a munkahelyi bizalmi megjelent három ávóssal, és Tóth Árpádot szólították. Fogalmam sem volt, hogy miért keresnek, felszólították, hogy le vagyok tartóztatva, ne próbálja szökni, mert ez esetben lelőnek!

Hogy ezen a napon mi történt Marócon, azt szüleim és testvéreim elbeszélései alapján tudom. Az ávósok körülfogták házunkat és édesapámat a községi bíróhoz kísérték. Ott közölték velem, hogy a családnak ki lesz telepítve.

Mint mindenütt, nálunk is házkutatást tartottak, melynek során egy Coltpisztolyt találtak az én szekrényemben – lövedék nélkül – amiről édesapám nem tudott. Őt azonnal megbilincseltek. A bilincset csak délután, a csömödéri vasútállomáson vették le. Mindkét keze elkékült és vérzett. Mindez miattam történt, a pisztoly miatt pedig mindent feltűrtak. A család összes bizonyítványa, papírjai, fényképei odahaza maradtak, amelyeket azóta sem láttunk.

Felszólították a család tagjait, hogy ruházatunk egy részét, ágyneműt, élelmiszert és egyéb háztartási dolgait csomagoljuk össze és rakjuk fel a lovas kocsira. Jenő hajtotta a lovakat a megengedett csomagokkal megrakott szekéren a csömödéri állomásra, ahol tehervagonok vártak ránk. Még számos család várt a megrakott vagonokban az ismeretlen helyre való indulásra. Amikor az ávósokkal én is megérkeztem az állomásra, ott tudtam meg, hogy mi történt a mi családnkkal, és még sok ártatlan családdal.

Késő délután egy igen hosszú fűtyöléssel búcsúzott a szerelvény otthonunktól, Csömödértől, Zalától, egy nem ismert, bizonytalan jövő felé indulva. Két éjszaka és egy napi utazás után értük el Tiszafüred-Kócspusztán a Lovassy-tanyát, ahol talán öt hónapig maradtunk. Itt két birkahodály várt ránk, amiből fél méter magasságú trágyát kellett eltávolítanunk. Ez lett az otthona közel 350 személynak!

Másfél hétig sokan a szabad ég alatt aludtunk. A Lovassy-tanyán igen sok munka várt ránk: konyhaépítés, latrinaásás, a tábor tuskésdróttal való bekerítése. Mindez rendőri felügyelet mellett. Két hét után, akit lehetett, munkára osztottak. A szakembereket műhelyben, a többieket a mezőgazdaságban, aratás, cséplés, kapálás, és így tovább, foglalkoztatták.

A Lovassy-tanyát késő ősszel el kellett hagyni, mert a „Birka-szállót” nem lehetett fűteni. A Piroska-tanyára költöztünk, amelyet ugyancsak nekünk kellett átépíteni, lakhatóvá tenni. Cselédlakásokban, magtárban, dohánypajtában, marhaistállóban próbáltunk – most már deszka priccsekkel – szállásokat kialakítani. Kezdeti időkben 14 órát dolgoztunk naponta, ebből pár óra volt az út a munkahelyekig.

A már említett pisztoly miatt 1951 végén a szolnoki kiskorú bíróság tárgyalásra idézett meg bennünket édesapámmal. A tárgyalást a reggeli órákra tűzték ki, ezért már előző nap délután el kellett indulnunk Szolnokra, rendőri kísérettel. Késő este érkeztünk a rendőrkapitányságra, vacsorát nem kaptunk. Mindkettőnket egy fogda-helyiségbe vezettek, amelyben deszka-priccsek voltak takaró nélkül, aludni nem tudtunk. Reggel 4 óra körül két rendőr jött be hozzánk, egy másik helyiségben kaptunk ágyat és takarót. Mielőtt a bíróságra indultunk, reggelit is adtak.

A bíróságon mindent akartak tudni, egyik kérdés jött a másik után, többször megismételve. Be akarták bizonyítani, hogy édesapám tudott a pisztolyról. A bíróság egy melléktérembe vonult, majd rövid idő után visszajöttek és a bíró kihirdette, hogy mivel Tóth Árpád ez időben kiskorú volt, a bűncselekményért édesapja, Tóth István a felelős. Ezért az ügyet átadják a nagykorúak bíróságához.

Egy rendőr visszakísért bennünket a piroskai táborba, ahol tovább dolgoztam az állami gazdaságban. Gyakran elgondolkoztam a helyzetünkön, főképpen éjszaka. Mi is történik, ha édesapámat ártatlanul miattam elítélik. Ez bántott, fájt, de ellene semmit nem tehettem.

1952 tavaszán a nagykorú bíróság újra megidézett egy újabb tárgyalásra, ami délutáni órára lett kitűzve. Most is rendőr kísért bennünket Szolnokra. Ekkorra az ellátás a táborban már elviselhetetlen volt. Naponta 23 dkg kenyeret kaptunk és ezt beosztani képtelenség volt. Szolnokra érkezve igen éhesek voltunk. Többször kérte édesapám a rendőrt, hogy engedjen kenyeret venni, de a tizedes durván elutasította. Ekkor kimondhatatlan düh fogott erőt rajtam és felkiáltottam, ne könyöröggjön ennek a zsványnak. Ettől a perctől kezdve egy szót sem szóltam a rendőrnek, és a kérdésére sem válaszoltam.

Megkezdődött a tárgyalás, újra a kérdések sorozata. Ezek után eldöntöttek, hogy édesapám bűnös és őt fogják elítélni.

Amikor a bíróság kivonult a teremből az ítéletet megbeszélni, a bíróság velem érző írónka hozzám jött és röviden azt mondta: „Az ítéletet fellebbezd meg, mert te 1950. június 23-án elmúltál 18 éves, 17 nappal, és nagykorú lettél.”

Rövidesen a bíró kihirdette az ítéletet: Tóth Istvánt két és fél év börtönre és 1700 forint pénzbüntetésre ítélte el a bíróság.

Az ítéelő bíró szólított, hogy az utolsó szó jogán felszólalhatunk. Édesapám könnyes szemmel intett a kezével, hogy ő nem kíván beszélni. Benem azonban felhalmozódott a harag, a düh és felszólaltam az utolsó szó jogán:

„Tisztelt Bíróság! Én vádat emelek az Önök igazságtalan és embertelen ítélete ellen, amit édesapámra kítűztek. Önök tanult emberek, de nem tudnak számolni! Mert én 1950. június 23-án 17 nappal elmúltam 18 éves, amit a tisztelt bíróságnak illene tudni, és én 1950. június 6-tól nagykorú lettem. A pisztoly rejtegetéséért én vagyok a felelős. Megismétlem: édesapám ártatlan!”

Nem hagytak tovább beszélni. A bírósági együttes újra a mellékterembe vonult, rövid idő után visszatértek és a bíró kihirdette: – Tóth István mindennemű büntetéstől mentesül.

Én megnyugodva sóhajtottam a Menny felé. Kívánságom beteljesedett. A tárgyalást lezárták és közölték, egy újabb tárgyalásra fognak engem megidézni.

A rendőr út közben vett kenyeret, de én abból nem ettem. Tovább dolgoztam a gazdaságban. Nagyon kevesen tudtak az esetünkről.

Közben újra költöztünk: a Piroska-tanyáról a Jusztus-tanyára. Ki kellett bővíteni a tábor, mert újabb családok, deportáltak érkeztek Nagykanizsáról és környékéről. A tábor létszáma 700 fölé emelkedett.

1952 őszén újra megidéztek a Szolnoki bíróságra. Rendőri kísérettel meg is jelentem. A bírósági tárgyalás rövid ideig tartott, mert már mindent tudtak az előző két tárgyalás anyagából. Engem elítéltek két és fél évi börtönre, és 1700 forint pénzbüntetésre.

Az utolsó szó jogán kérték a véleményem. Csak röviden válaszoltam. Ha a kormány a táborokban lévő családokról is így ítélte volna, akkor biztos, hogy több ezer ember szabadon élne az országban.

A rendőr visszakísért a jusztsi táborba. A két és fél évi huzavona, bírósági tárgyalások, főleg az igazságtalanság igen meggyötört, idegileg, lelkiileg, de mindig kaptam támogatást szüleimtől, testvéreimtől. Nem utolsó sorban Horváth Ibolyától, aki az elkeseredés közepette is mindig suttozta:

– Ne félj, minden jóra fordul.

Ez be is következett, és ezért nekik mindig hálával tartozom. Nagyon féltem a börtöntől, mindig az a gondolat tárult elém, ha börtönbe kerülök, látom-e még egyszer szüleimet, testvéreimet, meg azokat, akikkel a sors összehozott, a tábor lakóit, sorstársaimat...

Hála Istennek, minden jobbra fordult. Bár Nagy Imre elgondolásai teljességében nem valósultak meg, de hatásukra a koncentrációs táborokat felszabták. Én kettős amnesztiát kaptam, a kényszermunkatáborból és a börtöntől is mentesültem. Így nem vagyok büntetett előítéletű.

Mi a kócspusztai tábor 1953. szeptember 21-én hagytuk el, Zalában, Bocsföldén, egy távoli rokonunknál kaptunk egy szobát. Itt kezdtük el új jövőnk megalapítását.

Gábor öcsémmel 1957. február 28-án hagytuk el Magyarországot. Jugoszlávián keresztül jutottam el Svájcba, ahol 26 éves koromban szakmát tanulhattam. Mint vegyész mentem nyugdíjba és itt élek boldogan családdal együtt.

IV. Adalékok

A fenti visszaemlékezések után a kócspusztai tábortörténet azon részei következnek, amelyek valamilyen formában már megjelentek írásban, de a teljesség érdekében indokolt idézni a kócsi vonatkozásokat.

A Kitaszítottak c. könyvsorozat I. kötetében a 2000. június 23-24-én „Hortobágy – a magyar Szibéria” címmel megtartott előadások szövegén kívül az egykori 12 kényszermunkatábor rabjai közül nyolc sorstársunk visszaemlékezése jelent meg, az utószót pedig, mint a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak elnöke írtam. Ezekből néhány idézet:

Bollérné Völgyi Margitot Máhomfáról hurcolták el, tíz hónapos csecsemőjével, férjével, apósáékkal.

Visszaemlékezéséből azokat a részleteket emelem ki, amelyek jól szemléltetik egy anya gyötrődéseit gyermekének ellátásával, szenvedéseivel kapcsolatban.

1950. június 23. péntek, éjjel 3 óra. Iszonyatos dörömbölésre, dübörgésre ébredtünk. Apósom ajtót nyitott, a lakásba ávósok rontottak be.

– Mindenki ki az ágyból! – hangzott a durva kiáltás.

Falhoz állítottak bennünket, úgy ahogy voltunk, egy szál ingben. Tíz hónapos kisfiam a kiságyban aludt. Rám parancsoltak, hogy őt is vegyem magamhoz. Két ávós az apósomat elkísérte a falu bírójához, a többiek vigyáztak ránk. Nem mozdulhattunk a helyünkről. Amikor apósom visszaért, ő mondta, hogy elvisznek bennünket az Alföldre, Ohat-Pusztakócsra.

Miért? Senki nem mondta meg nekünk. Így utólag visszagondolva, talán a szép, rendezett porta, a két pár ló, a 3 tehén, a cséplőgép, ami oka lehetett. Erre akarták rátenni a kezüket.

Közölték velünk, hogy összesen 50 kiló holmit vihetünk magunkkal. Szinte kábulatban kapkodtuk össze, amit hirtelen fontosnak véltünk. Pénzt jól elrakva, ruhákat, edényeket. Élelmet hivatalosan nem vihettünk volna magunkkal, de volt a rendőrök között jobbindulatú is, aki szólt, hogy eldugva tehetünk el útravalót. Két zsák lisztet a ruhák közé rejtettünk, így vittük magunkkal. Később a táborban is rajta feküdtünk, mert különben elvették volna tőlünk.

Nekem folyton a gyerek járt az eszemben, hogy legyen mit enni adni, mi-be öltöztetni. Már sürgettek bennünket, amikor még egy üveg tejet akartam eltenni, amit korábban az asztalon hagytam.

Mozogjanak már! – kiabált az egyik ávós, és egy mozdulattal mindent lesöpört az asztalról, tejesüveggel együtt. Hajnalra beérkeztünk a lenti állomásra, ahol vártak bennünket a marhavagonok. Akkor láttuk, hogy nem vagyunk egyedül. Rajtunk kívül még egy környékbeli családot zsúfoltak be a vagonunkba.

Távozásunk a faluból nem volt észrevétlen. Többen titokban követtek bennünket, és amit tudtak, eljuttattak hozzánk. Sógornőm adott be nekünk egy lavórt, egy kis kenyeret, meg egy kanna vizet. A víz hamar elfogyott. Nyár volt, szomjasak voltunk. A kenyér ránk száradt, mert a gyomrunk az izgalomtól úgy összeszorult, hogy egy falat sem ment le a torkunkon. Kaptunk egy kiló búzadarát is, és reménykedtem, hogy majd alkalmam lesz a kisfiamnak ételt készíteni belőle.

Estére értünk Egerszegre. A vagonban egy kék-ávós kísért bennünket, akinek emberségére azóta is emlékezem. Ő súgott, és elmondta:

– Mi csak Füzesabonyig kísérjük magukat, ha mi kiszállunk, akkor számíthatnak rá, hogy a Szovjetunióba mennek. Kétségbeesés vett erőt rajtunk ennek hallatán. Kisfiam egész úton hányt, semmit sem tudtam etetni vele. A víz még ivásra sem volt elég, így megmosdatni őt sem tudtam. Pesten félretolták a vagonunkat és akkor az uram kiszállt, könnyögött, hogy meghessen előre a mozdonyhoz, és a lavórt megtölthesse a mozdonyból vett mocskos vízzel. Ezzel mosdattam meg szegény kisfiamat.

Száraz nyár volt, az út nagyon gödrös és poros. A kocsik nagy port vertek fel. A pici szájára egy zsebkendőt terítettem, hogy óvjam a portól, Ennek ellenére, amikor megérkeztünk, a kis szemhéján vastagon állt a por.

Egy nagy kastélyhoz értünk, amely valamikor nagyon szép lehetett, de most teljesen kifosztva állt. Ebbe tereltek bennünket, széna alomra helyezkedhettünk el. Nagyon aggasztott kisfiam állapota, aki két napja semmit nem evett és sokat hányt.

Vályogtéglát találtam a kastély falánál és félrehúzódva egy kis lábos vízben főztem a darából. Sajnos egyik ávós észrevette, és amikor közeledett felém, tudtam, hogy semmi jóra nem számíthatok. A forró lábast lekaptam a tűzről. A következő pillanatban ez az elvetemült ember szörnyű káromkodások közepette fölrúgta a rögtönözött tűzhelyet. A kezemet teljesen

összeégettem, de kisfiamnak sikerült megmenteni az ételt. Két nap éhezés után meg is ette az egész cumisüveggel a vizes darát.

Két-három napot töltöttünk el itt, azután új táborhelyet kellett kialakítanunk.

Orvoshoz nehezen jutottunk. Végül kisfiamat úgy gyógyítottam meg, hogy faszénport tettem teába. Kamillát használtunk még gyógyításra, abból rengeteg volt.

1951 áprilisában az én fiam már borzalmasan nézett ki, a fülei szinte átlátszottak, vékonyra senyvedtek lábai, kezei. Úgy határoztunk, lesz, ami lesz, meg kell válni a gyerektől. Hazaadtuk a sógornőmékhöz, Söjtörré. 11 hónapig volt velünk a táborban.

Amikor sógornőmék eljöttek a gyerekért, a rendőrkapitányságra kellett bemenni, Tiszafüredre. Semmit nem beszélhettünk, át nem adhattak semmit, nem fogadhattunk el semmit. Pedig hoztak ezt-azt hazulról. A gyereket átvették, őket elküldték, mi pedig ottmaradtunk a kapitányságon. Fél óra múlva, mintha őket láttam volna az utcán menni. Fölkeltem a székről, odamentem az ablakhoz, hogy kinézzek. Talán megláthatom még egyszer a kisfiamat. A táborparancsnok – vele mentünk be a kapitányságra – meglátta, hogy az ablakhoz állok, megkapta a kezemet, úgy elrántott, hogy a szemben álló szekrényeknek estem. Azt kérdezte, mit akartam meglátni, kinek akartam szólni, mi volt a cél, hogy odamentem. Csak annyit mondtam:

– A gyermekemet. Itt ment el az ablak előtt.

Szörnyű érzés volt, nem bírtam napirendre térni fölötte. Hogy lehet ennyire gonosz egy ember. Láthatta, hogy az utolsó percekről van szó, ezt sem engedte kihasználni.

Még két évig voltunk ott, addig nem láttuk a gyermeket!

1953. október 17-én szabadultunk. A férfiak a priccsből ládát készítettek, abba pakoltuk a holmikat. Hazaszállításunkról magunknak kellett gondoskodni. Többen összeállva vagon fogadtunk, és azon utazunk, a saját pénzünkön. Mi anyósomékkal együtt Söjtörré, a sógornőmékhöz mentünk.

Kisfiam ekkor már három éves elmúlt, és óvodába járt. Amikor Söjtör hosszú utcáján mentünk végig, szembe jött velünk az óvodás csoport, és én csak néztem, hogy melyik lehet az én kisfiam. Több mint másfél éve nem láttam már a gyereket, de a sor végén haladó kicsi fiúban felismertem. Az óvónő kezét fogta. Hozzá szaladtam és az ölembe kaptam, és mondtam, hogy az én gyermekem.

– Te vagy az én kicsi Anyukám? – kérdezte. Úgy szorította a nyakamat, le sem tehettem az ölemből.

Aztán 1956 tavaszán megszűnt a határsáv és hazajöhettünk. A házunkban pártiroda, tsz-iroda és tanács volt. A forradalom alatt a tsz feloszlott, a párt is megszűnt, így ebbe a szobába beköltözhattunk. Ez a szoba nehezen volt fűthető, míg a tanácsiroda cserépkályhával fűtött kényelmes helyiség volt. Decemberben, nógatásunkra végre elköltözött a tanács is, így az egész házat lakhattuk.

Megható emlékeim közé tartozik, amikor évek után először léphettem be a máhomfai templomba. Kócsról egyszer egy csokor sóvirágot küldtem haza, az Alföld jellegzetes növénye volt ez. A nagy szárazság idején levelei a földre kerülnek, s arasznyi szárán kékesfehér virágok díszlenek. Csokrot a máhomfai asszonyok a templomban a Mária oltárra tettek. Amikor hazaértünk, még akkor is ott volt...

Tóth Julianna (Kovács Imréné) Marócból szüleivel és fivérével lett elhurcolva, jelenleg Lentiben él. Rövid írásából idézek néhány sort.

Nekünk a szüleink sem magasabb iskolát, sem biciklit nem tudtak biztosítani, hogy azzal járjunk iskolába. Édesanyám szőtt és font, abból varrt nekünk tarisznát, amiben vittük a palatáblát, a tolltartót és a finom kukoricás kenyeret uzsonnára. Az iskolába mezítláb jártunk. Mentünk és segítettünk nekik a földet megművelni. Mi nem csatangolhattunk, rosszalkodhattunk a faluban, mert dolgoznunk kellett a szüleinkkel együtt, akik csak a szépre és jóra, az idősebb emberek tiszteletére tanítottak minket.

Emlékszem 1950 szilveszterére, amikor ítéletidőben hat nőt (köztük engem) és 44 férfit kiválogattak az „elvtársak” és teherkocsira parancsoltak. A nagy hidegben még ponyva sem volt a teherautón, megdermedtünk a fagytól. Kubikus munkára vittek minket Martfüre. Az éjjeliőrök alig akartak minket beengedni, mert azt mondták, hogy ők még nem láttak női kubikusokat. A mérnök sem akarta elhinni, hogy a nőket ilyen munkára osztották be. De a parancs ellen nem tehettek semmit.

Az eredmény az lett, hogy a hasamban nőtt egy akkora daganat, mint egy káposzta. Orvoshoz nem mehettem, mert minden városból ki voltunk tiltva. Szerencsémre a váli körzeti orvoshoz mentem fogat húzatni, aki megvizsgált és azonnal mentőt hívott, így vittek el megoperálni.

1953 októberében hagyhattuk el a tábort, de nem mehettünk haza a többiekkel együtt a határsávba. Kényszerlakhelyet jelöltek ki számunkra Etyek községben. A határsáv miatt még látogatóba sem mehettünk haza. Dolgozni kellett, ezért én megérkezésünk másnapján jelentkeztem a herceghalmi gazdaságba, ahol facsemetét ültettünk. 1954 májusától szakácsként dolgoztam az üzemi konyhán 1960 áprilisáig.

Nagy szerencsém volt az életben, hogy szüleimtől megtanultam szerényen élni és szorgalmasan dolgozni. Soha nem tartoztam senkinek, pedig kevés a jövedelmem.

A legnagyobb szomorúságom, hogy szülőfalumat megutáltatták velem, mert ott annyi igazságtalanság ért, hogy nehéz lenne elsorolni.

Gömbös József sorstársunkat Kerkaujfaluból hurcolták el. Antal nevű testvére, szintén egyedül, egy másik zalai faluból került Kócspusztára. A Kitaszítottak c. kötetből idézzük visszaemlékezését:

1915-ben születtem Kerkapéntekfaluban (ma Kerkafalva). Szüleim kevéske földön gazdálkodtak. Nagy család volt a miénk. A kilenc gyerek, a hét fiú és a két lány, nem csak a faluban volt egyedi, de a környéken is párját ritkította.

A föld, ami családunk tulajdona volt, természetesen nem biztosított számunkra megélhetést. Testvéreim közül többen ipart tanultak, a lányok férjhez mentek és majdnem mindnyájan elkerültünk a szülői háztól. Én csendőrnak jelentkeztem. Akkoriban csak jó kiállású, értelmes emberek kerülhettek a csendőrség kötelékébe. Amikor az ország a II. világháborúba sodródott, minket, csendőröket nem vittek el a frontra, hiszen a hátszágban is szükség volt a rend fenntartására. Akkor beszéltem rá Antal testvéremet, hogy ő is jelentkezzen csendőrnak. Fel is vették, így ő is elkerülhette a keserves és értelmetlen frontszolgálatot, ahonnan bizony sok korunkbeli fiatal nem tért vissza.

A háború végén, 1945-ben a csendőrséget feloszlatták. A testvéremmel hazatértünk a falunkba, a már megroggyant szülői ház helyett a faluvégén építettünk egy akkoriban modernnek számító kétszobás házat. Gazdálkodni kezdtünk.

1950-ben mindkettőnket kitelepítettek Pusztakócsra. Csendőri mivoltunk mellett még azzal is megvádoltak, hogy Titónak kémkedtünk. A mi falunk-

ban a férfiak téli foglalatossága volt a licsekötés. Ez az eszköz a szövőszék tartozéka volt. Az elkészült darabokat vittük a környékbeli falvakba – a határ mentére is. Ezért fogták ránk a kémkedést. Mivel én nőtlen fiatalember voltam, sokkal kevésbé viselt meg ez a hercehurca, mint a családosokat.

A táborban raktáros lettem. Ez felelősségteljes munka volt. Több emberrel rendelkeztem, akik zsákoltak, dolgoztak a raktárban. Főnökeim rám voltak utalva, mert a könyvelést, számolást, papírmunkát nem tudták volna nélkülem elvégezni.

Amikor nagyon kevés volt az ennivaló, amit kaptunk, sikerült elérnem, hogy a szokásos adag felett még adjanak nekünk szalonnát. Mondtam, hogy a „fekete levessel” nem megy a zsákolás. Igaz, hogy fizetni kellett a plusz ennivalóért, de ez szükséges volt az élethez. A raktárból sokszor juttattam darát és más gabonafélét a rászorulóknak.

Főnökeim, akik szabad emberek voltak, sokszor durván, trágár hangon beszéltek velem. Azonban én nem húztam meg magam. Láttam, hogy ha valaki meghunyászkodik, abba csak még nagyobbat rúgnak. Hasonló hangnemben feleltem hát nekik.

Szabadulásunk után nem jöhettünk azonnal haza, a határsávon kívül ke-restem munkát. Később, amikor hazatértem, a házunkban egy agronómus lakott, aki meg is akarta vásárolni. Én azonban nem hagytam, hogy más költözzön ide. Most 85 évesen is itt élek.

Sokat gondolkodom a régi időkről, a Hortobágyon eltöltött évek emlékére írtam ezt a verset:

HORTOBÁGYI MADARAK

Őszi zordon szellő sodorja a sárguló levelet.

S midőn múlik a zord, jó a szép kikelet,

A költöző intve köszönti:

Isten veled.

A költöző madárnak ez örömmüzenet.

A bús táj felett szíve új tavaszt ígér,

Jöhetsz vándor, jöhetsz, új tavasz vár itten,

S kikeletkor fészket rakni oda újra visszatér.

Hisz zordon télből egy zúzmara sincsen.

Emlékeket rejtő sok édes gondolat
Messze Hortobágyon újra útra kelnek,
Ne engedd feledni a te szép honodat,
A sors hullámszó tengerén vészhalált is lelnek.
Mert hazád és honod legyen minden álmod
A megmaradt seregben mégis tovaszállnak,
A vándorútatad bármerre is járod.
Mert messze földön új tavaszra várnak.
A régi szép hazának ölelő karja vár,
És minden család újra otthonra talál.
Vidám énekléssel hirdetik a létet,
Könnyes szemmel.”

Baka Ferencné (Simon Irén) Kálócjáról került szüleivel és két öccsével együtt az első, 1950-es etappal Kócsra. Jelenleg Zalabaksán él és így emlékezik gyermekkori meghurcoltatására:

Péntek volt és huszonhárom,
Hajnal volt és negyedhárom,
Rendőrszóra felébredtünk
És indultunk a nagy útra...

Így énekeltünk a táborban, visszaemlékezve arra az iszonyatos 1950-es júniusi éjszakára. Édesapámat, aki Kálócán kereskedő volt, a község bírójához vitték, miközben bennünket az ávosok sakkban tartottak. Időbe telt, amíg visszatértek, mert édesapám az „önkéntes” távozási nyilatkozatot nem akarta aláírni, ezért csúnyán összeverték. Így kényszerítették az aláírásra.

Teljesen összezavarodva kapkodtuk össze az engedélyezett holmikat, és pakoltuk lovas kocsi, mellyel a lenti vasútállomásra vittek bennünket. Reggel felé értünk oda, ahol marhavagonok vártak ránk. A vagonban, ahova bezúfoltak bennünket, még néhány család húzódott meg a batyukon egy sarokban, középen pedig két ló utazott.

Elelem az volt, amit magunkkal tudtunk hozni. Az embertelen körülmények mellé még ott volt a bizonytalanság: hová visznek bennünket?

Füzesabonyban egy éjszakát állta vonat – ki lehetett menni WC-re. Öreink között emberségesek is voltak, de biztosat mondani az úti célról ők sem

tudtak. Mindenkiben reszketett a lélek: vajon nem Szibériában ér véget az utazás? Végül Etyeken, a nyílt pályán, kiűritették a vagonokat, és lovas kocsira rakták a holmit. A gyerekek és öregek felszállhattak, így érkeztünk Óhat-Pusztakócsra.

Itt olyan feladatot kaptak a deportáltak, hogy teremtsenek maguknak szállást. Egy birkahodályban majdnem egy méter magasan állt a trágya, ezt kellett kitakarítani. A férfiak csákánnyal vágták fel az összeállt ürüléket, az asszonyok, gyerekek pusztá kézzel hordták ki. A hodály teteje nádból készült, és bizony több helyen is lyukas volt, az esővíz befolyt rajta. A férfiak, úgy ahogy befoltózták. Végül a földre terített szalmán volt az éjszakai szállásunk. Úgy feküdtünk a földön három sorban egymás mellett, vegyesen: férfiak, nők és gyerekek. Később a hálóhelyeknek emeletes priccseket készítettek. Akik fel tudtak mászni, a fiatalok fenn aludtak, az idősebbek pedig lenn.

Az ősz beálltával itt maradni nem lehetett. Egy másik tanyán lévő cseléd-lakásokba és egy magtár épületbe (istállókba és dohánypajtába) helyeztek el bennünket. A gyermekes családok a lakásokba kerültek. Itt egy-egy szobában 3-4 család zsúfolódott össze emeletes priccseken. Alig lehetett mozdulni köztük, olyan kicsi hely volt. A magatehetetlen, beteg és öreg emberek kívül mindenkinek dolgozni kellett.

Én még nem voltam 13 éves, de engem is beosztottak állandó munkára, mert édesanyám betegsége miatt csak egy kereső jutott az öt személyre. Minden nap egy pulykanevelő telepre kellett mennem, mely tőlünk 13 km-re volt. Hajnalban fél háromkor keltettek a rendőrök, és akkor gyalog mentem a munkahelyemre. Még nyáron is alig pirkad ilyenkor, télen pedig teljesen sötét volt. Reggel egy szakaszt édesapámmal tehettem meg, ő ugyanis kocsis volt.

A telepen 1150 pulykát kellett gondozni munkatársaimmal, akik között szabad emberek is voltak. Reggel darával etettük az állatokat. Aztán ki kellett hajtani a legelőre, ott voltak egész nap. Este be kellett hajtani és bezárni. Aztán a sötétben egyedül mentem haza, megtéve a 13 km-es utat. Sokszor úgy szaladtam, fel sem mertem nézni. Ősszel egy gumicsizmát kaptam, ami szinte le sem került a lábamról. Este, ha haza értem, arra sem volt erőm, hogy a csizmát lehúzzam. Munkába minden nap menni kellett, nem számított, hogy vasárnap, vagy ünnepnap van-e.

Templomba járásról szó sem lehetett.

A munkáért kapott néhány forintból levonták az étkezési költséget. Ezután alig maradt valami. Ezt a kevés pénzt élelem beszerzésére kellett fordítani, hiszen abból, amit ott kaptunk, csak éhen halni lehetett.

Reggel keserű feketekávéat adtak, és 20 dkg kenyér volt a napi fejadag azoknak, akik dolgoztak.

Olyan ételeket ettünk, amivel itthon nem is találkoztunk. Ott ismertük meg a vizicibere levest, amit úgy készítettek, hogy ecetet, sót és vizet összekevertek és nagy kenyérkockákat vágtak bele

A konyhában vályog tűzhely volt, rajta platni és ezen megfőzhettük a titokban beszerzett élelmet. A töltött káposzta már ünnepi ételnek számított, ami itt úgy készült, hogy káposztát és húst rétegeltek egymásra. Ha egy kis paradicsomhoz jutottunk, azzal leöntöttük. A lebbencsleves és később a bab egészítette ki az étrendet.

A pulykatelepen én néha kaptam egy kis ennivalót, mert munkatársam, aki szabad ember volt, megszánt. Emlékszem, Ilus néninek hívták, és többször mondta nekem:

– Vigyél csak édes fiam egy kis tojást, hogy legyen mit ennetek.

Akkor lesúroltuk a tojásokról a pettyeket, hogyha útközben őreink megmotoznának, nehogy áruló jel legyen. A derekamra kötve vittem a táborba. Volt, hogy az állatoknak szánt zabdarából is loptunk, és azt főztük meg vízben, hogy éhünket csillapítsuk.

Kis keresetünket is élelempótlék beszerzésére fordítottuk. Ez sem volt egyszerű. Kiszökdöstünk, mi gyerekek a szomszédos tanyákra, falvakba, és ruhánk alá magunkra kötve hoztuk, amit tudtunk: tojást, csirkét, szalonnát. Emlékszem: alföldi avas szalonnát vehettünk, 100 Ft-ért kilóját. Ez akkor nem kis pénz volt. Ottaniak a disznó hátából vastag szalonnát vágtak, és akkor fogyasztották, amikor már megavasodott. Zsírt nem nagyon sütöttek ki, csak a hasaaljából egy keveset, ebből sem töpörtyút csináltak, hanem tenyérnyi nagyságú darabokat vágtak le, és azt sütötték meg. Pörccnek nevezték.

Ma is szeretettel gondolok a nagyiváni postamesternőre. Ez a helyiség 6 km-re volt Pusztakócostól, ide küldték az otthoniak csomagjainkat, és ez a jó asszony el is juttatta nekünk. Hivatalosan csak cenzúrán keresztül lehetett levelet kapni, küldeni, csomagot pedig egyáltalán nem kaphattunk. A nádason keresztül lopakodtunk vissza, nehogy az örök észrevegyenek bennünket. A táborból villanylámpával jeleztek: három villantás, szabad az út.

Előfordult, hogy véletlenül – vagy mert besúgó volt közöttünk, és szándékosan – rossz időpontban kaptuk a jeleket, s akkor elkaptak bennünket. Minket, gyerekeket nem vertek meg, szüleinket, apámat, annál inkább. Mondták: miért nem nevelnek bennünket? Szegény apám hányszor kapott miattam!

A fogda viszont a gyerekeknek is kijárt. Én annyit voltam fogdában, hogy nem is tudom a számát. Úgy őriztek bennünket – különösen eleinte – mint elvetemült gonosztevőket. Magas drótkerítéssel vették körül a tábort és körben géppisztolyos rendőrök cirkáltak. Munka után, és többször még éjjel is létszámenőrzést tartottak. Ha valaki késett, vagy elmaradt a társaságtól, razzia volt. Ilyenkor a silógödörök szélére állítottak bennünket. Itt döglötök meg! – ordították.

Mosdási, tisztálkodási lehetőség nem volt. A gémeskútnál, jobb idő esetén az egyik Tisza-ágban lehetett mosakodni. A hidegvízben kilötykölt ruhákat a fűre terítve szárítottuk. Gyakori volt a betegség, rendszeres orvosi ellátásban sem részesültünk.

Egy alkalommal valami betegség folytán elment a hajam. Akkor jött egy orvos Szolnokról és nagy fehér tablettákat rendelt. Azóta sem tudom, hogy mi lehetett az, de a hajam egy év elmúltával kinőtt. Édesanyám beteg volt az epéjével, és kórházba került Egerbe. Amíg ott volt, látogathattuk. Nagyon megviselte lelkileg is ez az iszonyú állapot. Egy hét alatt megöszült, 34-évesen hófehér lett a haja.

A rendőrök között is volt emberségesebb. Emlékszem egy Csorba Jóska nevűre, aki beszélgetett édesanyámmal, amikor beteg volt. Észrevette ezt Balla Mihály és elzavarta onnan. Ez a Balla Mihály olyan módon bánt velünk, ami nem volt emberhez méltó!

A deportáltak közt volt Baitz Béla tanító, akit Belsőszádról hoztak el. Ő a dohányszárítóban dolgozott és sorsunkról dalokat költött. Ezeket 3-4 leány megtanulta, és énekeltük az örök bosszantására. Sokat vizsgáldottak, ki írhatta. Végül rájöttek, mert, amint már említettem, köztünk is voltak besúgók.

Sorsunk Sztálin halála után enyhült kissé. Nagy Imre beszéde – 1953. július 2-án volt a kormánycsere – újabb oldódást hozott. Július 3-án, 4-én terjesztette a kormány az országgyűlés elé az új gazdasági programjavaslatot. Ezután már szabadabban lélegeztünk. Egyre többen rebesgették a velünk kapcsolatban lévő szabadok és jobbindulatú öreink, hogy hamarosan

szabadulunk. Most már bátrabban és gyakrabban hangzott fel ajkunkon a dal: „...mert nem tart már soká látni Zalát.”

Augusztus 25-én hívták édesapámat és átadtak neki egy augusztus 13-án keltezett iratot, mely a szabadságot jelentette. Szabad volt saját költségünkön elutazni innen, de nem a régi otthonba. Távozásunkra csak augusztus 29-én kerülhetett sor.

A hazatérés nem volt felhőtlen. Csak a határsávon kívül volt szabad letelepedni. Mi Zalaháshágyra mentünk, ahol édesapám szülői házában húztuk meg magunkat. Miután a nagyapai ház leégett, albérletbe kényszerültünk.

Csak 1956-ban jöhettünk haza, a forradalom idején. Házunk teljesen kifosztva állt, még az ablakkereteket is elhordták. A bútorok hova kerüléséről jegyzőkönyv készült; a pártiroda, a tsz és a körjegyzőség osztozott rajtuk. A kocsma berendezését és a meglévő anyagokat a csesztregi FÖLDSZÖV kapta. Ezekből vissza semmi sem került! 5.000 Ft-ot utaltak ki nekünk a széthordott ingóságok és állatok fejében.

Visszatérésünk után édesanyám szüleinek a földjén gazdálkodtunk. Én természetesen tanultam volna, de ezt még munka mellett sem engedélyezték. Nem vettek fel sehova, kísértett a múlt. 40 éves koromban végre sikerült elvégezni a postai tanfolyamot, így ott tudtam elhelyezkedni.

A nagyobbik öcs, az akkor 11-éves Simon Ferenc visszaemlékezéséből a következőket idézzük:

Emlékszem, édesapám június 22-én töltötte fel a pincét borral, röviditalal. Este a kocsmában egyik helybeli rebesgette:

– Te, én úgy érzem, hogy az éjjel innen valakit kiemelnek.

Álmunkban sem gondoltuk, hogy mi lehetünk azok!..

A büntetések a felnőtteknél is gyakoriak voltak. Szörnyű élmény volt számomra, és a mai napig élénken emlékezem arra, amikor szegény Kulcsár Palit (már nem emlékezem miért) az árnyékszékekben derékgig az ürülékbe állították, kikötötték és fél napig tartották ott.

Mi, gyerekek iskolába járhattunk, de nem a szabadokkal. A rendőrség mellett egy szobában, összetákolts padokon ültünk. Két tanítónő foglalkozott

velünk: Major Irén és Sebestyén Katalin. Ők szabadok voltak. Volt ugyan a deportáltak között is tanító, de ő sem taníthatott.

Kosztot hordtam a szomszédos tanyára a munkásoknak. Több tanya is volt itt: Górés, Jámbor, Jusztus, Gombos, Gyöngy. Fel volt írva, hogy melyik tanyára hány adagot kell leadni.

Először nem ment ez simán. Volt úgy, hogy az utolsó tanyára semmi sem maradt, mert az előzőkön kiosztottam az övéket is. Bizony, nem 13 éves gyerekek való munka volt. Aztán egy sertéstelepen dolgoztam, 200 disznó mellett. Reggel ki kellett engedni a nagy Fekete rétre az állatokat. A kocák ott ellettek, sokszor elszórták a malacokat, de mit tehetett egy magamfajta gyerek ez ellen!

1999 augusztusában a Parlamentben találkozón vetünk részt, POFOSZ tagok, mintegy négyszázan. Az ebédlőben egy olyan asztalhoz ültem, ahol már egy házaspár foglalt helyet. Beszédbe elegyedtünk, melynek során kiderült, hogy kitelepített voltam. A férj kérdezte, hogy hova deportáltak. Amikor megmondtam, hogy Kócspusztára, faggatni kezdett, hogy nem ismerem-e föl. A nevemet hallva megkérdezte: Csak nem a Feri bácsi fia, aki beszerző volt? Megmondtam, hogy igen, és nagyon csodálkoztam, hogy mindezt honnan tudja. Mivel még mindig nem tudtam, hogy kiről van szó, ő maga mondta el, hogy annak idején rendőrként teljesített szolgálatot táborunkban. Bizony megkeseredett a falat a számban ennek hallatára.

– Hogy kerül maga ide? – kérdeztem.

– Debrecenből, a FIDESZ képviselőjében vagyok itt.

Nem tudom, higgyek-e neki, de azóta sem értem, hogy kerülhetett kö-zénk. Az ebédet be sem tudtam fejezni, olyan rossz hatással volt rám.

Csuka Ferencné (Gaál Irma) Bödeházáról fiatal kislányként került szüleivel együtt elhurcolásra. Visszaemlékezéseiből a következőket idézzük.

Nagyszüleimmal éltünk együtt egy határhoz közeli házban. Gazdálkodtunk, de ezen túl édesapám nagyon jól értett az asztalos munkákhoz is. A házat nem régen alakította át, az összes ajtót, ablakot ő készítette. 1950. június 22-én, csütörtökön édesapám megbeszélte egyik falubelivel, hogy másnap reggel 4 óra körül indulnak kaszálni.

Pénteken, 23-án hajnali 3-kor verték az ablakot. Apám, aki azt hitte, a segítsége érkezett meg, kiszólt:

– Kora van még Vilmos, mit akarsz? Nem is világodik, nem látunk kasszálni!

– Nem Vilmos vagyok, hanem Kovács Károly, a párttitkár – hangzott kívülről.

– Mit keresel te itt, ilyenkor? – szólt az apám.

– Nyisd ki az ajtót, majd megmondom!

Amint apám kinézett, látta, hogy nem csak Károly van ott, hanem fegyveres ávosok vesznek körül a házat. Meg is mondták neki, ha ellenáll, fegyverüket használják. Akkor ráparancsoltak, hogy vegye a kabátot és menjenek Végi Vendel bíróhoz. A bírónál közölték vele, hogy Tiszafüred-Kócspusztára visznek bennünket. A párttitkár szólt apámnak:

– Az öregeket küldd el Kálmánhoz!

Ő a másik gyerekük volt, aki szintén a faluban lakott. Öregapám WC-re akart menni, de a fegyveresek nem engedték ki a házból. Erre lehordta őket a sárga földig.

– Ez az én portám, mit keresnek itt? Piszkos banda! – kiabálta. Végül fegyveres kísérettel mehetett dolgára. Nagyszülei felkaszálódtak és a rendőrökkel elmentek nagybátyámékhoz. Közben én is felébredtem, sírtam, nem értettem mi történik. 12-éves voltam akkor.

Közölték velünk: 50 kiló holmit vihetünk magunkkal. Édesanyám teljesen magán kívül volt, csak sírt, nem tudott semmit csinálni. Apám kapkodott össze ezt-azt, amit talált: a kaszálásra összekészített élelmet, egy bödön zsírt, ágyneműt.

Közben megérkezett a szekér. Zsálek Pál, apám komája volt a kocsis. Felpakoltunk, ő vitt bennünket a rédicsi állomásra. A faluban többen felébredtek a nagy jövés-menésre. Az egyik falubeli kijött elénk, és megkérdezte:

– Van-e pénzed, Péter?

– Az van elég – felelte apám.

Volt is 100 Ft-ja: Hogy lett volna több, hiszen az építkezésre minden ráment.

Rédicsen az állomáson már vártak bennünket a marhavagonok és a sorsársak. Egy vagonba tizenhatod magunkkal zsúfoltak be, és 17 rendőr vigyázott ránk. Ők menet közben fogytak. Az utazás végére már kevesebben voltak.

Azután Kiskormón rizsgátákat kellett készíteni. Itt apám kubikus munkát végzett. Édesanyám is segített neki kubikolni, azonban a nehéz munkától nagyon beteg lett. Korábban is voltak nőgyógyászati problémái, de most a baj nem tűrt halasztást. Orvoshoz került, aki megmondta: műtetre van szükség. Bevitték a karcagi kórházba. Három hónapig volt ott, ez idő alatt nem írhatott, nem látogathattuk, azt sem tudtuk él-e, hal-e.

Édesapám többször kérdezte Balla Mihály „bajtársat”, hogy mi van a feleségével, de az csak azt mondta:

– Maradjon veszteg, majd kap hírt akkor is, ha él, akkor is, ha meghal.

Amikor anyukám a kórházba került, le volt fogyva 38 kilóra, csont és bőr volt. A kórházban nagyon emberségesen bántak vele, ahogy ezt később elmesélte. A főorvos megkérdezte tőle, hogy ki is ő valójában. Édesanyám először nem merte elmesélni, de aztán látta, hogy milyen jóindulatú ember a főorvos, akkor elmondta a kálváriánkat. Nagyon megdöbbenette a doktort a történet, és azzal próbált segíteni, hogy ameddig csak lehetett, ott tartotta anyámat a kórházban. Ő szegény mindig sírdogált, szomorú volt, hogy nem jön látogatója. A főorvos nyugtatta: – Biztos nem jöhet el az ura. Aztán, hogy örömet szerezzenek neki, a főorvos felesége hozott a kórházba kompótot, süteményt, amit míg anyám aludt, az éjjeliszekrényre csempészték. Amikor felébredt, azt mondták neki, hogy itt volt a férje, csak olyan jól aludt, hogy nem akarták felébreszteni.

Amikor három hónap után eljött az idő, és a kórházból távozni kellett, édesapám nem mehetett érte, hanem egy rendőrt küldtek Karcagra. A kórházban az orvos kioktatta a rendőrt:

– Ez az asszony nagyon beteg volt. Pihenésre, jó koztra, nyugodt, tiszta, meleg helyre van szüksége. A rendőr persze mindent megígért, de amikor a főorvos, aki a kórház kapujáig kísérte őket, visszament, durván támadt anyámra. Káromkodott és csúnyán szidalmazta.

Ez a rendőr nagyon szerencsétlen volt. Egyáltalán nem volt helyismerete és tájékozódni sem tudott. A kórházból nem talált vissza a vasútállomásra. Elindultak gyalog. Nyár volt, nagy meleg, többször is eltévedtek, míg végre az állomásra értek. Ott leültette anyámat egy padra, lelkére kötötte, hogy senkivel ne álljon szóba. Elment érdeklődni a vonat indulásáról. Anyámat többen megszólították, de ő válaszolni nem mert. Meg is jegyezték: – A néni néma talán?

Kiderült, hogy Kócspuszta felé elment az utolsó vonat. Anyám könnyörgött, hogy csak egy pohár vizet kaphasson, de a rendőr nem adott semmit.

Elvonszolta magával a rendőrségre, ahol egy üres szobába beültek. Itt csak egy szék volt, anyám üldögélt a sötétben, kívülről rá volt zárva az ajtó. Inné most sem kapott. Éjjel lépéseket hallott a folyosón és ekkor belül megkopogtatta az ajtót. Az ügyeletes rendőr nyitott rá, nem is tudta, hogy a szobában van valaki. Anyám könyörgött egy pohár vízért. A rendőr, aki jólelkű volt, hozott a konyháról teát és WC-re is elengedte. Másnap érkeztek az Ohat-Kócsi állomásra, s onnan a bevásárló szekér hozta haza őket.

A rendőr lelkére kötötte anyámnak, hogy semmit el nem mesélhet. Ezeket a dolgokat mi is csak akkor tudtuk meg, amikor hazatértünk.

Apám a táborban feljegyzéseket készített a sorstársakról és az eseményekről, de ezeket halála után megsemmisítettük. Nem sokat beszéltünk ezekről a dolgokról, mert féltünk, hogy visszakerülünk. Nem mindenki értette meg a faluban sem a történeteket. Még a rendszerváltás után, a kárpótlásnál is sok harcba telt, míg házunk közvetlen közelében lévő egykori földünket vissza tudtuk szerezni.

Takács János beszél az emlékezés napján 2001-ben

A Gulyás-testvérek: Törvénytértés nélkül című – a XX. Magyar Játékfilm-szemle fődíjas – filmjének képsoraiban és dialóglistájában szereplő kócsiak:

Bertók Gy. Balázs, S. Gy.-né (Csolikné), Borsos Ferenc, Domonkai Antalné, K. Oszkár, Lugos István, Takács János, Csolik József, Sebők Andor, Sebők Andorné, Halmos Pálné (Sebők Erzsébet), Lugos Ildikó, dr. Lugos Margit, Dolmányos Józsefné (és lánya), Szegő József és Szegő Józsefné, dr. Krátky Tibor, Lőrincz József, Fentős Gyula, Fentős Gyuláné, dr. Krátky Istvánné, Bernát József és a „másik oldal”-ról Balla Mihály táborparancsnok, Horváth László brigádvezető és Lakos Imre egykori párttitkár, később a Zala Megyei Tanács elnökhelyettese.

Az ő említésük és nyilatkozataik mellett a LÁNG Kiadó azonos című könyvében külön interjút közöl Kónya Oszkárral, Bertók Gy. Balázssal, Lőrincz Józseffel, Csolik Józseffel, továbbá részleteket közöl Takács János és Bertók Gyula Balázs tábornaplóiból, idéz az olvasói levelekből és közönségtalálkozási hozzászólásokból.

Csak egy rövid idézet Hegedüs András volt miniszterelnöktől: az államvédelmi hatóságok a kitelepítésnél odaöntötték az állami gazdaságokra ezeket az embereknek az ezreit. És embertelen állapot. Az állami gazdaságok erre nem voltak egyszerűen felkészülve. (260.old.)

Idézet Balla Mihálytól, a kócsi őrs és tábor parancsnokától: én ugye egy elkötelezett ember voltam akkor a magam részéről a szocializmusnak, és én úgy éreztem, hogy a szocializmusnak ellenfelei, tehát ekképpen kell eljárnom.

